

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Žurnalistikos institutas

Kristina Kanišauskaitė,
Žurnalistikos studijų programos studentė

**LIETUVOS ŽINIASKLAIDOS ĮTAKA NEPILNAMEČIŲ
AUDITORIJAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: doc. dr. Audronė Nugaraitė

Vilnius, 2007 m.

Kanišauskaitė, Kristina

Ka 322 Lietuvos žiniasklaidos įtaka nepilnamečių auditorijai: magistro darbas / Kristina Kanišauskaitė; mokslinė vadovė doc. dr. Audronė Nugaraitė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Žurnalistikos institutas. – Vilnius, 2007. – 80 lap: – Santr. vok. – Bibliograf.: p. 75-79.

UDK 070 (053.2)

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos žiniasklaida, įtaka, nepilnamečiai, auditorija, televizija, internetas, žalinga informacija, neigiamas poveikis.

Magistro mokslo tiriamojo *darbo objektas* – informacija apie nepilnamečius Lietuvos žiniasklaidos priemonėse (televizijoje ir internete). *Darbo tikslas* – išnagrinėti Lietuvos žiniasklaidos įtaka nepilnamečių auditorijai. *Pagrindiniai darbo uždaviniai:* išanalizuoti Lietuvos žiniasklaidos misiją ir išipareigojimus visuomenei, nepilnamečių auditorijos specifiką; aptarti skirtingų žiniasklaidos kanalų poveikį; atlikti nepilnamečių naudojamos informacijos interneto portaluose analizę.

Naudojantis kokybinės turinio analizės metodu nustatyta, kad nepilnamečiams didžiausią neigiamą įtaką daro smurtinio ir erotinio pobūdžio informaciniai pranešimai. Paaugliai ne tik namuose, interneto kavinėse, bet ir mokyklose gali be didelių trukdžių susipažinti su seksualinio pobūdžio, prievartą, neapykantą ir agresiją skatinančia informacija, kuri trikdo moralinę jų raidą, taip pat padrašina ištraukti į pavojingas ir neteisėtas veiklas (tą rodo tyrime analizuotų interneto portalų publikacijų pavyzdžiai).

Ištyrus paauglių auditorijos ypatumus matyti, kad interneto vartotojais tampa vis jaunesni šalies gyventojai. Jie dar neturi stabilios vertybių sistemos, todėl negatyvūs interneto portalų reiškiniai daro didelę įtaką jų asmenybei, keičia santykį su pačiu savimi, išoriniu pasauliu, nutraukia realaus pasaulio saitus. Per ilgos valandos, praleistos interneto erdvėje, paaugliams gresia šios priemonės priklausomybe ar net psichinės sveikatos problemomis: depresija, socialinėmis fobijomis.

Internetinių portalų turinio analizė leidžia daryti išvadą, kad nepilnamečių apsauga nėra vien tėvų rūpestis, tai internetines paslaugas teikiančių bendrovių, Seimo narių, pilietinės visuomenės ir pačių nepilnamečių atsakomybės reikalas. Analizėje regimi ir teigiami pokyčiai: paskutiniu metu didėja nepilnamečių sąmoningumas. Susidurdami su žalingo turinio informacija kai

kurie nepilnamečiai piktinasi suaugusiųjų aplaidumu, domisi, kodėl tokio pobūdžio informacija jiems prieinama, ja bodisi. Matant pavienius pilietinio sąmoningumo pavyzdžius, daugėja vilties, kad ateityje panašių problemų sprendimo būdai sulauks kur kas racialesnių ir operatyvesnių sprendimų ir jais pagrįstų veiksmų tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu.

Magistro mokslo tiriamasis darbas gali būti naudingas žurnalistikos ir komunikacijos disciplinų dėstytojams bei studentams. Darbo analizės duomenys ateityje gali praversti ir kaip mokomoji medžiaga, leidžianti palyginti besikeičiantį žalingos informacijos poveikį nepilnamečiams.

TURINYS

Įvadas.....	6
1. Lietuvos žiniasklaidos įtaka auditorijai.....	9
1.1. Žiniasklaidos tikslai ir funkcijos.....	12
1.2. Nepilnamečių auditorijos ypatumai.....	17
2. Skirtingų žiniasklaidos kanalų ypatumai.....	21
2.1. Senoji ir naujoji televizija.....	21
2.1.1. Televizijos laidų išskirtinumas.....	24
2.1.2. Televizijos auditorija.....	28
2.2. Interneto erdvės specifika	32
2.2.1. Interneto ypatybės Lietuvoje.....	35
3. Informacijos poveikis nepilnamečių auditorijai.....	39
3.1. Smurtas ir agresija televizijos ekrane.....	39
3.2. Interneto poveikis nepilnamečių auditorijai.....	44
4. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio būtinumas.....	47
4.1. Lietuvos vaikų teisių apsaugą reglamentuojantys dokumentai.....	50
4.2. Žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmo funkcionavimas.....	51
5. Nepilnamečių apsaugos tematika.....	53
5.1. Nepilnamečiams žalinga informacija.....	53
5.2. Apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio pažeidimai.....	56
5.3. Nepilnamečių apsauga nuo neigiamos interneto sklaidos.....	58
6. Nepilnamečių naudojamos informacijos interneto portaluose analizė.....	62
Išvados.....	72
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	75
Einfluss der litauischen Massenmedien auf das Auditorium Minderjähriger.....	80
Priedai	
1 priedas.....	82
2 priedas.....	83

IVADAS

Naujausiame popiežiaus Benedikto XVI laiške žiniasklaida savo įtaka vaikams prilyginama mokyklai ir šeimai. Tokia galinga poveikio priemonė ne tik informuoja, bet ir formuoja žmogų, jo pasaulėžiūrą, poelgius, vertybines orientacijas. Žiniasklaida šiandien lygiavertis, o daugeliu atveju ir kur kas svarbesnis nei mokykla ar šeima veiksny, formuojantis nepilnamečių asmenybę.

Žiniasklaidos kuriami masinės komunikacijos pranešimai (MKP) daugeliu atvejų veikia nesąmoningai ir nepastebimai. Tačiau gana dažnai tiesioginis suvokimas susipainioja su masinės komunikacijos priemonių pateikiamu pasaulio suvokimu, o įtaka daroma netiesiogiai, t. y. jos dydis priklauso nuo to, kiek individas priims jam siūlomą MKP požiūrį ir atitinkamai pagal jį veiks. Galima tik įsivaizduoti, kokią poveikį masinės komunikacijos pranešimai gali turėti dar visiškai nesubrendusiai paauglio asmenybei.

Komunikacijos priemonės prisideda prie visuomenės švietimo, tobulinimo ir žinių sklaidimo bei spartinimo, todėl galima teigti, kad būtent komunikacijos priemonėmis perduodama informacija formuoja visuomenės gyvenimą, darydama įtaką vartotojų įpročiams, poreikiams ir siekiams, t. y. kurdama „masinę visuomenę“. Ne mažiau svarbi minėtos visuomenės egzistavimui – laisva ir nepriklausoma žiniasklaida. Ji – tartum veidrodis, atspindintis priešais esančią tikrovę. Norint mėgautis teisingu vaizdu, būtina rūpintis visuomenės veidrodžiu, kad šis neiškreiptų tikrovės ir atspindėtų realybę, tokią, kokia ji yra iš tiesų.

Teigiama, kad „žiniasklaida tikrovę ne tiek iškreipia, kiek pristato savąją virtualią nusikalstamą realybę, kuri konstruojama pagal informacijos rinkos dėsnius“¹. Lietuvos informacijos rinka dar nėra galutinai susiformavusi, kaip ir daugelio kitų Vidurio ir Europos kraštų, todėl gana dažnai informacija savo pateikimu ar turinio sklaida yra žalinga jauniausiai visuomenės daliai – nepilnamečiams. Lietuvoje tai labai aktuali problema. Ne tik periodinėje spaudoje, elektroninėje žiniasklaidoje, bet ir televizijos ar radijo eterijoje nepaisoma įstatymų: paviešinami asmeniniai duomenys, skelbiami nepilnamečių vardai, pavardės, gyvenamoji vieta, pažeidžiamas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Siekiant kuo aukštesnių reitingų užmiršamos moralinės normos, į pagalbą pasitelkiama erotika, smurtas. Ir visa tai vardan to, kad būtų užtikrinta spaudos leidinio ar televizijos kanalo komercinė niša informacinėje rinkoje.

¹ DOBRYNINAS, Aleksandras. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. Vilnius, 2000 m. p. 64.

Šiandieninė žiniasklaida dažnai kaltinama ir per dideliu pesimizmu. Esą didžioji dalis visuomenės informavimo – kriminalai, skandalai ir kita neigiama informacija. Tačiau tiek teoretikai, tiek visuomenė pripažįsta, kad tai, ką matome interneto leidiniuose, televizijoje ar girdime per radiją, yra ne kas kita, kaip mūsų gyvenimo atspindys. Šiandieninių žiniasklaidos kanalų, o ypač televizijos ir interneto, eteriai užpildyti nepilnamečių vystymuisi neigiamos įtakos turinčia informacija: erotika, smurtu, pornografija.

Teisininkė Liudvika Meškauskaitė be jau įvardintų žiniasklaidos bėdų viena didžiausių vadina žiniasklaidos koncentravimąsi vienu žmonių rankose. „Vyksta pavojinga visuomenės informavimo priemonių monopolizacija. Verslo struktūros, įsigyjančios visuomenės informavimo priemonės, siekia valdžios, o toks susigrupavimas yra pavojingas, nes savotiškai kėsinamasi į pamatinę žmogaus teisę žinoti – informacija manipuluojama, ji nutylima, ryškus tendencingumas“, – teigia advokatė².

Naujausios apklausos duomenimis³, populiariausia žiniasklaidos priemone tarp Lietuvos gyventojų išlieka televizija (64,4 proc.), dar 15,1 proc. respondentų renkasi radiją, 13,7 proc. – spaudą, 6,3 proc. – internetinę žiniasklaidą. Kadangi darbe tiriama Lietuvos žiniasklaidos įtaką nepilnamečių auditorijai, didžiausias dėmesys skiriamas paveikiausioms ir dažniausiai paauglių naudojamoms⁴ žiniasklaidos priemonėms – televizijai ir internetui.

Šio **darbo tikslas** – išnagrinėti Lietuvos žiniasklaidos įtaką nepilnamečių auditorijai.

Tyrimo **objektas** – informacija apie nepilnamečius Lietuvos žiniasklaidos priemonėse.

Magistro darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Lietuvos žiniasklaidos misiją ir įsipareigojimus visuomenei;
2. Aptarti skirtingų žiniasklaidos kanalų poveikį;
3. Išanalizuoti nepilnamečių auditorijos specifiką;
4. Atlikti nepilnamečių naudojamos informacijos interneto portaluose analizę.

Darbą sudaro įvadas, šeši skyriai, išvados, bibliografinių nuorodų sąrašas, darbo santrauka vokiečių kalba.

Pirmajame skyriuje analizuojama, kokie yra Lietuvos žiniasklaidos tikslai ir kokios funkcijos, taip pat aptariami nepilnamečių auditorijos ypatumai.

² MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. Žiniasklaidos teisė. 2004 m. p.78.

³ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 sausio mėn. 9 d. 20:57]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

⁴ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 sausio mėn. 9 d. 20:57]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Antrajame apibrėžiama, kad daugiau dėmesio bus skirta televizijos ir interneto erdvės medijų specifikai, televizijos laidų išskirtinumui bei interneto ypatybėms Lietuvoje.

Trečiajame skyriuje nagrinėjamas informacijos poveikis nepilnamečių auditorijai. Remiantis užsienio bei Lietuvos žiniasklaidos kritiku, mokslininkų bei psichologų pastebėjimais, analizuojama, kokią įtaką nepilnamečių auditorijai daro smurto ir agresijos stebėjimas televizijos ekrane. Taip pat pagrindžiamas interneto poveikis.

Ketvirtajame skyriuje aptariamas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio būtinumas, apžvelgiami nepilnamečių apsaugą reglamentuojantys dokumentai, tikrinamas žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmo efektyvumas.

Penktajame skyriuje apžvelgiama nepilnamečių apsaugos tematika, aiškinamasi, kokia informacija laikoma žalinga, ieškoma tinkamų nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio būdų, aptariama apsauga nuo neigiamos interneto sklaidos.

Šeštajame – praktiniame – magistrinio darbo skyriuje pateikiami tyrimo duomenys; analizuojama informacija apie nepilnamečius interneto portaluose, siekiama išsiaiškinti, kokį poveikį nepilnamečiams daro internete fiksuojami nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimai. Pagal išskirtus kriterijus analizuojama trijuose internetiniuose portaluose („Delfi“, „Zebra“, „Balsas“) nepilnamečiams žalinga informacija.

Keliama **hipotezė**, kad Lietuvos žiniasklaida nepilnamečių auditorijai daro neigiamą įtaką.

Tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti taikomas mokslinis **metodas** – kokybinė turinio analizė.

Rašydama darbą rėmiausi Lietuvos bei užsienio mokslininkų (M. McLuhan, Ž. Pečiulis, V. Urbonas), sociologų (Z. Bauman), komunikacijos mokslų specialistų (J. Fiske, V. Gudonienė), psichologų (A. Bandūra, M. Fűrst, L. Bulotaitė, G. Valickas, A. Suslavičius), kriminologų (A. Dobryninas, V. Justickis) bei žurnalistų (R. Čekutis, D. Radzevičius, R. Valatka, A. Balčytienė, S. Chadasevičius) ir kitų autorių darbais, pastebėjimais tyrimais.

Teorinėje darbo dalyje naudojami Lietuvos statistikos departamento, kompanijų „SIC Gallup Media“, „Gemius Baltic“ viešai skelbti statistiniai duomenys, remiamasi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tyrimo „Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus“ ataskaita. Analizuojami Žurnalistų etikos inspektorius 2003-2004, 2005-2006 m. nutarimai, taip pat – socialinių studijų centre atliktas nacionalinių televizijos kanalų monitoringas.

1. LIETUVOS ŽINIASKLAIDA IR JOS ĮTAKA AUDITORIJAI

Masinių komunikacijų teorijos nuo pat savo ištakų nagrinėjo masinės komunikacijos pranešimų (MKP) poveikį auditorijai. Anot VU dėstytojos Vilijos Gudonienės, nustatyti bendrus masinės komunikacijos poveikio dėsningumus ir juos prognozuoti, yra gana sudėtinga, nes MKP veikia bendresniame visuomenės komunikacijos kontekste, kiekvieno pranešimo poveikis gali būti sustiprinamas arba susilpninamas kitų pranešimų. Taip pat tai priklauso nuo daugelio auditorijos charakteristikų (psichologinių, socialinių, kognityvinių ir pan.).

Įvade į masinės komunikacijos teorijas pateikiami visoms masinės komunikacijos auditorijoms būdingi bruožai:

- didelė apimtis;
- plačiai išsibarsčiusi;
- anonimiška;
- nesąveikaujanti tarpusavyje;
- heterogeniška;
- neorganizuota⁵.

Masinių komunikacijų poveikis šiame darbe suvokiamas, kaip pasekmės to, „ką media daro, norėdama ar nenoromis, siekdama to ar ne. Masinės komunikacijos efektai, neretai suvokiami kaip planuotas, siekiamas tikslas ar rezultatas, tačiau reikėtų atsižvelgti ir į bendresnio pobūdžio pasekmes. O tos pasekmės ar poveikis gali būti labai skirtingi – kognityviniai (žinių ir nuomonių), afektiniai (emocijų ir požiūrių) ir elgesio“⁶.

Mokslinėje literatūroje daug dėmesio skiriama auditorijos poreikiams. Masinių komunikacijų tyrinėtojai išskiria šiuos auditorijos motyvus:

- gauti informacijos ar patarimą;
- saugumo jausmas;
- pažinti visuomenę ir pasaulį;
- rasti paramą savo vertybėms;
- susivokti savo gyvenime;
- patirti atjautą kitų problemoms;
- turėti pagrindą socialiniams kontaktams;

⁵ GUDONIENĖ Vilija. Įvadas į masinių komunikacijų teorijas. – Vilnius: Žana, 1999–15 p.

⁶ GUDONIENĖ Vilija, Įvadas į komunikacijos teorijas. – 1999 Vilnius: Žana, 1999–17 p.

- turėti pakaitalą socialiniams kontaktams;
- bendrumo jausmas su kitais;
- pabėgti nuo savų problemų;
- patekti į vaizduotės pasaulį;
- užpildyti laiką;
- patirti emocijų;
- užtikrinti dienos rutiną⁷.

Europos visuomenės kismo procese žiniasklaidos įtaka labai keitėsi. Mokslininkai išskiria tris tokio kitimo periodus. Elisabeth Noelle-Neumann straipsnyje „Žiniasklaidos įtakos tyrimas; mokslo istorijos drama“ pateikia žiniasklaidos įtakos istoriją, išskirdama tris periodus.

„Pirmasis – tai daugybė daugiau ar mažiau Lazarsfeld idėjų paveiktų darbų, šiuose darbuose esminis vaidmuo skirtas individualiam, autonomiškam, aktyviam adresatui.

Antrojo periodo metu televizija keičia požiūrį į informaciją, ir darosi vis sunkiau palaikyti idėją, kad žiniasklaidos įtaka neesminė. Būtent dėl šios priežasties mokslininkų dėmesys krypsta į žurnalistus, kurie atsako už tai, kokią informaciją žiniasklaida pateikia adresatams. Toliau taip pat akcentuojamas veikėjas, koncepcija nesikeičia.

Trečiojo periodo metu daugybe tyrimų bandoma nustatyti ryšius tarp žiniasklaidos pranešimų turinio ir visuomenės nuomonės apklausų. Teigiama, kad žiniasklaida veikia individo nuomonę ne tiek tiesiogiai, kiek „aplinkiniais keliais“, taigi netiesiogiai: ji priklauso nuo to, koks vyrauja požiūris į socialinę žmogaus prigimtį, nuo to, kaip žmonės įsivaizduoja savo aplinką.

Pirmoji neplanuoto ir ilgalaikio masinės komunikacijos poveikio („Tylos spiralės“ efektas) visuomenei tyrėja E. Noelle-Neumann⁸ primena vieną svarbiausių savo teorijų, „tylos spiralę“, tačiau nekalba apie žiniasklaidos priemonių ir jų adresatų dialektikos teorijas, tarsi žiniasklaida galėtų „sukurti“ politinę kalbą, kuri nebūtų susijusi su politinėmis aktualijomis“⁹.

Tiksliai nustatyti kurios nors žiniasklaidos priemonės arba žurnalistikos kūrinio poveikį auditorijai sudėtinga. „Auditorija naudojami įvairiomis visuomenės informavimo priemonėmis: skaito laikraščius, žurnalus, knygas, klausosi radijo bei informacijos agentūrų pranešimų, žiūri televizijos programas, dokumentinius kino filmus ir pan. Net ir pačiam žmogui kartais sunku pasakyti, kas jam

⁷ GUDONIENĖ Vilija, Įvadas į komunikacijos teorijas. – 1999 Vilnius: Žara, 1999–17 p.

⁸ HALLORAN I. D. Mass Communication Research. London, 1994.

⁹ Prieiga per internetą:

http://filologija.vukhf.lt/510/doc/5%20vertimasispranc%20%20LAST%20RED_VM.doc.

padarė didesnę poveikį. Be to, auditoriją nuolat veikia ne tik žiniasklaidos priemonės, bet ir kitos socialinės institucijos, pati gyvenimo tikrovė. Taigi žmogaus nuostatos, vertybinės orientacijos, elgesys, požiūriai, interesai gali keistis ir dėl tiesioginio bendravimo su socialinėmis institucijomis įtakos. Todėl dažnai gana sunku nustatyti tiesioginį tos ar kitos žiniasklaidos priemonės poveikį skaitytojams, klausytojams ar žiūrovams“¹⁰.

Anot Klaipėdos universiteto profesoriaus Vyto Urbono, žiniasklaidos priemonės poveikis auditorijai yra tuo didesnis, kuo teisingiau ji atspindi tikrovę, kuo objektyvesnę ir aktualesnę pateikia informaciją, kuo geriau tenkina žmonių poreikius ir interesus.

Filadelfijos verslo žurnalo redaktorius Bernard Dagenais straipsnyje „Absoliuti žiniasklaidos įtaka mūsų mąstymui, būties suvokimui, elgsenai“ į pirmą vietą iškelia žiniasklaidos galią. B. Dagenais surinko daugybę įvairiausio pobūdžio tezių, kurios rodo žiniasklaidos valdžią: informacija, kurią atrenka laikraščių redakcijos, reklamos įtaka reklamos objektams, adresatų skaičiaus svarba žiniasklaidos priemonėms, būtinybė, kad informacija patrauktų dėmesį. Išeitų, kad komunikacijos mokslams nebereikia tirti, ar veikėjai nepriklausomi nuo žiniasklaidos įtakos. Jiems veikiau reikėtų tirti, kaip socialiai vyksta komunikacija tarp žiniasklaidos ir adresatų, kuriems jos siunčia savo pranešimus.

Etikos inspektoriaus tarnybos ekspertės Lilijanos Astros teigimu, „globalioji žiniasklaida išplėtė savo funkcijas. Ji ne tik informuoja, bet ir formuoja, veikia visuomenę, mūsų sąmonę. „Kadangi gyvename naujoje globaliosios technologijos, informacinės žiniasklaidos epochoje, viešosios informacijos poveikis tapo galingu ir visiškai nauju žmonių sąmonės poveikiu, ypač vaikų, nepilnamečių veiksmu. Naujųjų technologijų pokyčiai labai smarkiai sustiprino masinės komercinės subkultūros ir iš viso žiniasklaidos pozicijas, nes globalizacijos sąlygomis visas pasaulis tampa informacine elektronine erdve, kuri paklūsta rinkos ekonomikos dėsniams“¹¹.

Nepaisant visuomenės gyvenimą keičiančių ekonominių variklių, ilgus metus puoselėtos vertybės ir tradicijos vis dėlto turėtų išlikti. Ne išimtis – visuomenės informavimo priemonių plėtra, paskutiniu metu vykstanti klausytojų, skaitytojų ir žiūrovų sąskaita. Demokratinei valstybei derėtų orientuotis į rimtą, analitišką – pilietinę žiniasklaidą, aukštus jos kultūrinius ir dorovinius imperatyvus, leidžiančius ne vien informuoti, bet ir apmąstyti, vertinti, lavinti auditorijos skonį, adekvačiai pateikiant reikiamas vertybes.

¹⁰ URBONAS, Vytas. Žurnalistikos pagrindai. Klaipėdos universiteto leidykla. Klaipėda 2002,

¹¹ Apie vaikus žiniasklaidoje. *Žurnalistų žinios*, 2006, gruodžio mėn., nr. 12, pls. 4.

„Šiandien leidėjai ir redaktoriai sako: „Mes žinome, ko auditorijai reikia. Rašome apie kriminalus, aiškiname kitus dalykus“. Iš dalies taip, reikia auditorijai ir kriminalų. Bet ar tik kriminalų jai reikia? Ar jai reikia tik visokių realybės šou? Juk auditorija labai nevienalytė, sudaryta iš įvairių segmentų, kuriems reikia gerokai didesnės įvairovės¹²“.

Praktiškai visų šalies žiniasklaidos kanalų eteriuose karaliauja pramoga, vis mažiau dėmesio skiriama analitinei, rimtajai žiniasklaidai. Netgi nacionalinis Lietuvos transliuotojas atrodo pavargęs nuo „duoklės žiniasklaidos misijai“. Norisi tikėti, kad lenktynės su komercinėmis televizijomis, primityvi produkcija ir nesibaigianti kova dėl auditorijos nesutrukdys nacionaliniam Lietuvos transliuotojui orientuoti savo žiūrovo į žiniasklaidos esmę, ugdyti kritiško požiūrio, pamokyti, paaiškinti, pradant jauniausiais ir baigiant pačiais ištikimiausiais žiniasklaidos informacijos vartotojais.

1.1. Žiniasklaidos tikslai ir funkcijos

„Žurnalistikos funkcija – tai visuma jos „pareigų“ ir jų atlikimo pobūdis¹³“. Tik nustatčius žurnalistikos funkcijas, išryškėja jos paskirtis, vaidmuo ir vieta visuomenėje, o kartu ir žurnalistikos veiklos būdai. Būtina prisiminti, kad žurnalistikos vaidmenį visuomenėje nustatė ne kas nors atsitiktinai. Tai objektyviai sąlygojo nuo žmogaus valios mažai priklausomi socialiniai dėsniai. Todėl žurnalistikos veikla tuo prasmingesnė, kuo geriau realizuojamos jos socialinės funkcijos.

Iš šalies gali atrodyti, kad didžiąjai visuomenės daliai besistengianti įtikti žiniasklaida šiandien atlieka vienintelę funkciją – teikia žmonėms pramogą. “Mūsų spauda iš esmės yra nemokama pramogų tarnyba, kurią apmokėjo reklamos užsakovai, norintys nusipirkti skaitytoją”¹⁴.

Anot Mičigano universiteto profesoriaus ir žurnalisto Neal Gabler, taip yra todėl, kad visuomenė tapo valdoma pramogos troškimo. “Mes gyvename visuomenėje, kurią valdo pramoga, taip stipriai, kad mūsų naujienos, mūsų politika, mūsų religija, mūsų mokslas – viskas tapo tam tikra

¹²BALSYTĖ, Lina. Pilietinė žurnalistika Lietuvoje: mitas ar pasiekiamą realybę? [interaktyvus][žiūrėta 2005 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą < www.bernardinai.lt >

¹³BALSYTĖ, Lina. Pilietinė žurnalistika Lietuvoje: mitas ar pasiekiamą realybę? [interaktyvus][žiūrėta 2005 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą < www.bernardinai.lt >

¹⁴MCLUHAN, Marshall. Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai. Vilnius: Baltos lankos, 2003 m, p. 347.

pramoga”¹⁵. Neal Gabler tokios visuomenės atsiradimo Amerikoje priežastis kildina iš Holivudo filmų ir teigia, kad visuomenė savo gyvenimui pritaikė filmų standartus.

Žinoma, „kiekvienas, norėdamas patraukti ir patenkinti tokios auditorijos poreikius, turi išmokti pramogos kūrimo techniką arba prapulti skolose”. Dėl to naujienos „pasimokė” iš filmų, pritaikydamos filmų taisykles pateikiant realaus gyvenimo faktus”¹⁶.

Pasak žurnalisto M. Kerbel, tai būdinga ne tik spausdintinei ar interneto žiniasklaidai. Žinių nebepraneša ir televizijos naujienos: „Ką, kas, kur, kada”, bet panašėja į pramogą: „Televizija apsimetinėja. Ne, aš neturiu galvoje to, kad žinios yra sugalvojamos. Aš noriu pasakyti, kad daugybė dalykų yra tiesiog įvyniojami į pramoginę kalbą arba pramoginius vaizdus. Todėl kartais, kai atidžiai žiūriu žinias, yra sunku suvokti, kokia tų rodomų naujienų vertė”¹⁷.

Dalis akademikų dėl žiniasklaidos bulvarėjimo ir pramoginės funkcijos viešojoje erdvėje įsigalėjimo linkę kaltinti pačius žurnalistus. Minesotos valstijos filosofijos mokslų daktaro ir žurnalisto Jeremy Išgers teigimu, anksčiau žurnalistai buvo profesionalai: jie turėjo autonomiją, įsipareigojimą tarnauti visuomenei ir buvo jai atsakingi. „Tačiau technologiniai pasikeitimai ir naujos kryptys media kultūroje įtakoja profesionalumo silpimą. Naujos technologijos sumažino reikalavimus žurnalistams ir žurnalistika pradėjo orientuotis į rinką. Nieko keisto, kad jų tikslu tapo kliento norų patenkinimas, o ne visuomenės informavimas”¹⁸.

Patyręs žiniasklaidos analitikas Kęstutis Girnius mano, kad Lietuvos žiniasklaidos krizę nulėmė Sąjūdžio laikais nepasiteisinę lūkesčiai. „Spaudos suklestėjimas baigėsi nuosmikiu. Todėl žiniasklaida bulvarėja, todėl vis mažiau rūpinasi pateikiamos informacijos tikslumu”¹⁹. Akivaizdžiais žiniasklaidos trūkumais K.Girnius įvardina perdėtą dėmesį smurtui, seksui, sportui, paviršutiniškumui ir sensacijų vaikymuisi.

Tuo tarpu Žurnalistų etikos inspektorius Romas Gudaitis dėl vis labiau žiniasklaidoje užgožiamos žiniasklaidos misijos – informuoti visuomenę – kaltina verslo interesus. „Jeigu jums

¹⁵ Bold Type. Interview with Neal Gabler. An online literary magazine volume 2.9 winners december 1998. [interaktyvus][žiūrėta 2007 m. sausio mėn. 23 d. 16:23]. Prieiga per internetą: <<http://www.randomhouse.com/boldtype/1298/gabler/interview.html>>.

¹⁶ Bold Type. Interview with Neal Gabler. An online literary magazine volume 2.9 winners december 1998. [interaktyvus][žiūrėta 2007 m. sausio mėn. 23 d. 16:23]. Prieiga per internetą: <<http://www.randomhouse.com/boldtype/1298/gabler/interview.html>>.

¹⁷ Interviu su Matthew Kerbel. <http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE ID=17418>

¹⁸ Defining the Line between the Public’s Right to Know and the Individual’s Right to Privacy. / G.Hulnick, <http://www.chumirethicsfoundation.ca/downloads/mediafellows/hulnickgail/hulnick.pdf>.

¹⁹ Girnius, Kęstutis. Naujasis židinys. 2000 m., nr.6.

pasakyčiau, kad mūsų žiniasklaidos pasaulis skaidrus, vadinasi, dangstyčiau neskaidrumą. Sumokėkite – išspausdinsime, susimokėkite – paskelbsime, parodysime. Deja, tokia mūsų realybė ir ją nutylėti būtų nedora“, – pristatydamas 2005 – 2006 metinę ataskaitą teigė Žurnalistų etikos inspektorius Romas Gudaitis. Lietuvos žurnalistų eksperto mintį palaiko ir Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos pirmininkė Rima Baškienė: „Televizija dėl reitingų vis dažniau pamina šeimos vertybes. Reikėtų daugiau laidų apie patriotizmą, pilietiškumą, šeimą, kaip visuomenės pagrindą“.

„Žurnalistai yra apsaugoti nuo jų misijos atskleisti tiesą ir komunikuoti informaciją, kurios valstybės piliečiams reikia gyvenant demokratinėje visuomenėje, ir vietoj to jie privalo pasakoti daugybę trivialių istorijų, kurios skirtos visuomenei kaip vartotojams“²⁰, - teigia Minesotos valstijos mokslų daktaras J.Iggers. Visame demokratiname pasaulyje visuomenės informavimas laikomas verslo rūšimi. Tačiau žiniasklaidos srityje dirbantiems verslininkams pelno siekimą tenka derinti su kitais tikslais. „Žiniasklaida – ypatingas verslas, kuriame savininkų interesai jokių būdu neturi užgožti svarbiausių visuomenės informavimo tikslų bei principų. Reikėtų prisiminti ir pamatines visuomenės informavimo taisykles, jog žinios, informacija nėra nei leidėjų, savininkų ar žurnalistų nuosavybė, nei jų prekė. Informacija – pagrindinė piliečių teisė“²¹.

Klasiku tapusio autoriaus Marshall McLuhan teigimu, „medijų savininkai visuomet stengiasi duoti publikai tai, ko ji nori, nes jie supranta, kad jų galia yra pati medija, o ne jos pranešimas ar programa“.

„Žiniasklaida egzistuoja pirmiausia tam, kad „pristatytų“ specifinę prekę reklamos davėjams. Ta „prekė“ esame mes – kiekvieno žiūrovo, skaitytojo ir klausytojo perkamoji jėga, norai, poreikiai, viltys“²². Ši frazė itin taikliai apibūdina ne tik Lietuvos, bet ir viso pasaulio žiniasklaidos padėtį. Didžioji dalis žiniasklaidos priemonių, išskyrus nacionalinius transliuotojus, yra komercinės. Pagrindinis jų pragyvenimo šaltinis – reklama ir populiarumas. Suprantama, kad reklamos užsakovai renkasi tokius leidinius ir kanalus, kurie pritraukia didžiausias vartotojų auditorijas. Todėl žiniasklaidos priemonės stengiasi žūtbūt pritraukti, kartais ir neetiškais būdais, kuo daugiau žiūrovų, skaitytojų ar klausytojų.

²⁰ Defining the Line between the Public's Right to Know and the Individual's Right to Privacy. / G.Hulnick, <http://www.chumirethicsfoundation.ca/downloads/mediafellows/hulnickgail/hulnick.pdf>

²¹ Žurnalistų etikos inspektorius Romo Gudaičio 2003 – 2004 metų veiklos ataskaita, 2004, <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0121312.doc>

²² What are You Worth? Audience for Sale./ B.Hague, http://www.medialit.org/reading_room/article348.html

Anot vieno reikšmingiausių JAV žurnalistikos eksperto ir masinės informacijos priemonių kritiko Ben Bagdikian, „vienintelė priežastis, kodėl žiniasklaidos leidinys pateikia vienas, o ne kitas naujienas, yra ta, kad norima išlaikyti žmones, prilipusius prie ekrano“²³.

Daugelio knygų apie televiziją ir politiką autoriaus, Villanovo (JAV) universiteto politikos mokslų profesoriaus Matthew Kerbel teigimu, tai padaryti tapo ypač sunku, kai atsirado distancinis valdymas: „Kai tu turi pultelį rankoje, yra taip lengva tiesiog paspausti mygtuką. Jei tau reikia pasikelti nuo sofos, nueiti prie televizoriaus ir perjungti kanalą, daug mažesnė tikimybė, kad tu tai padarysi. Taigi dabar programų direktoriai ir korporacijų savininkai nėra tokie tikri, kad jeigu žmonės įsijungs vieną programą, liks kartu su kanalu visą vakarą“²⁴.

Galimybė pasirinkti bet kurią žiniasklaidos priemonę korporacijų savininkus ar programų direktorius verčia pasitempti, išlaikyti turimą auditorijos dalį. Todėl dažnai nepaisoma etikos normų, vaikomasi sensacijų ir pan. Viso to rezultatas – mažėjantis auditorijos pasitikėjimas žiniasklaidos priemonėmis. Kiekvienais metais tą parodo ir visuomenės nuomonės tyrimai. Paskutiniaus „Vilmorus“ duomenimis, žiniasklaida 2007 m. pradžioje buvo atsidūrusi aštuntoje vietoje. Prisiminus, kad 1999 m., kuomet Europoje nebuvo kitos šalies, kurioje būtų taip pasitikima žiniasklaida kaip Lietuvoje, dabartinė padėtis neatrodo itin optimistiška. Esama visokių nuomonių: esą žmonės negali aklai pasikliauti žiniasklaida, būtina mokėti pasirinkti. Galima drąsiai teigti, kad ilgai puoselėtus Lietuvos žiniasklaidos reitingus nusmukdė vis labiau bulvarėjantys leidiniai, žemo lygio televizijos produkcija, paviršutiniški pašnekesiai radijo eteriuose. „Žurnalo „Veidas“ užsakymu skambučių centro „Fonitel“ atliktos apklausos duomenimis, 38,5 proc. respondentų atsakė, kad žiniasklaida 2006-aisiais subulvarėjo ir ieško tik skandalų“, - teigiama Žurnalistų etikos inspektorius Romo Gudaičio 2005 – 2006 metų veiklos ataskaitoje.

Elektroninio portalo „Delfi“ vyriausios redaktorės Monikos Garbačiauskaitės teigimu „bėda ne tik ta, kad bulvarinė spauda turi didžiausius tiražus, bet ir ta, kad Lietuvos žiniasklaidą yra ištikusi žanrų krizė. Yra tik bulvarinė arba pusiau bulvarinė spauda, rimtosios beveik nėra. Taip pat didelis rūpestis – tos pačios bulvarinės žiniasklaidos kokybė. Geras bulvarinis laikraštis vertas pagarbos, jį sunkiau leisti nei rimtąjį leidinį. Deja, kokybiško bulvarinio laikraščio Lietuvoje beveik nėra. Vadinti gėjus vištgaidžiais – tai dar ne geras bulvaras“²⁵.

²³ Judgment Calls - The Media's O.J. Obsession. / American Journalism Review, September 1994, <http://journalism.arizona.edu/faculty/Sharkey/pub.html>

²⁴ Interviu su Matthew Kerbel./ http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=17418

²⁵ ČEKUTIS, Ričardas. Geltonėjanti žiniasklaida. Iš *Atgimimas*. 2006 lapkričio mėn. 10 d.

Kurį laiką dėl visuomenės pasitikėjimo reitingų su žiniasklaida konkuravusi Bažnyčia laikosi pozicijos, jog reikia padėti pastarajai atsitiesti. „Siekiant padėti žiniasklaidai pakilti, kartais reikia pasakyti žurnalistams – ne jūsų reikalas ir užtrenkti duris. Šitaip elgtis kviečiu visus Lietuvos žmones. Gydykime, būtinai gydykime sergančią žiniasklaidą!”²⁶, - iniciatyvos ėmėsi Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas.

Žinomas Lietuvos publicistas ir žurnalistas Rimvydas Valatka teigia, kad „žmonės, kaltinantys leidėjus ir redaktorius bulvariškumu bei sensacijų vaikymusi, atrodo, vis dar išsivaizduoja, jog vartotojas ir šiandien priims bet kokį produktą, kurį jam pakiši po nosimi. Bet juk taip seniai jau nėra. Ir ne tik Lietuvoje. Pasaulis keičiasi. Bet ten, kur laisvai spaudai yra ne 15 metų, kaip Lietuvoje, o 100 metų ir daugiau, daug labiau lemia tradicijos, pirmiausia tradicinis susiskirstymas į rimtuosius laikraščius ir tabloidus bei bulvarinius. Vadinasi, problemos šaknys slypi kitur. Tiesiog Lietuvoje žmonės, net patys protingiausi jų atstovai, dar neišmoko žvelgti į reiškinius plačiau. Jei norite, globalizmo kontekste“²⁷.

Žvelgiant iš praktinės pusės, žurnalistai nemėgsta rizikuoti ir ieškoti dar negvildentų temų. Jiems patogiau pateikti tokias žinias, kurios, jų žiniomis, auditorijai patiks, intriguos ir kurį laiką nebus pamirštos. Siekdami operatyvumo ir naujumo, žurnalistai kartais pamina žiniasklaidos tikslus, nepaiso kai kurių funkcijų. Tai lemia žiniasklaidos nutolinimą nuo pagrindinės jos misijos, paaiškina atsidavimą pramogai, pinigams ir verslui. Taip besielgdama žiniasklaida gana dažnai pažeidžia etikos ir žmogiškumo ribas, taip pat – kelia pavojų dar nesusiformavusių individų vystymuisi.

²⁶ KAUNECKAS, Jonas. Serganti žiniasklaida.[interaktyvus] [žiūrėta 2007 m, balandžio 20 d. 19:55]. Prieiga per internetą: <www.bernardinai.lt>.

²⁷ VALATKA, Rimvydas. – Truputį apie globalizmą.[interaktyvus][žiūrėta 2002 balandžio mėn.3 d.17:12]. Prieiga per internetą: <www.omnilaikas.lt>.

1.2. Nepilnamečių auditorijos ypatumai

Europos Sąjungos šalių paauglių psichinės sveikatos suvestinės²⁸ rodo, kad paauglystės laikotarpiu padidėja depresijos, psichikos ligų, savižudybės, piktnaudžiavimo įvairiomis medžiagomis bei elgesio nukrypimų grėsmė. Dažnas paauglys brandos laikotarpiu ieško savo tapatumo, išgyvena nuotaikų pakilimus ir nusileidimus („hormonų audros“), gana dažnai paauglystės tarpsnį lydi ir agresijos reiškinys. Psichologės Nijolės Sturlienės teigimu²⁹, paauglystėje agresyvumas yra daugiau ar mažiau natūralus reiškinys, nulemtas hormoninių pakitimų. Tačiau yra kelios priežastys, paaiškinančios, kodėl vieniems paaugliams kyla tokio pobūdžio problemų, o kitiems – ne. Viena paauglio bėdų yra agresijos, kaip problemų sprendimo būdo, išpažinimas. Gali būti, kad paaugliška terpė ir bendras fonas padeda to išmokti: ir žiniasklaida, ir kompiuteriniai žaidimai tarsi įteigia paaugliui, kad pasaulis yra džiunglės, ir jis gali jose išlikti tik agresyviai valdydamas, žemindamas kitus ir pan.

Paaugliui nė nebūtina patirti tiesioginę fizinę prievartą: intensyvus smurto ir agresijos patyrimas per žiniasklaidos kanalus, o tiksliau - per internetinę erdvę, gali turėti panašų efektą. Nepilnamečių asmenybė dar nespėjusi susiformuoti, todėl jie jautrūs, pažeidžiami ir imlūs įvairaus turinio informacijai, galinčiai suformuoti klaidingą nuomonę, iškreiptą pasaulėžiūrą ar vertybių sistemą. Dažnuose namuose televizija ir internetas yra tarsi faktinės paauglių „auklės“, nes tėvai jau nekontroliuoja žiūrimų programų turinio. Nepilnamečiai lieka vieni su juos supančia aplinka ir bendraamžiais, dažnai tampančiais konkrečios elgsenos pavyzdžiais.

Anot psichologų, paauglių elgseną šiuo gyvenimo tarpsniu lemia daugybė veiksnių, esančių pastarųjų aplinkoje: tarpusavio santykiai su tėvais, draugais, sėkmės ir nesėkmės mokykloje, pirmos rimtos „meilės“, ne išimtis ir žiniasklaida, kuriai paskutiniu metu paaugliai skiria vis daugiau savo laiko ir dėmesio.

Remiantis „TNS Gallup“ atliktu tyrimu³⁰, matyti, kad su lig kiekvienais metais Lietuvoje auga ir interneto vartotojų skaičius. „2006 metų žiemą bent kartą per savaitę internetu naudojosi

²⁸Prieiga per internetą:

<http://europa.eu.int/comm/health/ph_determinants/life_style/mental/ev_20040921_en.htm >

²⁹ DAŠKEVIČIENĖ, J. *Kaip susidraugauti su televizorium*. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://www.saugus-vaikas.lt/skaitykla_11.html.

³⁰ Lietuvoje daugėja interneto vartotojų. [interaktyvus][žiūrėta 2007 balandžio 2.d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt>.

beveik 28 proc. šalies gyventojų, o šių metų žiemą nuolatinių interneto vartotojų skaičius sudarė 32 proc.“ Vis dažniau namų aplinkoje išsigalintis internetas atveria naudojimosi juo kelius nepilnamečiams. Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, jauni žmonės aktyviai naudojami internetu, 15-25 metų jaunimo amžiaus grupėje internetas yra svarbiausias naujienų šaltinis³¹. Pastebėta, kad „15-16 metų paauglių susidomėjimą lemia du motyvai: ekrane stebima kasdienybės ištrauka arba čia pažįstamas tikrasis gyvenimas. „Tikras“ gyvenimas paaugliui neturi nieko bendra su „realiu“ gyvenimu, nes pastarasis nesiskiria nuo jo kasdienybės. Į „tikrąjį gyvenimą“ įeina jo paties norai, idėjos, svajonės, mintys ir jausmai, ypač kai medžiaga nėra labai struktūruota, taigi paliekama daugiau galimybių interpretuoti. Todėl scenarijus turi ne tik išvaduoti iš kasdienybės, patikrinti „nesugadinto pasaulio“ iracionalumą, bet ir padėti surasti savo gyvenimą, savo identiškumą. Kartais pavyksta atrasti savo paties ar visos kartos stabą – herojų, kuris atspindi paties jaunuolio problemas ir kurio nuostatas bei veiksmus jis perima“.³²

Dėl paauglių imlumo žiniasklaidos įtakai nesutaria tyrinėtojai ir mokslininkai. Vieni jų remiasi savo socialinių problemų vaikystėje (smurtas, ankstyvas seksualinis gyvenimas) tyrinėjimu, kiti kelia klausimą, ar galima kaltinti žiniasklaidą. Abejojantys jos poveikiu nepilnamečių elgsenai mano, kad didžiausias vaidmuo šios amžiaus grupės socializacijos procese tenka bendraamžiams, kurie ir yra konkrečios elgsenos pavyzdys. Televizija siekia tik parodyti ir aptarti priežastis, skatinančias nepilnamečių agresiją ir nusikaltimus. Vaikai neturėtų būti paliekami vien TV globai, jais turėtų rūpintis vienas iš pagrindinių socializacijos tarpininkų – tėvai. Suprantama, kad visa atsakomybė neturėtų atitekti TV ekranui. Dėl to būtina susirūpinti, kad vaikai matytų kuo mažiau agresijos scenų. Vienas iš būdų tai pasiekti – transliuoti smurto elementų turinčias publicistineis laidas tuo laiku, kai vaikai televizorių žiūri mažiausiai. Tačiau televizija, būdama verslo institucija, prarastų didesnę dalį lėšų, jeigu populiarias publicistineis laidas perkeltų iš „prime time“ į vėlujį vakaro metą.

Psichologas David Myers³³ teigia, kad televizijos įtaka priklauso nuo to, ką ji pakeičia: kelias valandas per dieną praleidžiant prie televizoriaus, tiek pat laiko mažiau skiriama aktyviai veiklai –

³¹ SERBENTIENĖ, Sigita. Jo Didenybė Internetas. Iš *Žurnalistų žinios*, 2006, lapkričio mėn. Nr.11, pls 9

³² FÜRST M. *Psichologija*.-Vilnius: Lumen leidykla, 1998.

³³ MYERS David G. *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2000, p.135.

kalbėjimui, mokymuisi, žaidimui, skaitymui ar bendravimui su draugais. Kitas dalykas – nepilnamečiams lengvai prieinamos žiniasklaidos priemonės. Jiems nereikalingas tėvų leidimas žiūrėti televizorių ar naudotis internetu. Per masines komunikacijos priemones paaugliai sužino apie savo bendraamžių ir suaugusiųjų gyvenimą. Kartais suaugusiųjų pasaulis jų pažįstamas greičiau ir anksčiau, nei atsiranda galimybė jį patirti asmeniškai. „Nepilnamečiai – pati imliausia auditorija, kuri tas vertybes perima, jomis grindžia elgesio normas, pagal jas kuria savo gyvenimo stereotipus“³⁴. Daugelis paauglių jau turi susiformavusią vidinę moralės sistemą, kuri leidžia vadovautis tuo, kas jiems atrodo teisinga ar klaidinga. Taigi vietoje priklausomybės nuo suaugusiųjų moralės (išorinės kontrolės) susiformuoja asmeninė paauglio moralė (vidinė kontrolė). Psichoanalitinėje ir biheavioristinėje teorijose moralės raidą aiškinama skirtingai, tačiau abiejose moralė laikoma visuomenei priimtinu elgesiu arba geromis normomis. „Psichoanalitinėje teorija teigiama, kad vaikas, galintis pasakyti, kas yra teisinga, o kas ne, jau turi internalizuotą (vidinę) moralinių normų sistemą. Psichoanalitinėje ir biheavioristinėje moralės raidos teorijoje sakoma, kad moralinis funkcionavimas yra ypatinga žmogaus aktyvumo forma, kuri priklauso nuo kiekvieno asmens raidos eigos. Moralinis elgesys įgyjamas kaip ir bet kuri kita reakcijų sistema: per išmokimą, pastiprinimą ir modeliavimą“³⁵.

Paauglystė vadinama vertybių formavimosi metu. Nepilnamečiai dar neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria fantazijų pasaulį nuo realybės. Dažnai vaizdai, matyti kompiuterio ar televizijos ekrane, gali turėti jiems neigiamų padarinių. Paauglystės laikotarpiui būdingas tapatumo – ieškojimo reiškinys. Paauglys dažnai sutapatina save su vienu ar kitu TV herojumi. Šiuo atveju teigiamas herojus yra mažiau priimtinas nei neigiamas, nes siejamas su suaugusiųjų pasauliu, o paauglio nuostata suaugusiųjų atžvilgiu yra veikiau negatyvi, opozicinė. Taigi herojus-blogiukas kopijuojamas, pamėgdžiojamos jo manieros, kalba, elgesio būdas. Ir identifikacija, ir opozicinis elgesys paaugliui natūralus. Šitaip ieškoma savęs, ir „aš“ išreiškiamas tokiu suaugusiems nepriimtinu būdu.

Žiniasklaida, pateikdama ir neatsargiai interpretuodama gyvenimo reiškinius, gali turėti stiprią įtaką bręstančiai asmenybei. „Siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo galimos žalingą poveikį

³⁴ ŽUKAUSKIENĖ, R. Vaikai agresyvėja. Ar žiniasklaida kalta? Iš *Švietimo naujovės*. 1997, Nr. 12, p. 25-27

³⁵ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2004 m.

darančios viešosios informacijos, būtina pagalvoti apie neigiamų socialinių reiškinių prevencijos būdus, socialaus, profesinio, pilietinio elgesio modeliavimą, tautinio tapatumo, šeimos ir moralės vertybių formavimą bręstančiai asmenybei³⁶.

Taigi norint sukurti psichologiškai sveiką bendruomenę Lietuvoje labai svarbu atsižvelgti į tai, kokio turinio informacija pasiekia paauglius per skirtingus visuomenės informavimo priemonių kanalus. Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į tuos nepilnamečius, kurie šiuo metu yra socialinių darbuotojų dėmesio reikalaujančių grupėje – nebelankantys mokyklos, niekur nedirbantys, demonstruojantys asocialų elgesį, nesugebantys prisitaikyti prie bendrojo lavinimo mokyklos reikalavimų. Norint sumažinti galimą neigiamą žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams, reikėtų imtis kur kas didesnės atsakomybės, nei šiandien tą daro žiniasklaidos magnatai, žurnalistai, tėvai ir už nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo informacijos poveikio atsakingos valstybinės institucijos.

³⁶ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius. 2004 m.

2. SKIRTINGŲ ŽINIASKLAIDOS KANALŲ YPATUMAI

Spartėjant informacinėms technologijoms, visuomenė apdovanojama vis didesnėmis galimybėmis patenkinti savo poreikius ir lūkesčius. Iš pradžių tik dėl smalsumo, pramogos, o ilgainiui ir dėl neatsiejamų žiniasklaidos kanalų būtinybės nesinori atsisakyti nė vieno jų. Radijas, televizija, laikraščiai, o dabar jau ir elektroninė spauda suteikia vartotojams didžiules pasirinkimo galimybes. Ilgą laiką dėl auditorijos ir populiarumo lenktyniaavusios žiniasklaidos priemonės šiandien paklusniai rikiuojasi į reitingų lenteles. Apklausa³⁷ rodo, kad populiariausia žiniasklaidos priemonė tarp Lietuvos gyventojų išlieka televizija (64,4 proc.), dar 15,1 proc. renkasi radiją, 13,7 proc. – spaudą, 6,3 proc. respondentų – internetinę žiniasklaidą. Darbe tiriamas nepilnamečių auditorijai žalingos informacijos poveikis, todėl didžiausias dėmesys skiriamas tiems žiniasklaidos kanalams, kurie labiausiai vilioja ir daro įtaką nepilnamečiams. Tolesnėje darbo eigoje aptariama televizija ir elektroninė žiniasklaida bei jų poveikiai nepilnamečių auditorijai.

2. 1. Senoji ir naujoji televizija

Tik atsiradusi televizija vartotojų namuose užėmė labai pagarbią vietą, – tai buvo stebuklinga naujovė, prabangos ženklas, todėl televizorius buvo žiūrimas panašiai kaip kinas – visiškai susikoncentravus į perduodamų signalų dekodavimą, pasyviai. Šeimoje televizorius patvirtino patriarchalinę santvarką – šeimyna aplink televizorių susirinkdavo kaip pirmą laikais aplink laužą. Tėvas laikydavo nuotolinio valdymo pultą, tai - tarsi skeptras parodantis kieno rankose valdžia. Nuo televizijos atsiradimo jos žiūrėjimo, priėmimo modeliai ir televizoriaus vieta namų kultūroje tolygiai kito. Drauge su pačios TV kaita keitėsi ir jos funkcijos.

Švietėjišką misiją TV atliko, kurdama laidas kultūros, istorijos ar kitais klausimais, pasitelkdama vaidybos, dokumentikos, debatų, žaidimų žanrus. Tokios laidos apėmė plačią auditoriją ir tapo patraukliu reginiu, o besimokantiems – ir papildoma studijų medžiaga. Reiktų pažymėti, kad šiuolaikinė TV nuo to kiek nutolo. Šiandien ji – pramogų, linksmybių, praktinių patarimų su žiupsneliu kultūros ir aktualios informacijos teikėja.

³⁷ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 sausio mėn. 9 d. 20:57]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Šiandieniniai tyrėjai, kalbėdami apie TV evoliuciją, vartoja senosios paleo- ir naujosios neotelevizijos sąvokas³⁸. Devintojo dešimtmečio pabaigoje Europos televizijos patyrė esminį lūžį: panaikinamas visuomeninio transliuotojo monopolis, laisvai kuriamos komercinės televizijos. Šis kaitos taškas padalijo televizijos raidos istoriją į du etapus: senosios paleo- ir naujosios neotelevizijos. Išsiskyrė ir TV funkcijos: paleo – TV siekė šviesti, auklėti, mokyti savo auditoriją; neo-TV – bet kokia kaina sudominti, patraukti, pralinksinti, atpalaiduoti.

„Paleotelevizijos sąvoka apėmė Europos televizijų raidą nuo reguliarių transliacijų pradžios šeštajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje iki devintojo dešimtmečio pradžios. Neotelevizijos proceso pradžia siejama su visuomeninio televizijos monopolio griūtimi ir komercinio transliuotojo atsiradimu“³⁹, tuo tarpu realybės televizijos terminas minimas nuo praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pradžios iki pat šiandienos.

Jei paleotelevizija sprendė, ko reikia auditorijai, jautė pareigą ją informuoti, auklėti, šviesti, tai neo– TV iš esmės keitė laidų stilių ir santykių su auditorija. Atsirado iki tol vengto fragmentiškumo, išnyko ribos tarp tikrovės ir išmonės žanro. Daugelį žiūrovų neo- televizija šokiravo savo dinamišku ir fragmentišku programų srautu, nenutrūkstamu vaizdu ir balsu.

Pasyvūs paleo- žiūrovai turėjo dabar pats šį srautą atpažinti, surūšiuoti. Anksčiau su ekrano herojumi tapatinęsis žiūrovas norėjo būti į jį panašus. Neo televizijoje žiūrovas ėmė tapatintis su laidos dalyviu, tikėdamasis atsidurti jo vietoje.

Paleotelevizija nevengė parodyti gyvenimą gražesnę nei jis iš tiesų yra. Neo- televizija, priešingai, iškelė socialines negandas, nelaimės, pavertė tai nauja pramogos forma. „Ši TV tapo tiek paprasto piliečio, tiek elito, mediatoriumi. Griuvo sienos tarp privataus ir viešo gyvenimo, privatizuojant visuomeninę ir nacionalizuojant asmeninę erdvę“⁴⁰.

Neotelevizija ėmė keisti ir masinės komunikacijos prigimtį: „Piliečiai žiniasklaidos kanalais ėmė spręsti asmenines problemas“⁴¹. Transliuodama asmeninius pranešimus, televizija tapo tarpininke, kuri padeda susikalbėti nedidelėms žmonių grupėms. Masinės komunikacijos kanalas virto individualaus vartojimo priemone.

³⁸ Kai kurie autoriai paleo- ir neotelevizijos terminą priskiria U. Eco (Y.Patte), kiti jį vartoja kaip savaime žinomą.

³⁹ PEČIULIS, Ž. Europos visuomeninės televizijos koncepcijos genezė ir perspektyvos. Iš *Informacijos mokslai*. 2003, t. 27, p. 40–51.

⁴⁰ 44 Y. Patte. La culture est-elle en péril ? 50 ans de débats sur les moyens de diffusion // http://www.acrimed.org/article.php3?id_article=538

⁴¹ CHARAUDEAU, P., GHINGLIONE. R. La parole confisquée. Un genre télévisuel: le talk show. Paris: Dunod, 1997.

Kuri laiką buvusi nepajudinama lydere TV spėjo pajusti ir konkurencijos skonį. Interneto plėtra, televizijos programų transliacijos jame, o paskutiniaisiais metais ir persikėlimas į mobiliųjų telefonų erdves tarsi sako, kad televizija nebėra tokia, kokia kažkada buvo. „Kas tik netingi mėgina pasikasti po, atrodė, nepajudinamais jos pamatais. Buvome įpratę taip: rytą laikraštyje skaityti apie vakarykščius įvykius, per radiją klausytis, kas nutiko šią dieną. Vakare tai pamatyti per televiziją”, - ankstesnį viešosios erdvės veidą prisiminė TV ekspertas, Vilniaus universiteto dėstytojas Žygintas Pečiulis. Šiandien, anot jo, televizijai suskambo rimti pavojaus signalai. Interneto dienraščiai, jau anksčiau lenkę ją operatyvumu, informacijos įvairove, pagaliau, galimybe komentuoti, pasiūlė ir vaizdo reportažus. “Interneto kol kas neslegia įtampa visur suspėti, viską parodyti ir išaiškinti. (...) Pirmieji „lytas.lt“ reportažai galėjo pasirodyti tarsi žaliava, kurią dar reikia tvarkyti, tačiau jie padvelkė išsiilgtu natūralumu, tradicinių televizijų senokai užbetonuotu tarsi žolė miesto skvere”, - atviravo TV ekspertas.

Dėl informacinių technologijų plėtros, žiniasklaidoje vis labiau išigalinčio operatyvumo ir naujų TV formos paieškos būdų, TV nebėra tokia patraukli kaip anksčiau.

Koja kiša ir globalizmas. “Vilniuje 2002 m. populiariausia lietuviška televizija buvusi TV3 tuo metu užėmė tik ketvirtą vietą tarp tų televizijos kanalų, kuriuos žiūrėjo vilniečiai. Pirmąsias tris vietas Vilniuje dalijosi užsienio televizijos, kurių signalus vilniečiai gavo per kabelinius tinklus⁴². Vadinasi, Lietuvos paauglius viešąja erdve pasiekianti informacija taip pat gerokai prasiplėtė. Šiandien jiems prieinama ne vien lietuviškų, bet ir anglakalbių šalių televizijų produkcija. Tai reikštų, kad Lietuvos institucijų įstatymų pataisos, turėjusios apsaugoti paauglius nuo žalingos TV informacijos poveikio, liko bevaisės. Anot žurnalisto Rimvydo Valatkos, naivios Vyriausybės pastangos viską sukontroliuoti, žmogui norint, lengvai apeinamos: „Jei jis norės vartoti uždraustą vaisių, jei to vaisiaus suvokimas jo galvoje skirsis nuo Vyriausybės pozicijos, žmogus nesunkiai ras būdų patenkinti savo vartojimą įprastu racionu“.

Daroma išvada, kad geriausiai nuo žalingo televizijos poveikio šiandien save apsaugo tik pats individas. Kokiame pavidale ateityje TV bebūtų, kokią formą beįgautų, panašu, kad skleidžiamos informacijos turinys per televizijos kanalą lieka paties žiūrinčiojo reikalas. Todėl tolimesniame skyriuje būtina kalbėti apie skleidžiamos informacijos patikimumą, teisingumą, žiūrovui daromą poveikį ir kritinį gavėjo gebėjimą atsirinkti, t.y., vertinti.

⁴² VALATKA, Rimvydas. Truputį apie globalizmą. [interaktyvus][žiūrėta 2002 balandžio mėn. 3 d.]. Prieiga per internetą: <www.omnilaikas.lt>.

2.1.1. Televizijos laidų išskirtinumas

Savaitraščio "Veidas" užsakymu sausio 27–30 dienomis skambučių centro "Fonitel" atlikta didžiųjų šalies miestų gyventojų apklausa parodė, kad populiariausia žiniasklaidos priemone tarp Lietuvos gyventojų išlieka televizija (64,4 proc.)⁴³, 15,1 proc. renkasi radiją, 13,7 proc. – spaudą, 6,3 proc. respondentų – internetą. Taigi daugiausia informacijos žmogus įsisavina iš televizijos ekrano. Televizija nuo pat savo atsiradimo sujungusi radijo imtuvo garsą ir spaudos leidinio vaizdą pelnė pačių įnoringiausių simpatijas. Pirmosiomis savo transliacijomis priklausiusi žiūrovų dėmesį televizija neketina jų paleisti iki pat šiandienos.

Nuo mažų dienų vaikai dar nemokėdami skaityti ir nesuprasdami daugelio dalykų įninka į televizoriaus ekranus ir auga kartu su ten pateikiama informacija. Galima tik įsivaizduoti, kokie pavojai tyko nepilnamečių žiūrovų ir kokią auklėjamąją bei šviečiamąją funkciją atlieka „žydrasis ekranas“. Mažieji, per TV matydami smurtą, baimę ir kitą jiems žalingą informaciją, gali susiformuoti klaidingą vertybių sistemą.

JAV sociologų atlikti tyrimai rodo, kad vaikai TV žiūri jau ankstyvoje kūdikystėje – nuo 6 mėn. amžiaus iki 2–3 metų vaikas jau yra pastovus TV žiūrovas. Šiandien imamasi įvairiausių priemonių pritraukti net ir pačiam jauniausiam žiūrovui. Praėjusį sezoną Vokietijoje transliacijas pradėjo naujusias kanalas kūdikiams – „Baby-TV“. Naujoji programa skirta žiūrovams nuo 0 iki 3 metų. „Televizija skelbė, kad jų programa bus raminanti, padės kurti saugų vaikišką pasaulį, o jų transliuojama muzika galės užmigdyti vaikus. Vaikų psichologai tokią televiziją vertina skeptiškai. Jie klausia, ar gali televizorius atstoti bendravimą su tėvais? Be to, medikų teigimu, vaikams iki 2 metų negalima žiūrėti televizoriaus. Ne vien dėl to, kad iš ekrano sklindantis spinduliavimas kenkia dar nesusiformavusioms vaikų akims. Kaip rašoma mokslinėje literatūroje, ilgas televizoriaus žiūrėjimas vaikams gali sukelti epilepsijos priepuolius. Tai neatrodo taip keista, jei prisiminsime, kad televizorius, labiau nei darbas kompiuteriu, vargina centrinę nervų sistemą. Kanalo kūdikiams kūrėjus bandoma įtarti noru kuo anksčiau būsimą potencialų žiūrovą padaryti vartotoju“⁴⁴. Nors Lietuvoje tokio kanalo dar nėra, vaikai moka pasisotinti ir įprasta televizija. Kad tuo įsitikintume, pakanka paklausti vaikų niūniuojamų reklaminių dainelių. Televizijos gali trinti rankas – ir be

⁴³ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 sausio mėn. 9 d. 19:57].

Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

⁴⁴ „Lietuvos žinių“ priedas „TV“, 2006, sausio 28, Nr.4.

atskiro kanalo vaikams jos sugebėjo prikimšti jiems vartotojiškų šūkių. Mokslininkų teigimu, per pirmuosius 18 metų daugelis vaikų daugiau laiko praleidžia prie televizoriaus negu mokykloje⁴⁵. Pasak psichologų, Lietuvoje vaikai ir paaugliai kiekvieną dieną prie televizoriaus ekranų praleidžia po 2–4 valandas, o savaitgaliais dar daugiau⁴⁶. TV žiūrėjimas veikia jų vystymąsi, psichiką, elgesį su išoriniu pasauliu. Tokio amžiaus žiūrovai dar nesugeba atsirinkti informacijos, todėl TV poveikis jiems yra tiesioginis, t. y., nesuprasdami, ką matė per TV, jie mėgdžioja herojų elgesį ir kalbą.

Lietuvos transliuotojai mažuosius žiūrovai prie TV ekranų vilioja animaciniais filmais, kurių blokai rodomi savaitgalių rytais, o specializuotais tinklais – ir visą dieną. Vaikams rengiami žaidimai, muzikiniai konkursai. Mažųjų ir paauglių auditorijai kuriamos nuotykinės vaidybinės programos, pažintinės laidos apie gyvūniją, augaliją, pasaulio šalis.

Nustatyta, kad 2–7 m. vaikus labiausiai TV eteryje baugina baisūs, neįprasti herojai – monstroi, siaubingi gyvūnai ar veikėjai, taip pat istorijos, kuriose pasakojama apie žuvimą ar mirtį, stichines nelaimes; 8 – 12 m. vaikai labiausiai nuogaštaija dėl galinčios įvykti nelaimės ar pavojaus; vyresnius nei 13 m. labiausiai gąsdina realistiškai vaizduojama fizinė ir seksualinė prievarta, mistinių jėgų vaizdavimas. JAV viena šeima įjungtą televizorių laiko vidutiniškai 7 valandas per dieną. Tačiau per daug ilgas televizijos žiūrėjimas, ypač dažnų smurto scenų, gali būti žalingas. Amerikos pediatrų akademija rekomenduoja riboti vaikams televizijos žiūrėjimą iki 1–2 valandų per dieną⁴⁷. Faktas, kad vaikai tiek laiko praleidžia žiūrėdami TV, leidžia daryti prielaidą, kad jie žiūri ir žinių laidas.

„Dešimtmečiai paaugliai gana lengvai priima žiaurumą animaciniuose filmuose ir nuotykinuose serialuose, tačiau jiems sunkiai priimtinas smurtas, rodomas žinių laidose. Tuo tarpu suaugusieji ir mokytojai nori, kad vaikai žiūrėtų būtent žinių laidas. Vaikai priima TV siūlomą formą, įvaizdį, temas, tačiau žaidžia savo žaidimą“⁴⁸.

J. Fiske teigia, kad skirtingose socialinėse grupėse TV tekstai gali būti suprasti labai skirtingai. TV norėdama būti populiari turi kurti prasmes savaip jaudinančias kiekvieną socialinę grupę. Tuo tarpu žinių laidose detalai nupasakota ir parodyta nusikaltimų eiga gali sukelti vaikams

⁴⁵ MYERS, D. G. *Psichologija*: [vadovėlis]. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2000.

⁴⁶ DAŠKEVIČIENĖ, J. *Kaip susidraugauti su televizoriu?*. Prieiga per internetą: http://www.saugus-vaikas.lt/skaitykla_11.html.

⁴⁷ Television: How Much is Too Much for Children? // Media Literacy Online Project. University of Oregon. <http://interact.uoregon.edu/MediaLit/mlr/readings/articles/tvhowmuch.html> (May 26, 2004).

⁴⁸ FISKE, John. Įvadas į komunikacijos studijas. Vilnius: Baltos lankos, 1998. p. 240.

baimės, nerimo sutrikimus. „Vaikams būdingas imitacinis elgesys, susijęs su žinių turiniu. Nuolat matydamas žiaurius ir agresyvius vaizdus, vaikas gali pradėti juos suprasti kaip įprastus ir visai priimtinius“⁴⁹.

Gąsdinančio pobūdžio informacija mažiausiems žiūrovams gali sukelti nerimastingumo, nesaugumo ar nerimo sutrikimų atsiradimus. Per TV ekraną matytas smurtas ir agresyvus elgesys iš vaikų sąmonės taip pat niekur nedingsta, po keliolikos metų jis gali pasireikšti iš nežinia kur atsiradusiu nusikalstamumu, agresija ar pykčio protrūkiu.

„Ištirta, kad vaikystėje egzistuoja ir tiesioginis ryšys tarp TV žiūrėjimo ir miego sutrikimų. Didelę įtaką miego sutrikimams turi gąsdinančio, smurtinio pobūdžio TV produkcija. Atlikta gausybė tyrimų, įrodančių, kad egzistuoja akivaizdus ryšys tarp vaizduojamo smurto ir dėl to atsirandančių vaiko raidos sutrikimų, pasikeitusio jo elgesio, atsiradusios agresijos, išmokto agresyvaus, brutalaus konfliktų sprendimo būdų. Negalima teigti, jog TV įtaka – vienintelė priežastis, daranti įtaką šiems pokyčiams, tačiau jos indėlis akivaizdus“⁵⁰.

Vilniaus universiteto dėstytojas, televizijos ekspertas Žyngintas Pečiulis išskiria tris pagrindinius TV žiūrėjimo modelius: „prilipimas“ prie TV, kai žiūrima labai susikoncentravus; fragmentiškas žiūrėjimas, veikiant ką nors kitą; TV kaip aplinkos dalis, visai nesekant programos. Kiekvienas žiūrintysis pasižymi individualiu santykiu su TV. Tai svarbu ne tik tai, kokį efektą visuomenės grupėms daro TV, bet ir tai, kokias prasmes iš televizijos žiūrovai pasiima ir kaip jas dekoduoja.

Didžioji dalis Europos valstybių kontroliuoja prieštarigus filmus, kuriuos gali matyti jų šalies jaunuoliai. Kaip teigiama 1998 m. Strasbūre pasirašytoje „Europos TV be sienų“ konvencijoje, tas TV laidas, kurios kenkia jaunimo moralės ir asmenybės raidai, galima rodyti tik atitinkamu, paaugliams neprieinamu laiku⁵¹. Tą patį galima pritaikyti ir TV eterius užvaldžiusiems realybės šou. Psichologė psichoterapeutė Daiva Jakeliūnienė vieną jų – realybės šou „Keičiu žmoną“ – vadina psichologine emocine pornografija. Anot specialistės, televizijos pagalba diegiamas požiūris, kad artimas ryšys gali būti lengvai keičiamas, kad mama ar tėtis gali norėti išeiti

⁴⁹ DOBRYNINAS, Aleksandras. Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius: Eugrimas, 2001.- 268 p.

⁵⁰ KVIETKIENĖ, Giedrė. Pozityvioji socializacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005 p. 186.

⁵¹ BERESNEVIČIUS, D. Karta pavojuje: Vaiko teisės ir valstybinė vaikų kultūros ugdymo programa.

Jungtinių tautų vaikų fondo (UNICEF) Lietuvos nacionalinio kžto, LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros k-to, LR Seimo Šeimos ir vaiko reikalų k-jos Penktoji konferencija. [Pranešimas]. Vilnius 2001. p. 40-46.

pas kitą, iškreipiama artumo, prisirišimo svarba. Tokia laida turėtų būti rodoma tuo metu, kai nepilnamečiai jau miega. Kuo vaikai mažesni, tuo šou, nutraukiantis pastovius ryšius su mama, jiems žalingesnis. Kiek penkiamečiui beaiškintum, kad tai - tik žaidimas, jam taip neatrodys“⁵².

Su išsakytu teiginiu linkęs sutikti ir Vilniaus universiteto Žurnalistikos instituto docentas Žygintas Pečiulis. „Šou prieštarauja tradicinėms vertybėms, tačiau blogiausia, kad visuomenės požiūris nekritiškas. Į realybės šou „Keičiu žmoną“ reikėtų žiūrėti kaip į teatrą, cirką ar filmą su prasta vaidyba, montažu, scenarijumi. (...) Šou daug dirbtinumo, apgaulės, sumaišoma melas, išmonė ir tiesa“, - aiškino televizijos ekspertas.

Siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos, taikomos įvairios pagalbinės transliavimo apsaugos sistemos: kodavimas, reitingavimas, filtravimas. Lietuvoje įvesta filmų ženklavimo sistema. Pagrindinė problema ta, kad filmų klasifikavimas ir žymėjimas atitinkamais simboliais (pavyzdžiui, S – skirta tik suaugusiems, N-14 – skirta vaikams nuo keturiolikos metų, T – galima žiūrėti su tėvų leidimu) perkelia gamintojų ir platintojų atsakomybę vartotojui, šiuo atveju šeimoms, auginančioms vaikus. Lietuvoje transliuotojai už vaikų apsaugą nuo žalingo programų turinio tarsi dalijasi atsakomybe su nepilnamečių tėvais ar globėjais. Šios priemonės pasauliniame kontekste vertinamos tik kaip pagalbinės, bet jokia būdu ne viską apimančios ar išsprendžiančios vaikų teisių apsaugą.

Programų žymėjimas vizualiniais simboliais yra pakankamai efektyvus apsaugos būdas, leidžiantis suaugusiems nuspręsti, leisti vaikams žiūrėti programas ar ne. Tačiau ne visi vartotojai tokį nepilnamečių apsaugos būdą vertina teigiamai. Teisininkė Liudvika Meškauskaitė teigia, kad „filmų ar programų ženklavimas atitinkamu ženklu neretai padaro priešingą poveikį negu tikimasi. Vaikai, pamatę tam tikrą ženklelį, intriguojami tą ar kitą filmą būtinai pažiūrėti, nes draudžiamas vaisius visada saldesnis“⁵³. Kita vertus, didžioji dalis Lietuvos šeimų namuose turi nebe vieną, o du televizorius. Vienas jų atitenka vaikams. Todėl dažnai tėvai nemato, kokias programas renkasi jų atžalos.

Viena geriausių nepilnamečių apsaugos sistemų sukurta Didžiojoje Britanijoje. Minėtos šalies transliuotojai turi išsamias rekomendacijas apie tai, koks turinys yra žalingas nepilnamečiams ir kokių priemonių būtina imtis, norint juos apsaugoti. Olandai taip pat jau kuris laikas džiaugiasi savo

⁵² GINTALAITĖ, Laura. Keičiu žmona, parduodu butą. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 16 d. 14:17]. Prieiga per internetą: <www.lzs.lt>.

⁵³ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. Žiniasklaidos teisė. 2004 m. p.78.

sukurta informacijos sistema, padedančia vartotojams nuspręsti, ar produkcija tinkama jų vaikams. Manoma, kad NICAN sukurta audiovizualinės žiniasklaidos sistema – geriausia visoje Europoje.

Taigi TV eteriuose karaliaujantys realybės šou ir kitos panašaus pramoginio pobūdžio laidos atsipalaidavimą ir džiaugsmą teikia ne visoms auditorijos grupėms. Patiems mažiausiems ir jautriausiems žiūrovams net ir tokios, iš šalies atrodytų visai nekaltos, laidos gali turėti žalingą poveikį. Todėl TV žiūrėjimas jauniausiems žiūrovams turėtų apsiriboti dviem valandomis per dieną.

2. 1. 2. Televizijos auditorija

Skirtingų žiniasklaidos kanalų atstovai, atrinkinėdami ir pristatydami programas, orientuojasi į paklausą, todėl svarbu žinoti, kas sudaro jų auditoriją.

Vieni gali manyti, kad TV poveikis auditorijai milžiniškas, kitiems gali atrodyti, kad diskusijos apie TV poveikį yra per daug sureikšmintos, bet kalbėti apie tai, kas būdinga TV, kaip masinei komunikacijos priemonei, būtina.

TV žiūrovas – daugialypis: ir vyras, ir moteris, ir vaikas. Pagrindinė žiūrovo funkcija – nepakilus iš fotelio žiūrėti daugybę kanalų. Paskutiniaisiais metais didėja žiūrinčių TV skaičius⁵⁴, auga žiūrėjimo dažnumas bei trukmė. Kuo ilgiau ir dažniau žmonės žiūri TV, tuo mažiau jie sugeba atsirinkti, tuo greičiau TV siūloma vertybių sistema internalizuojama, visuomenės informavimo priemonių siūlomos vertybės, elgesio būdai tampa savi.

Televizija, pasižyminti informacijos sklaida didelėms auditorijoms, per šimtmetį ištobulėjo kaip nei viena kita žiniasklaidos priemonė. TV taikosi ir prie vis labiau spartėjančio gyvenimo ritmo: kuria dinamiškas, įvairiausio turinio laidas ir net specialias TV strategijas, būtinas norint išlaikyti žiūrovą prie ekrano.

JAV knygos „Techno Science and Cyber Culture“ bendraautoriai filosofijos daktaras Michael Menser ir sociologijos profesorius Stanley Aronowitz taip apibūdina iki naujojo media amžiaus susiklosčiusį televizijos vaidmenį: „Televizija vaidina fundamentalią rolę politikoje (...), ekonomikoje (...) ir pasyviai pasodina žiūrovą („sofos bulvę“) prieš amžinai „impozantišką“

⁵⁴ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus][žiūrėta 2006 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: < www.delfi.lt >.

programą”⁵⁵. Su tokia pasyvia žiūrovo pozicija savo studijose nesutinka John Fiske, knygoje „Television Culture“ įrodinėjantis, jog auditorija nėra tokia beviltiška ir pasyvi, ji neturi kokių nors bendrų „gyvuliškų instinktų“, į kuriuos tariamai apeliuoja masinė kultūra iš TV ekrano.

Šiuolaikinės žiniasklaidos (televizijos, interneto, spaudos) vartotojus vienija bendras siekis – gauti informacijos. Modernių technologijų sukurtame pasaulyje žiūrovai išsiblaškę ir psichologiškai atskirti vienas nuo kito. Tiesioginius kontaktus palaiko tik negausios žiniasklaidos auditorijos grupelės. Televizija čia laikoma intymiąja žiniasklaidos priemone, režisuojančia tikrovės spektaklį, kuriame noriai dalyvauja žiūrovai⁵⁶.

Žurnalistikos instituto docentas Žyngintas Pečiulis teigia, kad auditoriją galima suskirstyti ir į dvi labai skirtingas grupes: asmenys, kurie tik stebi laidas (didžioji auditorijos dalis) ir asmenys, dalyvaujantys vienoje ar kitoje laidoje, reportažų herojai (mažoji auditorijos dalis). Toks skirstymas nėra visiškai atsitiktinis, nes absoliučiai skiriasi šių žiūrovų grupių interesai. Pavyzdžiui, asmens privatumo, garbės ir orumo pažeidimą kaip opią problemą dažniausiai suvokia tik tie, su kuriais programa susijusi tiesiogiai.

Tačiau tiek viena, tiek kita grupė akivaizdžiai reaguoja į smurtines scenas, ir ta reakcija nėra neutrali. Psichologų teigimu, agresyvaus smurtinio pobūdžio televizijos programų demonstravimas sukelia arba sustiprina pačių žiūrovų agresyvumą, padidina ir kitus nepageidautinus efektus: provokuoja baimę ir nerimą, trikdo mąstyseną. Daug tyrinėtojų ir mokslininkų ieškojo atsakymo į klausimą, kodėl žmogui būdingas agresyvus, deviantinis, kriminalinis elgesys? Agresyvų elgesį aiškinančios teorijos nagrinėjamos V.Justickio (2001)⁵⁷, A. Suslavičiaus (1999)⁵⁸, G.Valicko (1999)⁵⁹, J.E.Bynum⁶⁰, W.E.Thompson (1989)⁶¹, R.Paulausko (1988)⁶², O.Finckenauneris (1984)⁶³ ir kituose darbuose.

⁵⁵ MENSER, M. and ARONOWITZ S., D. Cultural Case Studies/ Techno Science and Cyber Culture, 1996.

⁵⁶ MEHL. D. La television de l'intimite. Paris, 1996.

⁵⁷ JUSTICKIS. V. Nepilnamečių teisės pažeidėjų charakterio nukrypimai. K., 1984.

⁵⁸ SUSLAVIČIUS, A., VALICKAS, G. (1999). Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius.

⁵⁹ SUSLAVIČIUS A., VALICKAS G. (1999). Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius.

⁶⁰ BYNUM J.E., THOMPSON W.E. (1989) Juvenile Delinquency: a sociological approach. Boston, London, etc.: Allyn and Bacon.

⁶¹ BYNUM J.E., Thompson W.E. (1989) Juvenile Delinquency: a sociological approach. Boston, London, etc.: Allyn and Bacon.

⁶² PAULAUSKAS, R. (1988). Delinkventiškos asmenybės formavimosi priežastys ir jos perauklėjimo problemos. Vilnius.

⁶³ FINCKENAUER O.(1984). Juvenile Delinquency and Corrections. James Academic Press, Inc. USA.

Psichologai pastaruoju metu didžiausią dėmesį skiria socialinei kanadiečių psichologo A. Bandūros⁶⁴ stimulų teorijai (joje teigiama, kad agresiją sukelia tam tikras motyvas arba stimulus. Didžiausias šiandieninis stimulus – dažnai žiniasklaidoje, ypač kriminalinės publicistikos laidose ir veiksmo filmuose, vaizduojamas smurtas) bei K. A. Dodge socialinės kognityvinės agresijos teorijai (joje atsižvelgiama ne tik į psichologinius, bet ir į socialinius veiksnius, įtakojančius agresyvų elgesį).

Pensilvanijos ir Harvardo universitetų dėstytojo ir tyrėjo Edward L. Palmer teigimu, TV poveikis žiūrovui priklauso nuo jo ištraukimo į žiūrimą programą. Edward L. Palmer stebėdamas, kaip vaikai žiūri televiziją, išskyrė nedėmesingo žiūrėjimo atvejį. Pastarasis vaizduojamas maždaug taip: vaikas sėdi per kelis žingsnius nuo televizoriaus nugara į jį, ir užsiima kokia nors veikla, į ekraną jis atsisuka tik išgirdęs ką nors, kas patraukia jo dėmesį.

Taigi, remiantis šiuo tyrėju, „TV nėra valdingas monstras, kaip dažnai ją vaizduoja. Žiūrovai ją apgalvotai kontroliuoja, ne tik per jos reikšmes, bet ir per tai, kokią vietą ji užima jų gyvenime“⁶⁵.

Vaikų auditorija mokslininkų vertinama kaip labiausiai TV paveikiama. Nors skirtingo amžiaus vaikams smurtas televizijoje turi nevienodą poveikį⁶⁶, išskiriamos ir kai kurios bendresnės ypatybės:

Intelektu lygmuo. Jaunesnio amžiaus vaikai gali sunkiau susieti vaizduojamas scenas ir daryti iš jų išvadas. Šiuo atveju ypač svarbus tampa baismės ir atpildo laiko pasirinkimas. Daugelyje filmų, programų nusikalstamas ar smurtinis elgesys nėra baudžiamas iki pat filmo pabaigos. Jaunesni vaikai sunkiau susieja pradinį smurtą ir bausmę už jį, todėl jie gali tikėti, kad smurtas nebaudžiamas.

Socialinio pripažinimo siekimas. Vaikai yra jautrūs socialiniam pripažinimui, ypač tarp bendraamžių. Televizijoje dažnai matydami tai, kad panaudojant smurtą galima įgyti socialinį statusą, jie turi didesnę riziką naudoti smurtą, siekdami socialinio pripažinimo.

Savęs identifikavimas su televizijos personažais. Vaikai dažnai imituoja herojus, turinčius magišką galią, ir smurtauja kaip filmų herojai.

⁶⁴ BANDŪRA, A. *Transmission of Aggression Through Imitation of Aggressive Models*. 1961.

⁶⁵ POSTMAN, N. *Amusing Ourselves to Death*, 1985.

⁶⁶ JOSEPHSON, Wendy L. *Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages* (Report of the Department of Canadian Heritage, Feb. 1995). // Media Awareness Network http://www.media-awareness.ca/english/resources/research_documents/reports/violence/tv_violence_child.cfm (April 26, 2004).

Tikėjimas smurto televizijoje realumu. Vaikai maždaug iki 8 metų amžiaus sunkiau skiria tikrovę nuo fantazijos. Net ir vyresnio amžiaus vaikams per televiziją ilgai veikiamiems informacijos, kuri reklamuoja idėją, kad smurtas yra malonumas arba tinkamas būdas spręsti problemas, kyla didelė rizika perimti atitinkamas nuostatas ir elgesį.

Jautrumas įspūdžiams. Daugkartinis smurto rodymas sumažina žiūrovų jautrumą, daro juos apatiškus didėjančio realaus smurto atžvilgiu arba indiferentiškus aukų padėčiai.

Suaugusieji žalingai smurto įtakai yra atsparesni. Tačiau ir vyresnio amžiaus žmonėms smurto žiūrėjimas per TV daro įtaką. Tai pripratimas prie smurto, atitinkamų situacijų vertinimo ir elgesio jose stereotipų sąmonėje susikūrimas ir kita. Kai kurie autoriai (R. Huesmann)⁶⁷ įrodinėja, kad smurtas tarp suaugusių žmonių yra vaikystėje paliktas žiniasklaidos pėdsakas⁶⁸.

Dėl neigiamo poveikio nepilnamečiams žalą daranti žiniasklaida, pasižymi ir teigiamu aspektu. Ji formuoja kultūrinę žiūrovų orientaciją, pasaulėžiūrą, vertybes, įvaizdžius, lavina fantaziją, mąstyseną, padeda atsipalaiduoti, praplečia akiratį, ugdo altruistinius besiformuojančios asmenybės motyvus.

Vaikystėje TV ekrane stebėta herojų agresija vėliau gali būti sėkmingai panaudota įvairiomis agresyvaus elgesio formomis. Paaugliai panaudoti agresiją linkę spręsdami tarpasmeninius konfliktus, neužkirtus tam kelio, agresija dar kurį laiką suprantama kaip įvairių problemų sprendimo priemonė. Demonstruojama prievarta gali sumažinti žmogaus jautrumą smurtui ir realiomis sąlygomis (tai pasireiškia nejausmingumu, sumažėjusia tikimybe, jog žmogus imsis kokių nors veiksmų smurto aukai apginti ir pan.).

Aptarus ir išsiaiškinus TV auditorijos imlumą ir jautrumą, daroma išvada, kad būtina didinti visuomenės informatyvumą apie smurto ir kitos nepilnamečiams žalingos informacijos poveikio riziką televizijos ekrane. Labai svarbu, kad prevencijoje dalyvautų tėvai, mokytojai, žiniasklaida.

⁶⁷ JOSEPHSON, Wendy L. Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages (Report of the Department of Canadian Heritage, Feb. 1995). // Media Awareness Network http://www.media-awareness.ca/english/resources/research_documents/reports/violence/tv_violence_child.cfm (April 26, 2004).

⁶⁸ WHITNEY C., Wartella E. Violence and Media // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. – Elsevier Science Ltd. 2001.

„Jeigu visuomenė šiandien abejoja, ar žiniasklaida užtikrina nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugą, vadinasi, pripažįstame, kad ji daro nepilnamečiams didžiulį psichologinį ir edukacinį poveikį“. Būtina ugdyti vaikų vertybines nuostatas ir gebėjimą kritiškai mąstyti ir vertinti. Tai turėtų būti pagrindiniai šeimos, mokyklos, žiniasklaidos uždaviniai.⁶⁹

2. 2. Interneto erdvės specifika

Šalia tradicinių žiniasklaidos priemonių su kiekviena diena vis stipriau išsivertina įvairių institucijų ir visuomenės grupių internetiniai tinklalapiai, kuriasi asmeniniai blogai, laiškai rašomi nebe popieriuje, o interneto erdvėje, bendraujama nebe telefonu, o skype’u (skype – interneto telefonijos tinklas bei programinė įranga, leidžianti skambinti į viso pasaulio šalis)⁷⁰. Pateikiamos informacijos įvairovė internetas lyginamas su Babelio bokštu. Juo transliuojamos tradicinės audiovizualinės ir specialiai adaptuotos žiniasklaidos programos. Daugeliui interneto vartotojų naujoji žiniasklaidos priemonė tapo gyvybiškai svarbia terpe.

Visuotinėje Lietuvių enciklopedijoje internetas apibrėžiamas „kaip pasaulinė kompiuterių tinklų sistema, jungianti visuotinius ir vietinius kompiuterių tinklus“⁷¹. Tik interneto dėka galime šiandien prisijungti prie reikalingo informacijos šaltinio, nesvarbu, kuriame pasaulio taške jis bebūtų. Todėl nereikėtų stebėtis, kad „ne žemynai ir ne keistu būdu žemėje vis dar išliekantys aborigenai, o interneto voratinkliai tampa svarbiausiu antropologinių tyrinėjimų objektu. Ne veltui sakoma, kad pasaulį sukūrė ir pakeitė ne galingos mechaninės raketos, o nekontroliuojamai auganti kompiuterinė kibererdvė“.⁷²

Lietuva prie du dešimtmečius egzistuojančių pasaulinių kompiuterių tinklų prisijungė 1994 metais. Tuomet vietinis tinklas LITNET buvo prijungtas prie Šiaurės šalių akademinio tinklo NORDU.net. Nuo 1996 metų, perkėlus visas tinklo valdymo ir aptarnavimo funkcijas į Lietuvą, prasidėjo spartus interneto plitimas šalyje.⁷³

Teisės atžvilgiu, interneto erdvėje egzistuoja labai svarbus ir šiai dienai dar neturintis sprendimo klausimas, ar internetinis tinklas, jo fragmentai (portalai ir pan.) yra masinės informacijos

⁶⁹ STEPONAVIČIUS, Gintaras. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Vilniaus universiteto leidykla, 2004. Iš skyrelio *Žiniasklaidos vaidmuo šiuolaikiniame gyvenime*.

⁷⁰ Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/skype>.

⁷¹ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. Vilnius, 2005.

⁷² BAUMAN, Z. Globalizacija. Vilnius, 2002, p.28.

⁷³ KUNCAITIS, R., MILIENĖ, M., MURAŠKIENĖ, D., TAMOŠAITYTĖ J., Internet galimybės ir panaudojimas. Vilnius, 1999.

priemonė, ar ne? Kiek tinklinė žiniasklaida turi būti reguliuojama VIP įstatymo? Ar jos perėjimas prie elektroninės formos reikalauja atskirų, specifinių teisinių sprendimų?

Terminu „portalas“ konkrečiai apibūdiname interneto žiniasklaidos priemonę, nuolat atnaujinančią informaciją ir dažniausiai neturinčią spausdintinio atitiktens. Internetinės, kitaip nei tradicinės žiniasklaidos, neriboja formatas, informacijos apimtis, todėl pranešimų spaudai pagrindu parengtų naujienų dalis sudaro didelę dalį informacijos turinio, t.y. gerokai daugiau nei tradicinėje žiniasklaidoje.

Internetinės žiniasklaidos terminas „gimė“ į kasdienę žmogaus kalbą integravus skaitmeninės informacijos kūrinis. Pasinaudodama interneto teikiamais privalumais, internetinė žiniasklaida išsvengia tradicinėms visuomenės informavimo priemonėms (VIP) būdingų laiko, vietos, galimybių apribojimų ir gali pritraukti daug didesnę vartotojų skaičių nei tradicinė spauda. Skeptikai linkę remtis M. McLuhan mintimi, kad naujos komunikacijos priemonės turinys yra senas, t.y. nepakitęs⁷⁴. Išeitų, kad informacinės technologijos tik suteikė naują erdvę ir naujas išraiškos galimybes tradicinei žiniasklaidai.

2006 m. sausio 27-30 dienomis skambučių centro „Fonitel“ atlikta didžiųjų šalies miestų gyventojų apklausa parodė, kad tarp 18-29 metų grupės respondentų internetą, kaip pagrindinę informacijos priemonę, pasirinko 36 proc. apklaustųjų, o tarp studentų tokių buvo net 38,5 proc. Tyrimas atskleidė, kad sparčiai daugėja didžiųjų miestų gyventojų, teikiančių pirmenybę internetui⁷⁵. Auganti interneto auditorija reikalauja didesnio informacijos kiekio, o su kiekviena diena vis labiau tobulėjančios technologijos leidžia naudoti spartesnius duomenų perdavimo būdus. Suprantama, interneto sparta nepalieka nuošalyje tradicinių žiniasklaidos priemonių, kurios negali sau leisti apvilti augančių Lietuvos visuomenės poreikių.

Taigi šiandien internetinė žiniasklaida tampa rimtu konkurentu tradicinei žiniasklaidai. Elektroniniai leidiniai, naujienų portalai užkariauja naujas publikas. Pasitelkus interneto operatyvumą, interaktyvumą, anonsavimo galimybes galima pritraukti didesnę auditoriją nei tradicinėje žiniasklaidoje. Vis daugiau leidinių įsteigia savo tinklalapius, pradeda kalbėti apie portalų

⁷⁴ DUBENS, E., MAZZOLENI, G. The media in the age of Digital communications // Media policy: convergence, concentration & commerce. London, 1998.

⁷⁵ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus][žiūrėta 2006 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: < www.delfi.lt >.

kūrimą, o kai kurie juos jau turi. Tai daroma tam, kad būtų išlaikoma ne tik turima auditorija, bet ir pritraukiama nauja, kaip potencialas⁷⁶.

Vienas pagrindinių bruožų, skiriančių naują žiniasklaidą nuo tradicinės, yra interaktyvumas, kuris „suprantamas kaip informacijos vartotojo inicijuotas informacijos tvarkymas. Tiksliau, skaitytojui peržiūrint kompiuterinius tekstus, tuo pat metu lanksčiai kuriamas naujas individualizuotas „tekstas“. <...> Ankstesnės informacijos technologijos griežtai apibrėžė informacijos ribas. Pavyzdžiui, knyga yra jau išbaigtas kūrinys, kuriame nėra jokių galimybių autoriui ir skaitytojui derėtis. <...> tas pats modelis tinka ir kitoms žmogaus veiklos sritims“⁷⁷. Tuo tarpu interaktyvumas sudarė galimybę dvipusiam informacijos tekėjimui ir komunikacijai. „Tikrasis interaktyvumas – tai galimybė skaitytojui keisti informaciją, tarsi „susiliesti“ su kūriniumi, pasijusti aktyviu veiksmo dalyviu“⁷⁸. Interaktyvumo bruožu laikomi diskusijų forumai bei komentavimo sistema. Iš didelio komentatorių skaičiaus sprendžiama apie nagrinėjamos temos aktualumą, internetinio portalo lankytojų skaičių. Internetinės žiniasklaidos specialistų teigimu, ilgainiui didysis komentuotojų srautas apleis šiuo metu pirmaujantį Lietuvos portalą „Delfi“.

Naujieji žiniasklaidos kūriniai neįsivaizduojami ir be intertekstualumo. (Intertekstas – tai tekstas, parašytas nelinijiniu būdu, t.y. su nuorodomis į informaciją, esančią kituose dokumentuose). Interteksto esmė ta, kad jį galima skaityti ne nuo pradžių ir ne iš eilės. Toks duomenų pateikimo būdas leidžia greičiau surasti reikiamą atsakymą ir išvaduoja nuo nereikalingos informacijos. Elektroninės žiniasklaidos tyrinėtojai teigia, kad intertekstualumas suteikia interneto žiniasklaidai galimybę kurti platesnį ir išsamesnį pateikiamos informacijos kontekstą⁷⁹. Sukuriant nuorodas į tekstą papildančią informaciją, kuriamas informacijos daugiasluoksniškumas.

Kiekvienam norinčiam internetinė žiniasklaida leidžia tapti aktyviu vartotoju, dalyvauti informacijos skleidime. Ji daug gyvesnė ir dinamiškesnė nei senoji. Didžiulis interneto patrauklumas slypi ir jo funkcionalume. Skirtingai nei tradicinėje žiniasklaidoje, čia galima pasirinkti, ką skaityti ar žiūrėti, ir tai padaryti bet kada, o ne laukti, kol bus parodyta mėgiama laida ar perskaitytos naujienos.

⁷⁶ BARANAUSKAITĖ, Andželika. Lietuviškos spaudos strategijos: reitingai ar reputacija. Iš *Žurnalistų žinios*. 2006 m. spalio nr. 10.

⁷⁷ BALČYTIENĖ, A. Naujosios žiniasklaidos taikymo perspektyvos: modernaus kūrinio ir skaitytojo paieškose. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą <<http://np.ipc.lt/projektai/01-03> lt.html >

⁷⁸ BALČYTIENĖ, A. Naujoji žiniasklaida: raida, tendencijos, pažadai.[interaktyvus][žiūrėta 2006 m. gruodžio 17 d.].Prieiga per internetą: <<http://sk.mch.muu.lt/izanga I.html>>

⁷⁹ Prieiga per internetą: www.php.lt/konf-archive/5701.html - 6k

Daugelį vartotojų internetas papirko gebėjimu įveikti didžiausius atstumus. Šiandien iš Lietuvos išvykusiems žmonėms jis tapo vieninteliu būdu, leidžiančiu palaikyti artimus ryšius. Migracija ir globalizacija paspartino gyventojų išsisklaidymą po įvairiausias Europos šalis, o internetas suteikė galimybę bendrauti su namuose likusiais artimaisiais, draugais. Taigi šiandien jis ne tik bendravimo, bet ir darbo, mokslo, studijų, o taip pat ir poilsio priemonė. Internetą, kaip pagrindinę žiniasklaidos priemonę, šiandien renkasi 6,3 proc. respondentų⁸⁰. Tarp 18 – 29 metų grupės respondentų internetą, kaip pagrindinę informacijos priemonę, nurodo net 36 proc. apklaustųjų, o tarp studentų tokių yra net 38,5 proc.

Internetinę žiniasklaidą tyrinėjantys specialistai aptaria ir silpnąją jos pusę. Dažniausiai minima nepilnamečiams žalingos informacijos gausa, pasiekiamumo problema (ne visi turi priėjimą prie interneto), retai atnaujinamas interneto turinys, informacijos nepatikimumas, nereguliarus svetainių atnaujinimas ir pan. Internetas, suteikdamas galimybę pasiekti pačią įvairiausią informaciją, tampa dažno paauglio laisvalaikio praleidimo forma, bet tuo pačiu atima kitokius laisvalaikio praleidimo būdus, silpnina tarpusavio santykius, perkeldamas juos iš realios į virtualią erdvę, regėjimą, o dažnai graso ir interneto priklausomybe. Pernelyg ilgos valandos prie kompiuterio ekrano gali neatpažįstamai pakeisti bręstančią nepilnamečio asmenybę, tačiau interneto naudojimas su saiku gali būti puiki priemonė ir mokymosi procese.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad informacijos pateikimas ir paieška internete nuo jo atsiradimo iki šiol Lietuvoje tik populiarėja. Tą įrodė ir interneto vartotojų augimas bei tradicinių žiniasklaidos priemonių skubėjimas įkurti interneto svetaines. Didžioji dalis tradicinių visuomenės informavimo priemonių jas steigė bijodamos prarasti turimą auditoriją. Šiandien internetas naudojamas ne vien kaip bendravimo priemonė, bet ir kaip informacijos šaltinis ar darbo įrankis, padedantis mokytis, o taip pat leidžiantis atsipalaiduoti, papramogauti.

2. 2. 1. Interneto ypatybės Lietuvoje

Interneto žiniasklaida Lietuvoje yra pereinamajame laikotarpyje: į naują, skaitmeninę aplinką perkelta tradicinė žiniasklaida ieško naujų turinio ir formos išraiškos būdų; atsiranda nauji multimedijos produktai, jungiantys garso, vaizdo, teksto informaciją į vieną visumą, naujienu

⁸⁰ Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus][žiūrėta 2006 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: < www.delfi.lt >.

portalai (News portals) ir pan. Interneto žiniasklaida keičia ne tik laiką ar erdvę, bet ir pamatines žmogaus gyvenimo plotmes. „Naujoji komunikacijos sistema ištrina laiką, nes praeitis, dabartis ir ateitis gali būti programuojamos taip, kad sąveikautų vieno pranešimo kontekste“⁸¹.

Nauji žiniasklaidos žanrai pagal atskirus bruožus skirstomi į supaprastintus tipus: interneto leidinius (tradicinės spaudos interneto variantai), multimedijos produktus (prie jų galima priskirti ir radijo bei televizijos programų transliacijas), portalus (vadinamieji naujienų portalai, naujienų agentūros ir pan.).

Didžioji autorių dalis tvirtina, kad naujoji žiniasklaidos rūšis jau rado savo nišą ir auditoriją. Anot vyriausiosios „Delfi“ redaktorius pavaduotojos A.Žilinskienės, interneto portalai Lietuvoje įgijo pranašumą prieš tradicinę žiniasklaidą ir dėl to, kad yra mažiausiai priklausomi nuo ekonominių ir politinių interesų. „Čia vyrauja nuomonių įvairovė, galimybę pasisakyti turi gerokai didesnis skirtingų pažiūrų, profesijų, socialinių sluoksnių atstovų skaičius. Beveik nėra reklaminių užsakomųjų rašinių. Ir tai sudaro sąlygas internete susiformuoti naujos tradicijos, kokybiškai žiniasklaidai“⁸². Tokiai, kuri savo lygiu mažai kuo skiriasi nuo kitų plačiai žinomų tarptautinių internetinės žiniasklaidos projektų.

Vytauto Didžiojo universiteto sekretorė, Žurnalistikos katedros docentė, daktarė Auksė Balčytienė išskirtine Lietuvos internetinės žiniasklaidos ypatybe vadina jos atvirumą išorės komentuotojams, pvz., politologams, ekonomistams ar kitiems populiariems visuomenės veikėjams. Nors nuomonių skiltys yra svarbios daugelio internetinių projektų dalys, tačiau net ir kaimyninių šalių (Latvijos ir Estijos) internetiniams projektams toks informacinio turinio pajvairinimas nėra įprastas. Tai galėtų būti išskirtinis Lietuvos internetinės žiniasklaidos bruožas, nes, kaip rodo ilgalaikiai spaudos tyrimai, tradicinė spauda nėra atvira išorės komentuotojams.

Internetinių portalų komentarų skaičius lietuviškuose interneto portaluose, palyginus su Vakarų valstybių interneto svetainėmis, kur kas didesnis. Komentavimas Lietuvoje laikomas gero skonio rodikliu. Docentės Auksės Balčytienės duomenimis, Vakarų internetiniai leidiniai dažniausiai skirti tarptautinei auditorijai. Tuo tarpu lietuviškieji leidiniai yra kur kas mažesnės talpos, todėl archyvuoti komentarus techniškai yra daug paprasčiau.

⁸¹ CASTELL, M. Tinklaveikos visuomenės raida. Informacijos amžius. Ekonomika, visuomenė ir kultūra. I tomas/. – K.: Poligrafija ir informatika, 2005. p.372

⁸² SERBENTIENĖ, Sigita. Jo Didenybė Internetas. Iš *Žurnalistų žinios*, 2006, lapkričio mėn. nr.11, psl. 10.

Nuo pat atsiradimo iki dabar pagal komentarų skaičių mūsų šalyje pirmauja naujienų portalas „Delfi“. Kartais prie vienos publikacijos šiame portale pasirodo per 700 skaitytojų komentarų. Kiti šalies portalai negali pasigirti tokiu dideliu skaitytojų aktyvumu. Dažniausiai prie publikacijos pasirodo vos keli komentarai, o kartais neparašoma ir vieno.

Labai dažnai Lietuvos komentatoriai neišsiverčia be necenzūrinių žodžių. Komentarai, parašyti naujienų portaluose, iš karto pasirodo interneto svetainėje ir redaktoriai jį pamato tuo pat metu kaip ir visi interneto vartotojai. Svetainėse yra parašytas įspėjimas, kad redaktoriai pasilieka teisę pašalinti tuos skaitytojų komentarus, kurie yra nekultūringi, nesusiję su tema, pasirašyti kito asmens vardu, pažeidžia įstatymus, reklamuoja, kursto nelegalius veiksmus. Taip pat interneto portalas privalo informuoti specialiąsias Lietuvos tarnybas apie įžeidžiančių, smurtą, rasinę, tautinę, religinę ar kitokią neapykantą skatinančių komentarų autorių duomenis. Visų lankytojų prašoma informuoti redaktorių, jei pastebės netinkamų komentarų. Minėtų įspėjimų laikosi ne visi interneto vartotojai, todėl labai dažnai komentarai būna įžeidžiantys, juose gausu necenzūrinių žodžių, o interneto svetainės redaktoriai dažnai būna užsiėmę kitais darbais ar tokių komentarų tiesiog nepastebi.

Diskusijų forumai ir komentavimo sistema – akivaizdus interaktyvumo bruožas, skatinantis interneto portalų lankytojų lojalumą. Iš didelio komentatorių skaičiaus sprendžiama apie nagrinėjamos temos aktualumą ir internetinio portalo lankytojų skaičių. Anot docentės Auksės Balčytienės, ilgainiui didysis komentuotojų srautas apleis populiarųjį „Delfi“. Tai rodo daug seniau internetinius eksperimentus pradėjusių valstybių patirtis. Ilgainiui užaugs naujoji informacijos vartotojų karta, kuri žinos, kad intensyvus kontaktavimas tinklalapyje yra ne aktyvi, į įvykius reaguojanti visuomenė, o priemonė, padedanti išlaikyti auditorijos dėmesį.

Vyriausioji „Delfi“ redaktorius pavaduotoja A.Žilinskienė interneto žiniasklaidą Lietuvoje apibūdina kaip vieną progresyviausių: sparčiausiai besivystančią, nuolat besikeičiančią, kasdien pasiūlančią naujovių, atsižvelgiančią į informacinių technologinių raidą bei didėjančius ir kasdien besikeičiančius auditorijos poreikius. „Ji palaiko betarpišką ryšį su savo skaitytojais, žino jų nuotaikas, poreikius, savo tekstus papildo skaitytojų surinkta informacija iš įvykių ar padarytomis fotografijomis. (...) Tas betarpiškas ryšys su auditorija, pagarba skaitytojui, jo interesų paisymas, ko gero, šiandien ir yra vienas svarbiausių interneto žiniasklaidos išskirtinumų, lemiančių nuolat augančią jos auditoriją“⁸³.

⁸³ SERBENTIENĖ, Sigita. Jo Didenybė Internetas. Iš *Žurnalistų žinios*, 2006, lapkričio mėn. nr., 11, psl 10.

Kiekvienos šalies internetinės žiniasklaidos specifika yra nulemta visuomenės informavimo aplinkos, t.y., istorinio, politinio, ekonominio ir kultūrinio konkrečios šalies konteksto. Kaip tik dėl šių priežasčių internetinė žiniasklaida, t.y., jos turinys, internetinio visuomenės informavimo verslo aspektai ir kt., skirtingose pasaulio šalyse labai skiriasi. Lietuvos internetinės žiniasklaidos stiprybėmis laikomas gebėjimas leisti, integruoti pasaulines internetinės žiniasklaidos vystymosi naujoves, įvairiapusiškos informacijos pasiūla, nepriklausomybė nuo savininkų interesų.

3. INFORMACIJOS POVEIKIS NEPILNAMEČIŲ AUDITORIJAI

3. 1. Smurtas ir agresija TV ekrane

Smurto ir agresijos tematika žiniasklaidoje nėra nauja. Ji aptarinėjama kelis dešimtmečius. Kai kurie tyrimai viešąją erdvę gina, kiti meta šūsnį kaltinimų, bet retai kuriuose tyrimuose ieškoma priežasčių, nurodančių negatyvių emocijų kilmę.

TV kanalų atstovų nuomonės apie žiniasklaidos vaidmenį visuomenėje nėra vienalytės. Daugelis jų pripažįsta televizijos poveikį žmonėms, ypač jaunimui, tačiau nesutaria dėl smurtinės informacijos įtakos. Kai kurie psichologai teigia, kad jau nuo mažens vaikams, žiūrintiems animacinius filmukus apie robotų karus, skatinamas žiaurumas. Kiti sako, kad tai gerai: leidžiama žmogui išsilieti.

Iš teorinių modelių, kuriais remiantis aiškinamas smurto poveikis žiniasklaidoje išsiskiria katarsio ir sulaikymo modelis (*Seymour Feshbach*). Pagal jį smurto stebėjimas televizijoje veikia priešingai – mažina smurtą realiame gyvenime. Agresyvos nuostatos gali susilpnėti stebint kitų žmonių analogišką būseną. Tai tarsi pakaitalo kopijavimas, išsikrovimas stebint kitus. Tačiau daugumoje tyrimų šis poveikis nebuvo patvirtintas ir net šio modelio autorius S. Feshbachas pripažįsta neigiamo poveikio riziką⁸⁴.

Taip pat minimi sujaudinimo perdavimo (*Dolf Zillmann*), ilgalaikės ekspozicijos (*Edward Donnerstein, Neil Malamuth ir Donald Linz*), kultūrų skirtumų, kompasos (*Jo Groebel*) ir kiti modeliai⁸⁵. Mokslinėje literatūroje kaip svarbiausios išskiriamos agresyvių nuostatų ir elgesio išmokimo (*Alberto Banduros*), jautrumo sumažinimo (*Leonardo Berkowitziaus*), baimės, agresijos, smurto subkultūros (*Rowello Huesmanno*) teorijos⁸⁶:

Agresyvių nuostatų ir elgesio išmokimo teorija išskiriama kaip viena įtakingiausių, aiškinant smurto poveikį televizijoje. Stebėdami televizijoje elgesio modelius, žiūrovai išmoksta, koks elgesys yra tinkamas, t.y., už kokį elgesį apdovanojama, o už kokį baudžiama. Suvokdami rodomą smurtą, kaip sėkmingą problemų sprendimo būdą, žiūrovai gali imituoti televizijoje rodomus elgesio modelius. Agresijos išmokstama jauname amžiuje ir ji tampa sunkiai paveikiama vyresniame amžiuje.

Jautrumo sumažinimo teorijoje teigiama, kad daugelis žiniasklaidos poveikių yra tiesioginiai, laikini ir trumpalaikiai. Žiūrovai daugiau ar mažiau save identifikuoja su smurto televizijoje

⁸⁴ GROEBEL J. The UNESCO Global Study on Media Violence. - UNESCO, Paris, 1998. Prieiga per internetą: <<http://www.hinifoto.de/gaming/unesco.html>>.

⁸⁵ Groebel, J. The UNESCO Global Study on Media Violence. - UNESCO, Paris, 1998. Prieiga per internetą: < <http://www.hinifoto.de/gaming/unesco.html> >.

⁸⁶ WHITNEY C., Wartella E. Violence and Media // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. – Elsevier Science Ltd. 2001.

subjektais. Todėl asmenys, žiūrintys smurtą per TV, yra labiau pasiruošę naudoti smurtą tarpasmeniniuose santykiuose.

Baimės, agresijos palaikymo (smurto subkultūros) teorijoje socialinis elgesys suvokiamas kaip vaikystėje nusistovėjusių „elgesio programų“ kontroliavimas. Šios „programos“ kitaip vadinami elgesio scenarijai, yra atmintyje, ir jais vadovaujamosi pasirenkant elgesio variantus bei sprendžiant problemas. Atmintyje esantys elgesio scenarijai sukelia asociacijas, kas turi įvykti aplinkoje, kaip asmuo turi reaguoti į šiuos įvykius ir kokie tikėtini šio elgesio padariniai. Smurtas, regimas televizijos ekrane, užkoduojamas žiūrovo atminties „pažintiniame žemėlapyje“. Vėlesnis smurto per televiziją žiūrėjimas tik padeda išlaikyti agresyvias mintis ir elgesio variantus.

Jeigu per TV rodoma, kad žmonės, naudojantys smurtą, nėra baudžiami, o apdovanojami, vaikai irgi gali pradėti panašiai elgtis. Televizija rodo, o vaikas mokosi. Būtent todėl nuolat augantis paauglių agresyvumas siejamas su smurto didėjimu žiniasklaidoje. „Kas skatina paauglių žiaurumą, vienareikšmio atsakymo nėra. Vieni kaltina mokyklą, kiti tėvus, treči televiziją ar laikraščius, mielai publikuojančius, tarkim, nukirstos merginos galvos nuotraukas. Priežasčių yra daug. Kultūrologas Vytautas Ališauskas teigia, kad krizė yra apėmusi ne tik paauglių psichikos sveikatą, bet visą visuomenę“⁸⁷.

Televizijos įtakos auditorijai tyrimai linkę žiūrovus – ir vaikus, ir suaugusius – laikyti pasyviais ir reaguojančiais į tai, ką mato. Robertas Hodge'as ir Davidas Tripsas pabrėžė, kad vaikai reaguoja į TV, interpretuodami arba suprasdami tai, ką mato, o ne vien tik fiksuoja programų turinį. Mokslininkai padarė prielaidą, kad dauguma tyrimų neatsižvelgė į vaikų psichikos procesų sudėtingumą. Net ir banalių televizijos programų žiūrėjimas nėra savaime menka intelektinė veikla; vaikai programas „supranta“, siedami su kitomis savo kasdienio gyvenimo prasmų sistemomis. Net ir labai maži vaikai atpažįsta, kad informacinių priemonių rodomas smurtas yra „netikras“. Pasak JAV profesorių Hodge'o ir Trips'o, elgseną veikia ne smurtas pats savaime, rodomas televizijos laidose, o veikia bendrasis nuostatų pagrindas, kurio kontekste pateikiamas ir „suprantamas“ šis smurtas.

Pedagogė Z. Tidikienė leidinyje „Televizija ir kinas moksleivių auklėjime“⁸⁸ pažymi, kad televizija pažeidė klasikinę vaikų amžių atitinkančią pasaulio pažinimo logiką ir nuoseklumą („nuo

⁸⁷ JAZUKEVIČIŪTĖ, D., KUČINSKAITĖ, J..Nepilnamečiai nusikaltėliai sapnuoja Europą. Iš *Veidas*, 2004 m. lapkr. mėn.p. 37-41.

⁸⁸ TIDIKIENĖ, Z. *Televizija ir kinas moksleivių auklėjime*. Prieiga per internetą: < http://gimtasizodis.w3.lt/vaikas_tv.htm >.

artima prie tolimes“). Pedagogė pastebi ir tai, kad vis dažniau pasitaikanti vaikų reakcija į televizijos laidas – vaizdinio mąstymo vengimas, baisūs sapnai ir baimė būti vienam.

Medikai pripažįsta, kad vaikų nervus ir emocinę raidą prievartos scenos veikia ypač neigiamai: pablogėja dažnai televizorių žiūrinčių vaikų loginis mąstymas, jų vaizduotė yra skurdesnė, palyginti su nežiūrinčių. Nesunku pastebėti, kad vaikai, sėdintys prie televizoriaus, atrodo tarsi užhipnotizuoti, tylūs ir nemąstantys. Vaikus labai veikia ir svetimos mintys, požiūriai ir stereotipai, kurių jie nesugeba blaiviai vertinti, dėl to pastebimas nesugebėjimas susikaupti ir mąstyti, judesiai tampa padriki, blogiau jaučiama aplinka, atstumus.

Anot amerikiečio psichologo E. Damersteino, bloga linkintis psichologas tikriausiai nerastų geresnio būdo, kuris taip padėtų ugdyti žmonių abejingumą žiaurumui, kaip įvairių smurto vaizdų – muštynių, žudynių ir kt. – rodymas per televiziją⁸⁹.

Vaikų psichiatras, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertas Vytautas Blažys tikina, kad viena vaikų agresijos priežasčių – televizijoje matoma agresija. „Nepilnamečiai susidaro išpūdi, kad agresija yra normalus būdas spręsti problemas“, – tikina V. Blažys. Anot psichologės Marijos Fiurst, per žiniasklaidos kanalus įgyta agresija kasdieniniame gyvenime gali pasireikšti kaip užsispyrimas, įniršio priepuolis, plūdintis, įžeidinėjimas, baudimas, vogimas ir pan.

Norėdami išsiaiškinti, ar žmonės, matydami agresiją, tampa agresyvesni, mokslininkai atliko nemažai koreliacinių ir eksperimentinių tyrimų. Koreliaciniai tyrimai parodė, kad yra ryšys tarp jaunų berniukų matytų smurto scenų ir jų pomėgio peštis paauglystėje. Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Kanadoje nuo 1957 m. iki 1974 m. padvigubėjęs žmogžudysčių skaičius sutapo su smurto problemų pradžia ir paplitimu. Be to, surašymo duomenimis, rajonuose, kuriuose vėliau atsirado TV, žmogžudysčių padaugėjo taip pat vėliau.

Dauguma psichologų sutinka, kad agresyvaus turinio TV programų žiūrėjimas skatina vaikų agresyvumą, o nesmurtinės programos tokių pokyčių nesukelia. Psichologė Jona Kirkauskienė teigia, kad agresiją skatina televizinis smurtas, TV laidų neatsirinkimas. „Labai svarbu, kad vaikas, be televizoriaus, turėtų kitokio laisvalaikio alternatyvą. Kai tėvai nuolatos užimti, jie retai kada kartu

⁸⁹ TIDIKIENĖ, Z. *Televizija ir kinas moksleivių auklėjime*. Prieiga per internetą: < http://gimtasizodis.w3.lt/vaikas_tv.htm >.

su vaikais veikia ką nors kūrybinga. Vaikams lieka televizija be programų atrankos, žiūrėjimas visko iš eilės“⁹⁰.

Kuo daugiau smurto demonstruojama televizijos laidose, tuo labiau vaikai, sprenddami tarpusavio konfliktus, yra linkę panaudoti smurtą kaip veiksmingą įvairių problemų sprendimo priemonę. „Televizijos laidose rodomas smurtas gali sumažinti vaiko jautrumą realiam blogiui. Dėl to pasireiškia fiziologinių pojūčių pokyčiai, didėja nejautra, indiferentiškas požiūris į auką, jai padarytos žalos vertinimas ir sumažėjusi tikimybė, kad tikrovėje žmonės imsis kokių nors realių ir rezultatyvių veiksmų aukai apginti“⁹¹.

Labai svarbu atsižvelgti į tai, ką televizijos ekranuose mato paaugliai, ypač tie, kurie šiuo metu yra ypatingo socialinių darbuotojų dėmesio reikalaujančių grupėje – nebelankantys mokyklos, niekur nedirbantys, demonstruojantys asocialų elgesį, nesugebantys prisitaikyti prie bendrojo lavinimo mokyklos reikalavimų.

Pasidomėjus prie Žurnalistų etikos inspektoriatas veikiančios ekspertų grupės darbu, paaiškėjo, kad per 2006 metus nemažai neigiamų atsiliepimų sulaukė animacinių filmų kūrėjai ir transliuotojai. Ekspertų grupė, įvertinusi animacinius filmus, pripažino, kad daugelis jų neatitinka Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme nustatytų kriterijų. Animaciniuose filmuose užfiksuotas agresyvaus bendravimo su aplinkiniais pobūdis, jėgos kultas, jaučiama tendencija rodyti iškreiptą pasaulio vaizdą, supanti aplinka vaizduojama kaip bauginanti, priešiška, trūksta brandesnio santykio su aplinka. Vaikų psichika yra labai jautri ir pažeidžiama, todėl tokio pobūdžio animaciniai filmai neigiamai formuoja vaiko pasaulėžiūrą ir pasaulėjautą.

Vaikų psichikos raidos centro direktorius doc. Dainius Pūras stebisi visuomenės veidmainiškumu: “Ji kaskart nustemba, įvykus kokiam nors dramatiškam atsitikimui. Tuo tarpu vaikų agresija – tik mūsų pačių elgesio veidrodys. Mūsų visuomenė socialiai yra užnuodyta, toksiška. Tokioje aplinkoje auga agresyvūs vaikai. Jie smurtauja, žudosi ir žudo”.

⁹⁰Prieiga per internetą: <

http://66.102.9.104/search?q=cache:5wpWHTnEPPUJ:www.druskonis.lt/archyvai/2000-02-04/miesto_zinios.htm+TV+program%C5%B3+%C5%BEi%C5%ABr%C4%97jimas+skatina+vaik%C5%B3+agresyvum%C4%85&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt.

⁹¹ KVIETKIENĖ, Giedrė. Pozityvioji socializacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005 m, p. 186.

D.Pūras prisiminė neseniai visus pribloškusios psichologo Roberto Povilaičio atliktos mokinių anoniminės apklausos rezultatus: “Anksčiau vaikai net ir anoniminėse anketose vengdavo prisipažinti, kad mušė savo bendraamžius, o dabar apie tai rašė masiškai. Nesigėdydami. Smurtas tapo norma. Prievartos kultūra klesti...”⁹².

Pasak psichiatro, jeigu Norvegijoje kartą per metus paauglys prieš kitą paauglį pavartoja prievartą, norvegai tuoj pat puola organizuoti nacionalines konferencijas ir nagrinėja, kas daroma ne taip, jeigu šitaip atsitiko. Tačiau “mes Lietuvoje esame pripratę prie visko: žmogžudysčių, prievartos, savižudybių epidemijos, ir triukšmelis kyla tik tada, kai nutinka kas nors itin žiaurus. Pasiaiškiname, kas kaltas, ir užmirštame. Iki kito karto...”⁹³

„Analizuojant jaunų ir vidutinio suaugusio amžiaus TV žiūrovų vertybines orientacijas 2000 m., pastebėta, kad penktadalis apklaustųjų nurodo, kad TV grėsmės formuoja smurtines vertybes, kad TV ekranuose propaguojamas smurtas. Kaip rodo nusikaltimų Lietuvoje analizė, Atgimimo laikotarpiu (1989-1991 m.) paaugliai Lietuvoje nepadarė nė vieno nusikaltimo, o bendras nusikaltimų skaičius buvo gerokai mažesnis nei šiandien.

Dabar, padaugėjus smurto per TV, vis daugiau nusikaltimų Lietuvoje padaro nepilnamečiai⁹⁴. Tuo tarpu išsiaiškintų nusikaltimų skaičius, palyginus su 1989-1991m., išaugo beveik dvigubai. Ar nevertėtų to susieti su dažnesniu smurto demonstravimu per TV ir teigiamų nuostatų į agresiją formavimu mūsų žiniasklaidoje⁹⁵. Nors paskutiniu metu televizija dažnai kaltinama dėl neigiamo poveikio nepilnamečiams, nereikėtų pamiršti ir teigiamo jos poveikio. Formuodama kultūrinę žiūrovų orientaciją, pasaulėžiūrą, vertybes ir įvaizdžius ji vaidina labai svarbų vaidmenį.

3.2. Interneto poveikis nepilnamečių auditorijai

Įteisinus internetą, kaip naują visuomenės informavimo būdą, išaugo ir neigiamo viešosios informacijos poveikio grėsmė. Todėl nuo pat jo atsiradimo iki šiandien išlieka valstybei ir visuomenei aktualus klausimas, kaip sumažinti atotrūkį tarp šeimos, mokyklos ir nepilnamečio, kaip susidraugauti su internetu, išvengti galimos jo grėsmės.

⁹² JAZUKEVIČIŪTĖ D. Internetinis nuopolis. Iš *Veidas*, 2005 m. rugs. mėn. 8 d., p.37.

⁹³ JAZUKEVIČIŪTĖ D. Internetinis nuopolis. Iš *Veidas*, 2005 m. rugs. mėn. 8 d., p.37.

⁹⁴ DOBRYNINAS, Aleksandras. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. [interaktyvus][žiūrėta 2000 kovo mėn. 17 d. 14:17]. Prieiga prie interneto: <<http://www.onlinechildprotection.org/lt/?p=6>>.

⁹⁵ Karta pavojuje. Vaiko teisės ir valstybinė vaikų kultūros ugdymo programa. Vilnius, 2001. p.43.

Prieš keletą metų vienas strateginių Lietuvos valstybės tikslų buvo sukurti informacinę visuomenę. Šiandien šis tikslas jau įgyvendintas. Dabar labai svarbu, kad interneto vartotojai išmoktų kritiškai vertinti viešojoje erdvėje esančią informaciją, žinotų, kiek galima ja tikėti.

Greitas gyvenimo tempas, viršvalandžiai, per mažas atlyginimas ir panašios problemos iš suaugusiųjų atima visas jėgas ir norą domėtis savo atžalų užklasine veikla. Gal todėl vis daugiau paauglių kaip saviraiškos formą pasirenka internetinę erdvę, kurioje užsibuvę pernelyg ilgai rizikuoja „įstrigti“ jos spąstuose. Rinkos tyrimų bendrovės „TNS Gallup“ duomenimis, 2005 m. internetu naudojosi 63 procentai Lietuvos paauglių, 43 procentai jų – 10 – 14 metų amžiaus. Žinant tendenciją, kad interneto vartotojais tampa vis jaunesni šalies gyventojai⁹⁶, labai svarbu supažindinti juos su žiniasklaida ir joje vykstančiais procesais. Integruotą paauglių mokymą apie žiniasklaidą ir joje vykstančius procesus galima vadinti visuomenės švietimo funkcijos prioritetu. Mokėdami vertinti viešojoje erdvėje esančius pranešimus, paaugliai nebebus tokie patiklūs ir pažeidžiami.

Remdamasi atliktais tyrimais, psichologė Kimberly Young teigia, kad jaunesni interneto vartotojai yra labai pažeidžiami, o tai gana dažnai nulemia problemas šeimoje, moksloje, asmeniniame gyvenime. Patys „internautai“ aiškindami, kodėl juos taip traukia internetas, nurodo anonimiškumą, kompiuterių prieinamumą ir naudojimosi internetu paprastumą.

Atverdamas naujo bendravimo galimybes kompiuteris pareikalauja duoklės – laiko, kuris anksčiau būdavo skiriamas draugams, namų darbams, bendravimui. Vis ilgesnės valandos su „naujuoju draugu“ žada ne ką kitą, o internetinę priklausomybę. „Nesunku įsivaizduoti penkiolikmetį, kuris, kaip ir dauguma paauglių, nėra patenkintas savo išvaizda. Jis dar neturi merginos, bijo kur nors ją pakviesti. Baiminasi, kad pasirodys neįdomus, nepatrauklus, negražus ir pan. Naršydamas po internetą, jis užklysta į pokalbių svetainę, pabando kalbėtis, ir... jaučiasi priimtas. Kažkam paklausus, jis savo ūgį padidina keletu centimetrų, „pakeičia“ plaukų, akių spalvą. Apie save pasakoja taip, kaip seniai svajojo atrodyti ir gyventi. Niekas jo neatstumia, o su naujaisiais „draugais“ galima bendrauti, kiek tik nori. Kuomet tikri, realūs draugai kur nors jį kviečia, paauglys pagalvoja: „O kam man tai? Ruoštis, puoštis, nervintis. O jei nepatiksiu, nepriims?“ Pažintys internete daug saugesnės. Čia niekas neižeis – gali atsikirsti nebijodamas gauti pylos, arba

⁹⁶ JAZUKEVIČIŪTĖ, D. Internetinis nuopolis. Iš *Veidas*, 2005 rugs. 8, p. 32- 37.

paprasciausiai paspausti klavišą... Taip virtualusis pasaulis užima realaus pasaulio vietą ir imama gyventi iliuzijų pasaulyje⁹⁷.

Taigi būtent internetas suteikia jiems galimybę išreikšti save priimtinu būdu, tačiau ir uždaro šiuose spąstuose, nesudarydamas galimybių sugrįžti į realų pasaulį ir jame priimti realų save ir aplinkinius⁹⁸. Ši problema viena aktualiausių mūsų kartos problemų, todėl iki šiol įvairiausiais eksperimentais tiriamas neigiamas masinio informavimo priemonių poveikis. Mokslinėje literatūroje išskiriamos net kelios priklausomybės nuo interneto rūšys:

- Kiberseksuali priklausomybė. (Tai priklausomybė nuo pornografinių puslapių, pornografijos svetainių. Jaučiamas pasitenkinimas naršant po šiuos puslapius).
- Kibernetinių tarpusavio santykių priklausomybė. (Draugystės, užsimezgančios pokalbių svetainėse, pakeičia tikrus draugus, tikrus santykius).
- Informacinis perkrovimas. (Kompulsyvus naršymas po duomenų bazes).
- Priklausomybė nuo kompiuterio. (Manija žaisti kompiuterinius žaidimus, naršyti po programas. Tai dažniausiai vyrų, vaikų ir paauglių problema)⁹⁹.

Ilgą laiką buvo svarstoma, kokį poveikį internetas turės „internautų“ asmenybei. Tačiau, matyt, retas kuris numanė, kad jis pridarys tiek daug žalos: „Interneto vartotojai dažniau skundžiasi galvos, nugaros, sprando skausmais. Jiems būdingos ir psichikos sveikatos problemos, pavyzdžiui, depresija, socialinės fobijos, įvairios priklausomybės. Sunku pasakyti, kiek žmonių yra priklausomi nuo interneto. Remiantis apskaičiavimais, naudojamais kitokių priklausomybių (pvz., alkoholizmo, lošimo) skaičiui nustatyti, daroma išvada, kad nuo 5 iki 10 procentų besinaudojančių kompiuteriais gali būti potencialiai priklausomi nuo interneto“¹⁰⁰. Lietuvoje 2006 m. atlikto tyrimo duomenimis¹⁰¹, žmonių, naršančių internete, beveik kasdien padaugėjo net 58 proc. (nuo 187242 vasario iki 296127

⁹⁷ BULOTAITĖ, L. Narkotikai ir narkomanija. Iš *Iliuzijos ir realybė*. Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 79.

⁹⁸ BULOTAITĖ, L. Narkotikai ir narkomanija. Iš *Iliuzijos ir realybė*. Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 79.

⁹⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus.

Tyrimo ataskaita. Kaunas, 2005.

¹⁰⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus.

Tyrimo ataskaita. Kaunas, 2005.

¹⁰¹ Gemius Baltic, *gemiusAudience*, 2006 kovo mėn. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. gruodžio 18 d.].

Prieiga per internetą: < www.marketingas.lt/index.php?cid=853 >

kovo). Per tą patį laikotarpį 42 000 sumažėjo vartotojų, rečiau besilankančių internete (t.y. tų, kurie internetu naudojami mažiau nei 15 dienų per mėnesį). Tai rodo, kad Lietuvoje internetas tampa kasdieninio gyvenimo dalimi. Stebint šias tendencijas, daroma išvada, kad ir ateityje bus galima prognozuoti tolimesnius pokyčius šioje srityje.

Dažnai internetas apibūdinamas kaip pati geriausia individualizmo ugdymo mokykla. Būtent todėl jis susilaukia didžiulio jaunųjų vartotojų populiarumo. Galimybė pabūti kūrėju, suvokiama kaip nevaržoma laisvė objektyvia forma išreikšti savo mintis ar pastabas, kurios bus paskelbtos viešai, todėl kitų matomos, skaitomos¹⁰². Taigi internetas gali pasitarnauti kaip paauglių saviraišką skatinanti priemonė. Saikingas naudojimas viešojoje erdvėje esančia informacija nepilnamečiams neturėtų kelti grėsmės dėl galimo žalingo jos poveikio: tiek fizinio (prastėjanti rega ir pan.), tiek psichologinio (mažėjantis noras bendrauti, didėjanti priklausomybė nuo interneto erdvės ir kt.).

Interneto, kaip naujos saviraiškos priemonės, įsigalėjimo prognozės ir tendencijos nėra atsitiktinės. Augant Lietuvos žmonių kompiuteriniam raštingumui, didės ir interneto vartotojų skaičius. Todėl labai svarbu, kad žmonės mokėtų pasirinkti interneto platybėse esančią informaciją, žinotų, kiek galima ja pasikliauti. Vertėtų atkreipti dėmesį ir į interneto portaluose ir pokalbių svetainėse (taip vadinamuose chat'uose) slypinčius pavojus, traukiančius nepilnamečius labiau už magnetą.

4. NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMOS INFORMACIJOS POVEIKIO BŪTINUMAS

Norint apsaugoti nepilnamečius nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio, kuriami įstatymai, ratifikuojamos tarptautinės sutartys. Lietuvoje valstybė yra ratifikavusi tarptautines Vaiko teisių

¹⁰² Šv. Izidorius – interneto globėjas? Žurnalistu žinios, 2001, nr. 2 (96).

apsaugos bei televizijos be sienų konvencijas. Nepilnamečių apsauga įteisinta ir nacionaliniuose teisės aktuose: *Visuomenės informavimo įstatyme*, *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio* bei *Kino* įstatyme. Bausmės už pornografinio turinio produkcijos gaminimą, platinimą bei demonstravimą numatytos Baudžiamajame ir Administraciniame kodeksuose. Tačiau dėl sparčios šiuolaikinės komunikacijos sistemos plėtros net ir juridinėmis normomis užkirsti kelią smurto elementų turinčioms programoms tampa sunkiai įmanoma.

1995 m. rugsėjo 26 d. LR Seimas paskelbė nutarimą „Dėl pritarimo Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijai dėl žurnalistikos etikos“. Šiuo nutarimu LR Seimas rekomenduoja spaudos bei kitų visuomenės informavimo priemonių žurnalistams bei darbuotojams laikytis rezoliucijoje išdėstytų pagrindinių etikos principų. 35 – amė šio dokumento straipsnyje akcentuojama, jog atsižvelgiant į ypatingą informavimo priemonių, ypač TV, įtaką vaikų ir jaunimo auditorijai, reikia vengti laidų, pranešimų ar vaizdų, šlovinančių smurtą, pasipelnymo tikslams naudojamą seksą ir vartotojiškų pažiūrų ar sąmoningai vartojamą netinkamą kalbą. Šiuo dokumentu atkreipiamas dėmesys į tai, kad TV, kaip viena paveikiausių visuomenės informavimo priemonių, turi didelės įtakos vaikų ir jaunimo pažiūrų formavimui. Išskiriami keli pavojų keliantys faktoriai: smurto ir savitikslio sekso vaizdavimo, vartotojiško požiūrio propagavimo, sąmoningai vartojamos netinkamos kalbos.

2006 m. rugsėjo 1 d. priimtu Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsniu, pavadintu „Nepilnamečių apsauga“, įteisinta nuostata, jog nepilnamečiai turi būti apsaugoti, kaip to reikalauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir kiti įstatymai. Jungtinių Tautų Organizacija, Vaikų teisių apsaugos konvencija bei LR tarptautinės sutartys saugo nepilnamečius nuo jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi kenkiančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija, ir savitiksliu smurto vaizdavimu. Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvenciją LR Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 3 d. tuo patvirtindamas Lietuvos siekį įgyvendinti konvencijos nuostatas ir jų laikytis.

Konvencijų esmė – vaiko interesų, jų garbės ir orumo užtikrinimas. Konvencijos 17 straipsnis skelbia, kad valstybės dalyvės skatina formuoti principus, padedančius apjungti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos.

1995 metais liepos 3 dieną Lietuvos Vyriausybė ratifikuodama Vaiko teisių apsaugos Konvenciją įsipareigojo rūpintis nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos poveikio.

Reiktų priminti, kad Konvencija vaiku laiko kiekvieną asmenį, neturinti 18 metų, jeigu pagal įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau.

1996 m. kovo 14 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas sukonkretinantis Konvencijos nuostatas, pritaikančias jas Lietuvos situacijai. 46 straipsnis įtvirtina, jog draudžiama rodyti, perduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūros brošiūras ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip vaiko dvasiniam ir moraliniam vystymuisi kenkiančią informaciją. Taip pat būtina paminėti Lietuvos visuomenės informavimo įstatymą, kuris numato, jog informacija gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi.

Galima sakyti, kad į priekį pasistūmėta, tačiau nepilnamečių apsaugos nuo žalingo informacijos poveikio problemos daugiausia nagrinėjamos teoriniu aspektu. Vis dar trūksta praktinių šios problemos sprendimo būdų. Kita vertus, jau džiugina ir teisinė nepilnamečių įstatyminė bazė. Įstatymų stokos sako neįžvelgianti ir žinoma teisininkė Liudvika Meškauskaitė: „Įstatymų tikrai užtenka, trūksta tik noro juos vykdyti“.

Šiuo metu siekiama griežtinti atsakomybę už nepilnamečiams žalingos informacijos perdavimą visuomenės informavimo priemonėmis. Tokios nuostatos numatomos naujame Administracinių teisės pažeidimų kodekso projekte. Nepilnamečių gynėjai tvirtina, kad dabartinės sankcijos neadekvačios padaromai žalai, jos per mažos, kad nepilnamečiai būtų efektyviai apsaugoti nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio.

„Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininko Dainiaus Radzevičiaus teigimu, tūkstančio litų bauda už televizijos laidą, kuri padarė žalą 10 tūkstančių nepilnamečių žiūrovų, per maža – už kiekvieną žmogų, kuriam padaryta žala, bauda tik 10 centų“¹⁰³.

Visuomenės informavimo srityje nebuvo atsakingų institucijų už nepilnamečių apsaugą. Vadinasi, kam kontroliuoti daromus pažeidimus taip pat nebuvo. Šiuo metu pagal Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 9 straipsnį už nepilnamečių apsaugą yra atsakingos net šešios institucijos: Žurnalistų etikos inspektorius; Lietuvos radijo ir televizijos tarnyba; Lietuvos radijo ir televizijos komisija; Kultūros ministerija; Lietuvos žurnalistų

¹⁰³ GINTALAITĖ, Laura. Keičiu žmona, parduodu butą. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 16 d. 14:17]. Prieiga per internetą: <www. www.lzs.lt >.

ir leidėjų etikos komisija; Vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga, tačiau net ir tokia institucijų gausa neužtikrina nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio.

Lietuvos įstatymuose apibrėžiama ir Žurnalistų etikos inspektoriaus veikla. Galima sakyti, kad jis atlieka pagrindinę Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą. Už padarytus Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimus žurnalistų etikos inspektorius gali taikyti griežtas sankcijas. Žurnalistų etikos inspektoriui įvertinti galimą viešosios informacijos poveikį nepilnamečių vystymuisi padeda 2002 metais suburta neprikaištingos reputacijos, specialių žinių turinti ekspertų grupė. Ji vertina viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams ir teikia savo išvadas inspektoriui. Ekspertų grupė sudaryta atsižvelgus į savireguliacijos institucijų bei Kultūros ministerijos pasiūlymus.

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba dirba dvejomis kryptimis – tiria žmogaus garbės ir orumo bei privataus gyvenimo apsaugos bei nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimus. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba ne tik tiria skundus, bet ir atlieka žiniasklaidos priemonių medžiagos stebėseną.

Nepaisant to, kad svarbiausieji vaiko teises ginantys įstatymai priimti, sukurta vaiko teisių apsaugos institucinė sistema, tačiau vaiko teisių gynimas šiandien vis dar problematiškas. Šio darbo autorės teigimu, tai susiję ne vien su viešuoju gyvenimu, bet ir su nepilnamečio šeima, jos gyvenimo sąlygomis, tėvų užimtumu. Reiktų pripažinti, kad bene didžiausią įtaką vaikų teisių užtikrinimui turi bendra ekonominė ir socialinė šalies situacija – nedarbas, skurdas. Todėl, norint priartėti prie vaikų teisių įgyvendinimo, gynimo ir užtikrinimo, reiktų imtis priemonių anksčiau įvardintiems neigiamoms veiksniams pašalinti.

4.1. Lietuvos vaikų teisių apsaugą reglamentuojantys dokumentai

Lietuvoje valstybė yra ratifikavusi tarptautines Vaiko teisių apsaugos bei televizijos be sienų konvencijas. Nepilnamečių apsauga įteisinta ir nacionaliniuose teisės aktuose: *Visuomenės informavimo įstatyme, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio bei*

Kino įstatyme. Bausmės už pornografinio turinio produkcijos gaminimą, platinimą bei demonstravimą numatytos Baudžiamajame ir Administraciniame kodeksuose.

1995 metais liepos 3 dieną Lietuvos Vyriausybė ratifikuodama Vaiko teisių apsaugos konvenciją įsipareigojo rūpintis nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos poveikio. Reiktų priminti, kad Konvencija vaiku laiko kiekvieną asmenį, neturinti 18 metų, jeigu pagal įstatymą jo nepilnametystė nepripažįstama anksčiau.

Nepilnamečių apsauga Konvenciją pasirašiusiose valstybėse rūpinasi valstybės paskirtas pareigūnas dažniausiai vadinamas vaikų ombudsmenu. Mūsų šalyje šios pareigos tenka Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui.

2002 m. Vyriausybė susirūpino dėl įstatyminės vaiko apsaugos nuo neigiamos žiniasklaidos įtakos ir pateikė Seimui Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo projektą, kurio tikslas buvo nustatyti viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, skelbimo ir platinimo tvarką. „Priėmus Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, pastebime tam tikrą pažeidimų mažėjimą“, – sako Žurnalistų etikos inspektorius Romas Gudaitis. Tačiau, pasak jo, dar yra nemažai problemų dėl neigiamos informacijos ženklavimo ir laidų, darančių neigiamą poveikį, demonstravimo laiko.

Su kiekvienais metais Lietuvoje daugėja rimtų mokslinių tyrimų apie nepilnamečių apsaugą. Išleistos dvi Aleksandro Dobrynino knygos *Virtuali nusikaltimų tikrovė* bei *Nepilnamečių Justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Knygų autorius nagrinėja, kaip nusikaltimai pateikiami viešojoje Lietuvos erdvėje, aptaria Nepilnamečių Justicijos problemas Lietuvos žiniasklaidoje, analizuoja, kodėl žurnalistai taip dažnai nepagalvoja, kad jų publikacijos gali būti žalingos nepilnamečiams. Išleistoje advokatės Liudvikos Meškauskaitės knygoje *Žiniasklaidos teisė* taip pat aptariamos nepilnamečių apsaugos problemos.

2003 metais gruodžio 5-6 dienomis Lietuvoje buvo surengta pirmoji tarptautinė mokslinė konferencija *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir orumas*. Konferencijoje dalyvavo įvairių sričių specialistai, jie diskutavo apie nepilnamečių problemas, dalijosi savo patirtimi.

Į priekį pasistūmėta, tačiau nepilnamečių apsaugos nuo žalingo žiniasklaidos poveikio problemos dažniausiai nagrinėjamos tik teoriniu aspektu nuošalyje paliekant praktinę pusę. Vis dar trūksta išsamių šios problemos studijų. Kita vertus, jau džiugina ir teisinė nepilnamečių įstatyminė

bazė. Įstatymų stokos sako neįžvelgianti ir žinoma teisininkė Liudvika Meškauskaitė: „Įstatymų tikrai užtenka, trūksta tik noro tuos įstatymus vykdyti“.

Nepaisant to, kad svarbiausieji vaiko teises ginantys įstatymai priimti, sukurta vaiko teisių apsaugos institucinė sistema, tačiau vaiko teisių gynimas lieka problematiškas. Šio darbo autorės teigimu, tai susiję ne vien su viešuoju gyvenimu, bet ir su nepilnamečio šeima, jos gyvenimo sąlygomis, tėvų užimtumu. Reiktų pripažinti, kad bene didžiausią įtaką vaikų teisių užtikrinimui turi bendra ekonominė ir socialinė šalies situacija – nedarbas, skurdas. Todėl norint priartėti prie vaikų teisių įgyvendinimo, gynimo ir užtikrinimo, reiktų imtis priemonių anksčiau įvardintiems neigiamiems veiksniams, jei ne likviduoti, tai bent jau sumažinti.

4.2. Žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmo funkcionavimas

Lietuvoje formuojasi skandinaviškas savireguliacijos principas, kuomet rinkos dalyviai patys kuria kodeksus ir jų laikosi. „Kas gi belieka, jei žiniasklaidos savireguliacijos sistema sudaryta taip, kad reaguotų į jau įvykusį pažeidimą“, - sako „Baltijos tyrimų direktorė“ R. Ališauskienė.

Žiniasklaidos savireguliacijos neefektyvumas nulemtas leidėjų nepagarbos Etikos kodeksui, įstatymo spragoms ir komisijos finansavimo problemoms. „Savo patalpų ir internetinio puslapio neturinti komisija negali pilnai atlikti numatytų funkcijų ir sulaukti visuomenės dėmesio“, – įsitikinusi Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos pirmininkė Edita Žiobienė.

Nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos beveik neatlieka ir žurnalistų savireguliacijos bei audiovizualinio sektoriaus reguliuotojas – Lietuvos radijo ir televizijos komisija. „Vien per 2001 metus ši komisija pritaikė tik vieną nuobaudą – išpėjimą transliuotojui, pažeidusiam Visuomenės informavimo įstatymo straipsnio nuostatas dėl programos turinio“¹⁰⁴.

Žiniasklaidos reguliacijos institucijos, turinčios rūpintis, kad žiniasklaidos priemonės objektyviai informuotų visuomenę, laikytųsi profesinės etikos normų bei įstatymų taip pat savo pareigas atlieka ne visuomet stropiai. Gal todėl, kad minėtų institucijų įgaliojimai per menki reguliuoti visuomenės informavimo priemonės.

¹⁰⁴Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/u0103743.doc>.

Gali pasirodyti, kad Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos funkcijos dubliuojamos su žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, tačiau taip nėra. Pagrindinis skirtumas tarp Etikos komisijos ir Etikos inspektoriaus tas, kad inspektorių skiria Seimas, o komisiją sudaro 12-os organizacijų atstovai, ir žurnalistai, bent jau teoriškai, įsipareigoja laikytis savanoriškai nustatytų taisyklių.

Aptikusios įstatymo pažeidimą minėtos institucijos atsakomybę nubausti žiniasklaidos priemone perduoda viena kitai. Žurnalistų etikos inspektorius dėl įstatymų pažeidimų gali kreiptis į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją ar LRTK. Komisijos monitoringo taisyklėse nurodoma, jog LRTK, remdamasi stebėsenos duomenimis, turi kreiptis į kitas institucijas pagal kompetenciją, pvz. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją ar Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą.

Tokia institucijų veikla panašėja į katės ir pelės žaidimą, kaip žinia, nieko gera nežadanti. Guodžia tik tai, kad Lietuvos, kaip savarankiškos valstybės praktika, šioje srityje dar pakankamai menka. Norisi tikėti, kad po keliolikos metų šiandieninės žiniasklaidos mechanizmo neefektyvumas naujosios kartos bus prisimenamas su atlidžiu šypsniu lūpose.

Ekspertai, remdamiesi naujausiais statistiniais duomenimis, tvirtina, jog Etikos pažeidimų žiniasklaidoje nedaugėja. Labiausiai šiuo metu būgštaujama dėl visuomenės kritinio mąstymo stokos. Dalis žmonių visiškai nesugeba atsirinkti informacijos, todėl žiniasklaidos pranešimus priima kaip gryniausią teisybę. „Jei visuomenė ir toliau išliks tam abejinga, žiniasklaidos savireguliacija tebus bedantis liūtas”, - rašoma 2006 m. sausio mėnesio „Žurnalistų žiniuose”.

5. NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS TEMATIKA

5.1. Nepilnamečiams žalinga informacija

Visuomenės informavimo įstatymo 18 straipsnyje teigiama, kad nepilnamečiai turi būti apsaugoti, kaip to reikalauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymai, Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencija bei Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Analizuojant žalingos informacijos poveikį nepilnamečiams Lietuvos žiniasklaidoje svarbu apibrėžti, kokia informacija laikoma žalinga. Tame pačiame įstatyme rašoma, kad nepilnamečiams žalinga viešąja informacija laikoma ta, kuri kenkia vaiko fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi bei yra susijusi su pornografija ir (ar) savitiksliu smurto vaizdavimu.

2002 metais įsigaliojusiame kino įstatyme pornografija vadinamas „filmas, kuriame vienprasmiskai, atvirai ir detalai rodomas lytinis aktas arba rodomi lytiniai organai, iškrypimai (mazochizmas, nekrofilija, pedofilija, sadomazochizmas, zoofilija) ir tai yra pagrindinis filmo tikslas“¹⁰⁵.

„Programos ar laidos, kurios gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečiams transliuojamos tik nuo 23 iki 6 valandos arba naudojamos technines priemones, sudarančias sąlygas tėvams užtikrinti, kad nepilnamečiai tokių programų neklausytų ir nežiūrėtų.

Jeigu smurtinio ar erotinio pobūdžio laidos nekoduojamos, prieš jas transliuojant, apie radijo laidos pobūdį turi būti perspėjama garsu, o transliuojant televizijos laidą - atitinkamu įrašu, pateikiamu prieš transliavimą, ir regimu simboliu, kuris rodomas per visą laidos transliavimo laiką“¹⁰⁶.

Atrodytų aiškiau nebūna, bet dažnai transliuotojai to tiesiog neišgirsta, todėl ir pasipila pažeidimų daugybė, juolab, kad seniau Lietuvoje jais nelabai kas ir rūpinosi. Pats laikmetis ir esama valdžia diktavo savas sąlygas. Viešajame gyvenime vyravusi cenzūra „išsprendė“ daugybę problemų, todėl pirmą kartą po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo prabilus apie laisvą žodį, o netrukus ir apie nepilnamečiams žalingą informaciją, daugelis tik ausimis „karpė“ nesuprasdami, nei kam nei dėl ko to reikia.

Dabar situacija pakito. Ankstesniame skyrelyje aptartos institucijos daro viską, kad būtų apsaugota jauniausioji mūsų visuomenės dalis. Gaila tik, kad susipratusių ir išgirdusių įstatymų šauksmą ne tiek jau daug. O gal čia ne profesinis – žurnalistinis kurtumas? Gal tai elementarus nežinojimas ar nemokšiškas? Ne paslaptis, kad žurnalistų kvalifikacija susirūpinta ne taip jau seniai. O iš svetur į redakcijas atklydę „rašytojai“ apie tokius dalykus mažai ką tegirdėję. Tačiau tai -

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos kino įstatymas // ŽIN., 2002 Nr. IX-752.

¹⁰⁶ Prieiga per internetą : <www.informatika.podarbo.com/24k>.

tik prielaida. Vienprasmiškai atsakyti, kodėl nepaisoma nepilnamečių teisių apsaugos, gana sudėtinga.

Vien per praėjusiuosius 2005 metus Radijo ir televizijos transliuotojų veiklą reguliuojanti bei kontroliuojanti Lietuvos radijo ir televizijos komisija (RTK) transliuotojams ir retransliuotojams skyrė 10 įspėjimų ir 5 baudas. Kaip pavyzdį būtų galima paminėti TV3 televiziją, kuri 2005 m. tarp šalies didžiųjų televizijų tapo RTK skirtų nuobaudų „lydere“. Už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimus televizijai skirtos net dvi nuobaudos.

Anot RTK administracijos direktoriaus Nerijaus Maliukevičiaus, 2005 m. daugiausia nusižengimų per TV užfiksuota dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų pažeidimų. Lygindamas pastarųjų metų statistiką, N. Maliukevičius teigė neįžvelgęs nusižengimų skaičiaus augimo. Jo teigimu, RTK prisibijoma labiau nei, pavyzdžiui, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos: Radijo ir televizijos komisija gali ne tik įspėti, skirti baudą, bet ir sustabdyti ar panaikinti licenciją. Anot N. Maliukevičiaus, kitose šalyse, pavyzdžiui Čekijoje, už panašius nusižengimus skiriamos didžiulės baudos, siekiančios 300 tūkstančių eurų. RTK už informacijos, galinčios neigiamai paveikti nepilnamečius, paskelbimą rugsėjo pradžioje transliuotose LNK, TV3, BTV bei „5 kanalo“ žinių laidose skyrė įspėjimus visoms minėtoms televizijoms. Žinių laidose buvo parodyta asmens, iššokusio pro gyvenamojo namo langą, gelbėjimo operacija: buvo rodomas ketinantis nusižudyti vyras, jo iššokimo pro langą scena, parodytas nepilnametis vaikas, kurį grasinama nužudyti, paskelbti duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti nepilnamečio tapatybę. Tokia informacija, transliuota nepilnamečiams prieinamu metu, todėl pažeistas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.

Kalbintas Žurnalistų etikos inspektoriaus patarėjas Deividas Velkas atviravo, kad per 2005 metus daugiausia skundų pateikta dėl „Lietuvos Ryto“ publikacijų. Dienraštis praėjusiais metais (kaip ir minėtos televizijos) daugiausia pažeidė Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą. „Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos duomenimis, „Lietuvos rytas“ šį įstatymą pažeidė 17 kartų, ne daug nuo jo atsiliko ir „Ekstra žinios“, tą patį įstatymą pažeidusios 14 kartų”¹⁰⁷. „Teisė žinoti visiškai nepriklauso nuo pavardės – nebūtina skelbti žmogaus pavardę informuojant apie įvykį“, – aiškino advokatė Liudvika Meškauskaitė. Advokatės teigimu, šiandien pažeidimų užtenka visiems dienraščiams, tačiau dažniausiai juos pažeidžia didžioji

¹⁰⁷ SARCEVIČIUS, Andrius. Žiniasklaida leidžia sau daugiau nei įstatymai ir Etikos kodeksas. *Žurnalistų žinios*, 2005, lapkričio mėn. Nr.11, p. 4-7.

žiniasklaida. Žinoma advokatė įsitikinusi, kad užtektų vienos pataisos: „Pakaktų Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimus skelbti per „Panoramą“ – visuomeninį transliuotoją. Ar laikraštis rizikuotų tada 17 kartų per metus pažeidinėti tą patį įstatymą?“, – klausė pasiūlytos pataisos šalininkė L. Meškauskaitė.

Prieš kelis metus Lietuvoje atlikto tyrimo duomenys leidžia tvirtinti, kad nacionalinė ir regioninė šalies spauda nėra linkusi aiškinti nepilnamečių nusikaltimų priežasčių bei aptarinėti bendrų socialinių nusikaltimų prevencinių mechanizmų. Pastebima, kad analitinių publikacijų trūkumas kompensuojamas įvairiais nepilnamečių nusikaltimų ar nusižengimų aprašymais ar atpasakojimais. „Dažnai nepilnametis teisės pažeidėjas vaizduojamas kaip absoliutaus blogio įsikūnijimas, kaip iškrypėlis, nesugebantis laikytis esminių žmogiško gyvenimo principų“¹⁰⁸.

Gaila, tačiau toks nepilnamečių problematikos pateikimas labiau primena nerimaujančių dėl ateities žmonių fobijas, negu norą blaiviai pažvelgti į nepilnamečių problemas ir pabandyti surasti tinkamus jų sprendimus.

Šio darbo autorės atlikta žurnalo „Veidas“ ir laikraščio „Akistata“ numerių analizė leidžia teigti, jog minėti leidiniai nemažą dėmesį skyrė nepilnamečių problemoms, tačiau tas dėmesys buvo labiau orientuotas į kriminalinius nusikaltimus, negu į nepilnamečių nusikaltimų kontrolės bei prevencijos aptarimą. Publikacijų antraščių analizė parodė, kad leidiniai akcentavo smurtinius nepilnamečių nusikaltimų aspektus, kartais juos dirbtinai „paryškindavo“. Atlikti tyrimai parodė, kad nepilnamečių tema Lietuvos spaudoje dramatinizuojama ir mitologizuojama, dažnai apsiribojant tik teisėsaugos aspektu. Tai suprantama prisimenant, kad būtent teisėsaugos institucijos ir jos pareigūnai žurnalistams yra pagrindinis kriminalinės informacijos šaltinis. Žurnalistų „prisirišimas“ prie teisėsaugos institucijų ir siaura nepilnamečių tematikos vizija neskatina rimtų diskusijų visuomenėje.

Taigi ne vien periodinė spauda, elektroninė žiniasklaida, bet ir televizija kartais mūsų visuomenę ne tiek informuoja apie nepilnamečių problemas, kiek dezinformuoja ją, pateikdama iškreiptą ir brutalią tematiką.

5. 2. Apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio pažeidimai

¹⁰⁸ DOBRYNINAS, Aleksandras. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. [interaktyvus][žiūrėta 2000 kovo mėn. 17 d. 14:17]. Prieiga prie interneto: <<http://www.onlinechildprotection.org/lt/?p=6>>.

Siekiant išsiaiškinti nacionalinių transliuotojų etiškumą šio darbo autorė analizavo 1999-2000 m. Vilniaus universiteto Socialinių studijų centre atliktą nacionalinių televizijos kanalų monitoringą ir žurnalistų etikos inspektorius 2005-2006 m. nutarimus (2006 m. – 26, 2005 – 30 nutarimų). Minėtas monitoringas atliktas siekiant nustatyti, koku mastu Lietuvos televizijos kanaluose transliuojama smurtinio pobūdžio informacija, galinti neigiamai paveikti nepilnamečius ir paskatinti jų neteisėtą veiklą.

Tyrimo metu aiškintasi, kiek reguliariai ir išsamiai Lietuvos televizijų kanalai informuoja visuomenę apie nepilnamečius teisės pažeidėjus ir kaip jie padeda spręsti šias opias nepilnamečių gyvenimo problemas.

Stebėseną apėmė keturis kanalus, transliuojančius savo programas nacionalinei auditorijai: valstybės institucijų kontroliuojamą kanalą LTV ir tris privačius kanalus: TV-3, LNK ir BTV. Buvo stebima, koks kriminalinės informacijos intensyvumas ir pobūdis naujienų programose bei specialiose kriminalinėse laidose bei filmuose.

Iš atliktos analizės paaiškėjo, kad rodydama žiaurumo elementus lydere tapo BTV. Kyla klausimas, kiek smurtas ir žiaurumas kriminaliniuose siužetuose yra informatyvus, t. y. kiek jis sugeba padėti žiūrovams suprasti kriminogeninės situacijos ypatumus Lietuvoje. Tokie įvykiai mūsų šalyje sudaro nežymią visų nusikaltimų dalį, tačiau taip pat prisideda prie nepilnamečiams žiūrovams galinčios pakenkti informacijos. Nuolatinis smurto ir žiaurumo transliavimas (pvz., vidutiniškai dvi žiaurumo scenos kiekvieną darbo dieną) turėtų kelti rimtą nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio institucijų susirūpinimą.

Nepilnamečių pažeidimai specialiose laidose buvo pristatomi rodant siužetus apie vagystes, plėšimus, chuliganizmą, išžaginimą, sprogdinimą bei narkomanijos atvejus. Specialių laidų monitoringas parodė, kad kriminalinės informacijos ir informacijos apie nepilnamečius teisės pažeidėjus pristatymas mažai kuo skiriasi nuo televizijos naujienų kriminalinių reportažų: akcentuojami smurtiniai įvykiai, vengiama rimto kriminalinių problemų aptarimo bei analizės.

Pramoginiuose filmuose smurtiniu scenų rodymu išsiskyrė BTV, antrojoje vietoje buvo LNK; trečiojoje – TV3 ir ketvirtojoje – LTV, paskutinioji savo žiūrovams siūlė mažiausiai smurtinių filmų. Populiariausi elementai smurtiniuose siužetuose – ginklo panaudojimas ir muštynės; daugiausia jų rodė BTV ir LNK, mažiausiai – TV3 ir LTV. Toliau ėjo nužudymai (BTV), kankinimai (LNK) ir sprogdinimai (BTV). Pačių nepilnamečių dalyvavimas smurtinėse scenose

nebuvo labai populiarus siužetas televizijos ekranuose: daugiausia tokių siužetų rodė LNK (39), žymiai mažiau – TV3 (11) ir BTV (3); visai jų nerodė LTV.

Praėjus keleriems metams po atlikto monitoringo, iš šio darbo autorės analizuotų Žurnalistų etikos inspektoriaus nutarimų matyti, kad situacija Lietuvos televizijose mažai tepasikeitė. Žurnalistų etikos inspektorius ir šiandien nespėja rašyti įspėjimų TV eterius šturmuojančioms laidoms, turinčioms žalingą poveikį nepilnamečių auditorijai. Dažniausiai TV laidų transliuotojai įspėjami pažeidę nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą. Daug pastabų sulaukia TV-3 laidos: „Nomeda“, „TV pagalba“, „Abipus sienos“, „Lietuvos ryto televizija“, „TV-3 žinios“, nuo jų savo pažeidimais neatsilieka ir žiūrimumo reitingais pirmaujanti LNK produkcija: „Ragai“, „Demo“, „Žinios“ ir pan.

Minėtų televizijų laidų eteryje Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą dažniausiai pažeidžia tokia informacija: fizinis ir psichinis smurtavimas prieš vaiką, teigiamai vertinama nusikalstama veikla, viešai skelbiami nepilnamečių, patyrusių seksualinį priekabiavimą, asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti asmens tapatybę, demonstruojamas mirtinas savižudžio šuolis (tokio pobūdžio informacija kelia baimę, skatina savižudybes), rodomi sunkiai sužalotų žmonių kūnai (tokio pobūdžio informacija nepilnamečiams kelia baimę), transliuojamos laidos, nepažymėtais jokiais indeksais, dažnai vienais indeksais pažymėtų laidų turinys reikalauja visiškai kitų indeksų ir pan.

Per Lietuvos televizijos kanalus transliuojamų laidų monitoringas leidžia teigti, jog smurtinio pobūdžio siužetai patenka į labiausiai žiūrimus laiko intervalus. Tai gali įtakoti tas socialines grupes, kurios yra nuolatiniai televizijos filmų žiūrovai ir kurių socializacijos įgūdžiai dar tik formuojasi. Kadangi tokiai socialinei grupei priskiriami ir nepilnamečiai, galima kelti hipotezę apie neigiamą Lietuvos televizijos kanalų (visų pirma TV-3, LNK ir kitų) įtaką nepilnamečiams. Orientacija į smurtinio pobūdžio siužetus – tiek naujienų, tiek specialiose kriminalinėse programose ir ypač televizijos filmuose – gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečiams bei skatinti jų smurtinius veiksmus, sprendžiant iškilusias problemas ir formuojantis jų asmenybėms.

5. 3 Nepilnamečių apsauga nuo neigiamos interneto sklaidos

Suvokiant, kad viso interneto turinio kontrolė dėl globalios terpės teisinio reguliavimo neįmanoma, būtina, kad kiekviena valstybė remdamasi savireguliacijos principu, prižiūrėtų savos valstybės internetinę erdę.

Internetas, kaip kompiuterių tinklas, nekuria naujo teisinio reguliavimo reikalaujančių objektų, tačiau sudaro technines galimybes jiems atsirasti. Nuo pat atsiradimo pradžios interneto nereguliuo valstybės. Galima sakyti, kad interneto raidos pradžioje elgesio taisyklės susiklostė kaip savireguliacijos papročiai. Todėl santykiškai tarp interneto vartotojų buvo paremti pagarba ir pasitikėjimu. Kiek vėliau minėtos elgesio taisyklės tapo elgesio standartu internete – tinklo etiketu. Nė viena valstybė nereguliuoja visų su internetu susijusių aspektų. Kita vertus interneto teisės išskyrimas būtų nekorektiškas, nes internetas – priemonė informacijos perdavimui ir paslaugų teikimui. Vienintelis pagrindas tiesioginei interneto valstybinei kontrolei – interneto turinys. Dėl interneto kaip savito socialinio reiškimo teisinio reguliavimo nėra susitarta ir tarptautiniu lygiu. Todėl kol kas jis priskiriamas nacionalinei jurisdikcijai.

Lietuvoje būta siūlymų daryti Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimus, kuriais interneto žiniasklaida būtų atskirta nuo kitų žiniasklaidos priemonių ir taikytų kiek kitokius standartus nei tradicinės žiniasklaidos priemonės. Tačiau tokie siūlymai papiktino internetinės žiniasklaidos darbuotojus ir Lietuvos žurnalistų sąjungą. Seimui pritarus siūlytomis visuomenės informavimo pataisoms, būtų suvaržyta interneto laisvė, iš vartotojų atimta galimybė išreikšti savo nuomonę.

Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimais įtvirtinus už turinį atsakingus objektus interneto paslaugų teikėjai ir interneto resursų turėtojai nuolatos atsidurtų tarp pažeidėjo ir nukentėjusio. Iš šiuo metu galiojančių teisės aktų sunku nustatyti, kas atsakingas už interneto svetainės ir viešo naudojimo kompiuterių tinkluose platinimą neskelbtiną informaciją. Neskelbtina informacija suprantama, kaip informacija, kurios paviešinimas ar platinimas yra uždraustas Lietuvos Respublikos įstatymu. Šiuo atveju verta išskirti ir ribojamą viešąją informaciją – tai informacija, kenkianti nepilnamečių fiziniams, protiniams ir doroviniams vystymuisi, kurios platinimas ribojamas, siekiant apsaugoti nepilnamečius, kaip reikalauja nacionalinės teisės aktai, JTO Vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Internetinės žiniasklaidos, kaip ir tradicinės, darbuotojai vadovaujasi visuomenės informavimo įstatymu, tačiau internetiniai portalai turi savo specifiką, todėl jiems pritaikyti galima tikrai ne viską.

Žurnalistų sąjungos pirmininkas Dainius Radzevičius Seimo narių mėginimus atskirti internetinę žiniasklaidą nuo kitų visuomenės informavimo priemonių vadina akivaizdžia diskriminacija. Lietuvos žurnalistų sąjunga savo ruožtu siūlo Visuomenės informavimo įstatyme įrašyti interneto svetaines prie visuomenės informavimo priemonių ir suteikti joms galimybę vystytis toliau.

Daugelis Europos šalių interneto reguliavimui renkasi savitvarkos kryptį. Tai gana efektyvus ir greitas pažeidimų pašalinimo būdas, suderinantis bendrus vartotojų ir internetinio puslapio tvarkytojų interesus. Tenka pripažinti, kad nepilnamečių apsaugos nuo žalingo ir draudžiamo interneto turinio veiksmai Lietuvoje išties labai kuklūs. Valstybinės įstaigos atstovai vis diskutuoja dėl galimų būdų, tačiau jokių konkrečių rezultatų taip ir nepasiekia. Tam tikros organizacijos stengiasi prisiimti dalį atsakomybės ir kuria nepilnamečių apsaugos sistemas, apsaugosiančias nuo žalingo interneto informacijos turinio.

Visose Europos šalyse audiovizualiniai kūriniai pavaldūs nuostatomis, išdėstytoms baudžiamuosiuose kodeksuose. Ypač nepageidautinas brutalus smurtas, vaikų pornografija, seksualiniai santykiai tarp žmonių ir gyvulių ir pan. Apmaudu tik, kad minėta interneto informacijos turinio sklaida žeidžia jauniausias visuomenės ląsteles, t.y. dar nesusiformavusias nepilnamečių asmenybes. Jiems trūksta gebėjimo kritiškai įvertinti idėjinę informacijos turinį, visuomenės informavimo priemonių aplinkoje jie patiria įvairių pavojų.

Interneto savybės lemia tai, kad teisės aktų taikymas šioje srityje tampa gerokai sudėtingesnis, nei tradicinėse informacijos sklaidimo priemonėse. „Pirmą kartą Europos Sąjungoje interneto turinio reguliavimu buvo susirūpinta 1996 m., priimant Europos komisijos komunikatą apie neteisėtą ir žalingą turinį internete, kuriame buvo akcentuota būtinybė užtikrinti laisvą informacijos platinimą (teisę į informaciją), apsaugant viešąjį interesą“¹⁰⁹. Europos Sąjunga, siekdama sukurti saugesnę visuomeninės komunikacijos priemonių aplinką vaikams ir jaunimui, 1999 metais pradėjo „Veiksmų planą dėl saugesnio interneto vartojimo“. Minėto plano tikslas – sukurti europietišką specialų telefono linijų, filtravimo ir interneto turinio žymėjimo sistemą bei surengti šviečiamųjų ir sąmoningumo akcijų.

Ši programa 2003 – 2004 m. buvo išplėsta: dėmesys sutelktas į tinklo plėtrą ir keitimąsi informacija derinant švietimą, vartotojo galimybes ir apsaugą, įspėjant apie internete nepilnamečių tykančius pavojus. Tų pačių metų pabaigoje Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie

¹⁰⁹ Prieiga prie interneto: <<http://www.onlinechildprotection.org/lt/?p=6>>.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsigijo ir lietuviškai interneto aplinkai pritaikė penkias žalingo interneto turinio filtravimo programas. Minėti filtrai ir programos buvo susietos su duomenų bazėmis, todėl vienodai efektyviai veikė ir Lietuvos, ir užsienio interneto aplinkoje.

Lietuvoje vienas pirmųjų žingsnių saugios interneto aplinkos link buvo žengtas 2003 m. kovo mėnesį patvirtinus Lietuvos Vyriausybės nutarimą, kuriame nustatyta viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos platinimo tvarka. Tačiau iki šiol dar nėra sukurta etiškos internetinės veiklos kodekso. Lietuvos žiniasklaidos priemonėse dirbantieji vadovaujasi Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksu.¹¹⁰

Jei prieš kurį laiką buvo svarbu didinti internetinio turinio įvairovę, tai dabar yra daug aktualiau pasiekti, kad internete būtų laikomasi profesinės visuomenės informavimo veiklos reikalavimų, kad nebūtų pažeidžiamos žmogaus teisės, kad nuo netinkamos viešai platinamos informacijos nenukentėtų nepilnamečiai. Tokiam profesinės veiklos tikslui įgyvendinti visame pasaulyje internetinės žiniasklaidos bendrovės vienijasi į įvairias asociacijas, kuria profesionaliosios veiklos kodeksus.

2004 m. Lietuvos Žurnalistų etikos inspektorius inicijavo susitikimą su stambiausių internetinių portalų vadovais bei elektroninės periodikos redaktoriais, norėdamas aptarti internetinės sferos savireguliacijos, interneto etikos kodekso būtinybės, interneto svetainių žymėjimo klausimus. Tačiau absoliuti susitikimo dalyvių dauguma dalyvauti interneto savitvarkos mechanizmo kūrimo procese nepanoro. Nepaisydamas iškylančių kliūčių Žurnalistų etikos inspektoriaus mano, kad būtina skatinti saugesnį vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu, kovoti su neteisėtu ir nepageidaujamu interneto turiniu, prisidėti prie visuomenės sąmoningumo ir informacinio raštingumo didinimo. R.Gudaitis pažymi, kad dėl išvardintų priežasčių labai svarbu rengti tikslines kampanijas, leidžiančias geriau pažinti interneto žiniasklaidą ir jos daromą poveikį.

„Delfi“ portalų vyriausiosios redaktoriaus pavaduotoja Aistė Žilinskienė linkusi tikėti šviesesne elektroninės žiniasklaidos perspektyva: „Kompiuteris ir internetas tampa vis labiau neatsiejama mūsų kasdieninės veiklos dalimi, taip atitinkamai auga ir internetinės žiniasklaidos skaitomumas, jos svarumas, informuojant visuomenę, juolab, kad internetas integruoja visus tradicinius informacijos sklaidymo būdus (rašytinį tekstą, garso ir vaizdo įrašus).

¹¹⁰ SERBENTIENĖ, Sigita. Jo Didenybė Internetas. Iš *Žurnalistų žinios*, 2006, lapkričio mėn., nr.11, p. 9.

Dėl spartaus vystymosi internetas nėra pilnai teisiškai reglamentuotas, todėl skirtingos šalys priima skirtingus teisės aktus. Kas uždrausta vienur, leistina kitur. Bandant prognozuoti interneto žiniasklaidos situaciją Lietuvoje, manoma, kad ji priklausys ne tik nuo ekonominės šalies situacijos, bet ir nuo to, kaip bus reglamentuota ir kontroliuojama interneto aplinka bei kaip pavyks užtikrinti gyventojų kompiuterinį raštingumą. Prognozuojama, kad ateityje nepilnamečiams kenksmingų pažeidimų skaičius gali didėti. Žiniasklaidos priemonės, pateikdamos informaciją užuot informavusios, skaitytoją ir žiūrovą provokuoja pajusti baimę bei nerimą. Demonstruojama prievarta gali sumažinti jautrumą ir atsparumą iš žiniasklaidos priemonių sklindančiam smurtui, agresijai, baimei ir k.t.

Svarbus vaidmuo apsaugant nepilnamečius nuo neigiamos informacijos pobūdžio atitenka šeimai. Nepilnamečiai, žiūrėdami žalingo informacijos pobūdžio filmus be tėvų priežiūros, priima rodomus vaizdus tikroviškiau nei žiūrėdami kartu su jais. Pastebima, kad tėvai gali daryti tiesioginę įtaką: kalbėti apie tai, ką paauglys mano apie televizijoje regimą smurtą, kaip jį vertina ir pan. Psichologų teigimu, nepilnamečiai, augantys juos palaikančioje aplinkoje, yra atsparesni įvairiems žalingiems išorės poveikiams.

Apibendrinant galima teigti, kad interneto portalai Lietuvoje jau kuris laikas kaip įgijo pranašumą prieš tradicinę žiniasklaidą. Didžia dalimi jie patrauklūs ir dėl to, kad yra mažiausiai priklausomi nuo ekonominių ir politinių interesų. Čia vyrauja nuomonių įvairovė, pasisakyti galimybę turi gerokai didesnis skirtingų pažiūrų, profesijų, socialinių sluoksnių atstovų skaičius. Beveik nėra reklaminių, užsakomųjų rašinių. Tai sudaro geras sąlygas susiformuoti naujos tradicijos, kokybiškai žiniasklaidai. Panašu, kad iki saugios ir kokybiškos žiniasklaidos trūksta visai ne daug. Nusprendus, kas atsakingas už saugios visuomeninės komunikacijos priemonių sukūrimą ir prisiėmus minėtą atsakomybę, nepilnamečiai būtų apsaugoti ir nuo galimos žalos internete.

6. NEPILNAMEČIŲ NAUDOJAMOS INFORMACIJOS PASIRINKTUOSE INTERNETO PORTALUOSE ANALIZĖ

Tyrimo tikslas – išnagrinėti interneto portaluose esančios informacijos įtaką nepilnamečių auditorijai. Analizuojant informaciją apie nepilnamečius pasirinkti tris didžiausi ir pagal populiarumą pirmaujantys šalies portalai: „Delfi“, „Zebra“, „Balsas“. Stebint minėtuose portaluose archyvuojamą medžiagą, susidurta su problema. „Balsas“ portalo archyve publikacijų apie nepilnamečius rasti nepavyko, todėl analizuojamos „Delfi“ ir „Zebra“ portalų archyve esančios publikacijos. Interaktyviosios žiniasklaidos imtis – metai laiko, t. y. nuo 2006 metų balandžio 30 d. iki 2007 metų balandžio 30 dienos. Tai pakankamas laiko tarpas, kad būtų galima iširti, kokią poveikį nepilnamečiams daro interneto portaluose esanti žalinga viešoji informacija. Analizei atlikti pasirinktas tyrimo metodas – pagal raktinį žodį „nepilnamečiai“ atrinktų publikacijų turinio analizė.

Pagal raktinį žodį pasirinktu laikotarpiu „Delfi“ portale rasta 241 publikacija (1 pav.), „Zebra“ portalale – 55 (2 pav.). Bendras straipsnių skaičius – 296. Tyrimas atliekamas analizuojant publikacijas remiantis žemiau išvardintais kriterijais:

- erotinio pobūdžio
- naujausių informacinių technologijų
- smurtinio pobūdžio įtaką nepilnamečių auditorijai

1 pav. Nepilnamečiams žalingos publikacijos „Delfi“ portale

Laikotarpis	Žalingos publikacijos
Balandis	14
Gegužė	10
Birželis	13
Liepa	19
Rugpjūtis	12
Rugsėjis	11
Spalis	18
Lapkritis	32
Gruodis	26
Sausis	20
Vasaris	32
Kovas	34
Viso	241

2 pav. Nepilnamečiams žalingos publikacijos „Zebra“ portale

Laikotarpis	Žalingos publikacijos
Balandis	2
Gegužė	0
Birželis	4
Liepa	3
Rugpjūtis	2
Rugsėjis	5
Spalis	5
Lapkritis	6
Gruodis	7
Sausis	8
Vasaris	7
Kovas	6
Viso	55

Analizės metu siekiama išsiaiškinti, kokį poveikį nepilnamečiams daro internete fiksuojami nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimai.

Pasirinktam tyrimo erotinio pobūdžio informacijos kriterijui iliustruoti bene labiausiai tiko straipsnis – „Šeštokams – informatika su porno intarpais“¹¹¹. Publikacijoje teigiama, kad „šeštoje klasėje pradėję mokytis informatikos, vaikai mokykloje susipažįsta ir su nemokamais pornografijos puslapiais. „Labiau patyrę“ už mokytojo nugaros varto porno „saitus“, kiti tiesiog priversti „plėsti akiratį““. „Jei pamato, mokytojas tik liepia uždaryti. Nesuprantu, kodėl neblokuoja tų puslapių. Kai per anglų prisiminiau, ką atsukusi į berniukus pamačiau, man net bloga pasidarė. Gerai nors, kad, kaip jie sakė, tie vaizdai netikri, padaryti su kompiuteriu“, – „Delfi“ pasakojo 12 metų vilnietė.

Pagal LR įstatymus pornografija priskiriama prie nepilnamečiams žalingos informacijos pobūdžio. Taigi suprantama, kad į tokius vaizdinius jie reaguoja neadekvačiai, t. y., mergaitė piktinasi, berniukai prisijuokia. Jiems tai dar viena pramoga, nes namuose neturi interneto. Šeštokės nuomone, mokykloje tokius puslapius reikia blokuoti: „Informatikos mokytojas sakė, kad tai padarys, tačiau nesuprantu, ko laukia. Aš jo vietoje, jei pamatyčiau, kad per pamokas kas nors atsiverčia tokį puslapį – išvaryčiau iš klasės ir be tėvų nepriimčiau“, – sakė mokinė. Šiuo klausimu kalbintas ministerijos atstovas patikino, kad 100 proc. apsaugoti mokyklos nuo nepageidaujamo turinio informacijos – neįmanoma, todėl pasiūlė ugdyti vaikų kultūrinės vertybes.

¹¹¹ Šeštokams – informatika su porno intarpais. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 gruodžio mėn. 27 d. 00:01].Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Iš elektroniniame portale „Delfi“ spausdintos publikacijos „Vaikai lengvai įsigyja erotinių filmų“¹¹² matyti, kad paaugliams labai nesudėtingai prieinama ir erotinė vaizdo produkcija. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės Rimantės Šalaševičiūtės teigimu, taip yra todėl, kad Lietuvoje nėra pakankamos kontrolės. „Aš jau nekalbu apie tai, kad platintojai prekybos centruose pardavinėja filmus be indeksų. Vaikai gali laisvai įsigyti bilietų ir patekti į kino seansus, skirtus tik suaugusiems“, – teigė R. Šalaševičiūtė. Tuo tarpu kino įstatyme teigiama, kad visi šalies rinkoje rodomi filmai turi būti indeksuojami pagal amžiaus cenzą. (Filmai žymimi penkiais indeksais: nuo filmų, pažymėtų indeksu A, kuriuos gali žiūrėti visi, iki filmų tik suaugusiems, pažymėtų indeksu S.). Tą darbą atlieka Kultūros ministerijai priklausanti Indeksavimo komisija. „2003 m. trejiems metams sudarytos komisijos kadencijai pasibaigus, jos sudėtis neatnaujinta iki pat šiandien. O ar įstatymo laikomąsi apskritai, nekontroliuoja niekas“, – teigiama publikacijoje.

Dėl susidariusios situacijos Vaiko teisių apsaugos tarnyba kreipėsi į Kultūros ministeriją, prašydama teisės aktus, reglamentuojančius kino filmų platinimą ir žymėjimą, peržiūrėti, o už pažeidimus numatyti administracinę atsakomybę. Vaikų teisių apsaugos kontrolierė kalbėjo apie būtinybę taisyti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą.

Minėto įstatymo pataisos praverstų ir „Zebra“ portale publikuoto straipsnio „Buvusiam Rokeriui Glitteriui už vaiko tvirkinimą paskirta bausmė“¹¹³ turiniui. Publikacijoje rašoma, kad kaltinamasis ant vienos nepilnametės mergaitės pilvo išliejo savo sėklą, o kitą privertė šlapintis jam į burną. Už tokius veiksmus Vietnamo teismas britų rokeriui Gary Glitteriui skyrė trejų metų kalėjimo areštą. Nepaisant gana glaustai išdėstytos informacijos, manoma, kad nepilnamečiams ji gali būti žalingo pobūdžio: gali sukelti šleikštulį, baimę, atgrasumą vyriškos lyties nepažįstamiems vyriškiams. Tas pats taikoma ir publikacijai pavadinimu „Estų žurnalistas pasodintas į kalėjimą už pedofiliją“¹¹⁴. Po egzotiškas šalis kartu su 9–12 metų berniukais keliavęs estų žurnalistas prisipažino turėjęs su jais oralinių seksualinių santykių. Policijos duomenimis, kaltinamasis berniukus ne tik seksualiai išnaudojo, bet darė ir erotines nuotraukas, taip pat laikė namuose pornografinės medžiagos apie vaikus.

¹¹² MOTIEJŪNIENĖ, Virginija. Vaikai lengvai įsigyja erotinių filmų. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 balandžio mėn. 11 d. 20:25]. Prieiga per internetą: www.delfi.lt.

¹¹³ Buvusiam Rokeriui Glitteriui už vaiko tvirkinimą paskirta bausmė. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 kovo mėn. 3 d. 15:17]. Prieiga per internetą: www.zebra.lt.

¹¹⁴ Estų žurnalistas pasodintas į kalėjimą už pedofiliją. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 gruodžio mėn. 22 d. 19:57]. Prieiga per internetą: www.zebra.lt.

Antrąjį tyrimo kriterijų – kompiuterių žaidimų įtaką – bene taikliausiai iliustravo „Delfi“ portalo publikacija – „Parlamentarai susirūpino kompiuterinių žaidimų įtaka nepilnamečiams“¹¹⁵. Čia toliau gvildinama nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio tematika, ieškoma paauglių agresijos priežasčių. Informacinės visuomenės plėtros komitetų pirmininkas R. Remeika pateikia ir „receptą“, kuris galėtų apsaugoti nepilnamečius nuo žalingos informacijos: „Šiandien asmeninių kompiuterių savininkai gali ne tik suinstaliuoti specialias nemokamas programas, užkertančias kelią nepageidaujamos, žalingos informacijos gavimui ar prieigai prie jos šaltinių, bet ir gali informuoti įgaliotas institucijas apie įvairaus pobūdžio internetinius incidentus“. Anot Seimo Informacinės visuomenės plėtros komiteto vadovo Rimanto Remeikos, nepilnamečių apsauga nuo smurto internete turi rūpėti ne tik tėvams, bet ir internetines paslaugas teikiančioms bendrovėms. „Pastarosios galėtų blokuoti tam tikrus tinklapius, kurie skatina agresiją“, – sakė Seimo narys. Jo nuomone, valstybė taip pat galėtų dotuoti tam tikrų kompiuterinių programų nemokamą platinimą, kurias tėvai galėtų įdiegti į vaikų kompiuterius.

„Zebra“ portalo straipsnyje „Lietuviai nelinkę kontroliuoti, kas daroma su jų kompiuteriais“ apeliuojama į nepilnamečių tėvų atsakomybę: „Nepilnamečiai gali laisvai naršyti internete, nes dauguma tėvų neseka, ką vaikai veikia namų kompiuteriu, kai tėvų nėra namuose. Nepaisant to, net 40 proc. tėvų, turinčiųjų nepilnamečių vaikų, atsakė, kad neseka, ką su namų kompiuteriu veikia jų atžalos. Apie 15 proc. sakėsi tik retsykais pasižiūrintys, kokios svetainės buvo lankytos, kokie dokumentai tvarkyti. Ir tik 6 proc. atsakė, kad turi specialias programas, registruojančias visus veiksmus namų kompiuteriu“¹¹⁶. Kaip išeitis iš susidariusios keblios padėties siūloma IBM Tivoli šeimos programa, leidžianti tikrinti sisteminiuose įrašuose likusias nuorodas su aplankytų puslapių pavadinimais ir informuoti tėvus apie galimai žalingus vaikų pomėgius. „Taip tėvai gali būti informuojami net ir SMS žinute apie jų vaikų interesus ir veiksmus, prisėdus prie kompiuterio“, – teigiama publikacijoje.

Dar vienoje „Zebra“ portalo publikacijoje „Siūloma riboti nepilnamečių lankymosi interneto kavinėse laiką“¹¹⁷. Manoma, kad apribojus jų lankymosi valandas pamokų metu bei po 23 valandos,

¹¹⁵Parlamentarai susirūpino kompiuterinių žaidimų įtaka nepilnamečiams.[interaktyvus] [žiūrėta 2006 lapkričio mėn. 20 d. 15:17].Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹¹⁶ Lietuvos nelinkę kontroliuoti, kas daroma su jų kompiuteriais. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 gruodžio mėn. 27 d. 18.30].Prieiga per internetą: <www.takas.lt>.

¹¹⁷ Siūloma riboti nepilnamečių lankymosi interneto kavinėse laiką. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 gegužės mėn. 3 d. 19.30].Prieiga per internetą: <www.zebra.lt>.

tėvai galės lengviau kontroliuoti savo atžalas. Apribojimus interneto kavinių lankytojams kol kas siūloma taikyti tik Kauno mieste. Šis siūlymas parengtas atsižvelgus į panašios taisyklės, jau kurį laiką veikiančias Belgijoje ir Jungtinėse Valstijose.

Sektinos pozicijos laikomasi informaciniame „Zebra“ pranešime: „Nuo šiol alaus gamintojų tinklapis neprieinamas nepilnamečiams“¹¹⁸. Atnaujintame alaus gamintojo „Ragutis“ interneto tinklalapyje pristatoma pirmoji šalyje apsauga nuo nepilnamečių. „Lankytojas, norintis užėiti į tinklalapį, perspėjamas, kad turi būti sulaukęs 18 metų ir jo prašoma įvesti savo gimimo datą. Jei asmuo nurodo esantis jaunesnis nei 18 metų, atsiranda užrašas: „Jūs esate per jaunas (a), kad galėtumėte matyti šio puslapio turinį“ ir blokuojama prieiga prie svetainės. Panašius reikalavimus savo svetainių lankytojams kelia dauguma pasaulinių alaus gamintojų, tarp jų tokie kaip „Heineken“ ir „Budweiser““.

Alaus gamintojas puikiai suvokia, jog tokios apsaugos priemonės iš tiesų nesutrukdys internetiniame tinklalapyje apsilankyti ir labai jauniems žmonėms. „Nei mes, nei pasauliniai alaus gamintojai kol kas neturime priemonių patikrinti, ar asmuo apsilankydamas mūsų tinklalapyje įvedė teisingą savo gimimo datą, tačiau tikimės, kad tai padės didinti žmonių sąmoningumą ir primins, kad alkoholinius gėrimus galima vartoti tik nuo 18 metų“, - teigė „Ragučio“ vadovas.

Tenka pastebėti, kad ką tik aptartą paauglių sąmoningumo stoką publikacijoje „Kovai su paauglių pamėgtu silpnu alkoholiu – sunkieji ginklai“ žlugdo patys alaus gamintojai.¹¹⁹ Įsiterpdami į vaikams skirtų laidelių ar animacinių filmų reklaminius interpus jie reklamuoja savo produkciją – alų. „Ar tokiu būdu aludariai auginasi naują kartą?“ - klausama publikacijoje. Lietuvoje lengvų gėrimų reklama šiuo metu leidžiama ir tuo metu, kai televiziją žiūri paaugliai bei vaikai. „Suaugę žmonės alkoholio kokteilių negeria. Tai kam jie skirti? Būtent jaunimui. Net jei paaugliai dabar nevartoja alkoholio, sąmonėje vis tiek užsifiksuoja reklamos elementai. Taigi sulaukus pilnametystės jie jau žinos, kokius alkoholinius gėrimus vartoti“, – aiškino Ekonomikos komiteto pirmininkė Birutė Vėsaitė. Per televiziją transliuojamą reklamą vienu svarbiausių alkoholio vartojimą ir prieinamumą skatinančiu veiksniu vadino ir Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos departamento direktorius Audrius Ščeponavičius. „Vaikai dar negali pirkti ir vartoti alkoholio, bet reklama iš tiesų nukreipta į juos. Paaugliai lyg ir nežiūri reklamos, bet suvokia ją pasąmoningai.

¹¹⁸ Nuo šiol alaus gamintojų tinklapis neprieinamas nepilnamečiams. [interaktyvus] [žiūrėta 2006 gruodžio 29]. Prieiga per internetą: <www.takas.lt>.

¹¹⁹ DIGRYTĖ, Eglė. Kovai su paauglių pamėgtu silpnu alkoholiu – sunkieji ginklai. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 17 d. 14:17]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Reklamoje matomi energingi, gražūs, šaunūs žmonės, todėl norisi būti tokiems patiems“, – dėl plintančio paauglių girtavimo nerimavo A. Ščeponavičius.

„Delfi“ portalo traipsnis – „Girti paaugliai tapo vežėjų košmaru“ analizė¹²⁰ įrodo, kad alkoholio reklamos nelieka bevaisės. „Atšilus orui, uostamiesčio autobusuose pradėjusių siautėti girtų paauglių agresija ir grasinimai vairuotojams privertė vežėjus imtis radikalių priemonių“. Kaip jau supratote, TV eteryje užfiksuoti reklaminiai pranešimai atrado savo gavėjus. „Su nevaldomais paaugliais susiduriame nuolat. Prieš kurį laiką jie net dujiniu pistoletu grasino vienam vairuotojui. „Turime teisę pastebėję girtus jaunuolius jų neįlaipinti. Kartą taip ir pasielgėme, tačiau įsiutę nepilnamečiai nepatingėjo patykoti galinėje stotelėje – ten iškūlė autobuso langus, o kol atvyko pareigūnai, kerštautojų ir pėdos ataušo“, – dažnai pasitaikančiais išpuoliais dalijosi vienas uostamiesčio vairuotojų.

Tai ne vienintelis pavyzdys, kai pajūrio bendrovės vairuotojai savo transporte jaučiasi lyg įkaitai: „Net gintis negalime, nes nežinome, ar nebūsime nubausti už tai, kad trinktelėjome nepilnamečiui“. Šiomet į pagalbą nuo nepilnamečių smurto nukenčiantiems vairuotojams suskubo policininkai. Anot VŠĮ "Klaipėdos keleivinio transporto" vadovo Gintaro Neniškio, policininkai pradės budėti ir viešajame miesto transporte. Viešojo transporto vežėjai į tai nededa daug vilčių ir svarsto, kodėl policijos pareigūnams neužkliūva po Melnragės ir Girulių gyvenvietes šlitinėjantys paaugliai, „apsiginklavę“ alaus buteliais. Būtent tokie jaunuoliai vėliau gąsdina keleivius ir pridaro žalos vežėjams.

Susirūpinimas dėl paauglių girtavimo aktualus ir Lenkijai. „Net 94 proc. lenkų jaunuolių prisipažįsta gėrę alkoholinių gėrimų, o 32 proc. bent kartą sako prisigėrę iki sąmonės netekimo“¹²¹. Publikacijoje baiminamasi, kad vis didesnis procentas išgėrusių paauglių patenka į blaivykas. Teigiama, kad pernai Lenkijoje buvo sulaikyta net 15 tūkst. išgėrusių paauglių, o alkoholio matuokliai jau tampa būtinu daiktu mokyklose. Tokios informacijos turinys daro labai stiprų poveikį. Paaugliai dažnai vadovaujasi draugų, per žiniasklaidos kanalus gautų informacinių pranešimų turiniu, todėl ką tik aptarta publikacija jiems gali atrodyti kaip mados reikalas. Kuo daugiau geri, tuo esi madingesnis ir savesnis tarp bendraamžių.

¹²⁰ Girti paaugliai tapo vežėjų košmaru. [interaktyvus]] [žiūrėta 2007 balandžio mėn. 18 d. 11:52]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹²¹ Lenkų paauglių alkoholio vartojimas kelia susirūpinimą. [interaktyvus]] [žiūrėta 2006 vasario mėn. 15 d. 14:52]. Prieiga per internetą: <www.zebra.lt>.

Darbo autorės atliekamos turinio analizės metu kaip žalingą poveikį galinti turėti užfiksuota ir publikacija „Iš ekranų – traumos vaikams?“. Joje detaliai aptariamas per TV rodytų reklaminių klipų turinys. „Viename jų mergaitė lyg pasiutusi aptranko pliušinį meškiną. Kitame – neva internete žaidžiantis berniukas pakliūva į gašlios paleistuvės žabangas“¹²². Svarstoma, ar tokios reklamos neturi priešingo, nei planavo jos sumanytojai, efekto. Žurnalistų etikos inspektorius Romas Gudaitis patvirtino, kad reklama daro neigiamą poveikį nepilnamečiams ir neturėtų būti platinama. Inspektorius teigimu, toks žiaurus klipas negali būti transliuojamas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Rimantė Šalaševičiūtė antrindama R.Gudaičiui teigė, kad reklamą apie interneto pagundas turėtų žiūrėti ne vaikai, o jų tėvai – kad prižiūrėtų, kur naršo jų atžalos.

Visuomenę pritrėnkusi publikacija „Keturiolikmečiai laiptinėje padegė vyriškį“¹²³ daugelio atmintyje iki šandien išliko kaip vienas žiauriausių įvykdytų nusikaltimų. Atskubėję Kauno klinikų medikai nebespėjo išgelbėti smarkiai apdegusio 23 metų alytiškio Nerijaus Aliulio gyvybės. Du nepilnamečiai, laiptinėje radę gulintį vyrą, iškraustė jo kišenes ir padegė. „Tiktai po kelių dienų sulaikyti ir apklausiami teisme nepilnamečiai prisipažino, ką padarė. Vienam moksleiviui greičiausiai teks atsakyti už kišenvagystę, kitam – už nužudymą iš chuliganiškų paskatų. Po pamokų grįžę paaugliai atliktą nusikaltymą atmins dar ilgai“, – teigiama elektroniniame portale. Ši publikacija – viena ryškiausiai atskleidžiančių Lietuvos paauglių agresijos proveržius.

Straipsnyje „Plinta smurtas prieš vaikus informacinėmis priemonėmis“¹²⁴ prabylama apie tai, kad „vaikai nežino, kad jais naudojamosi, o patyrę smurtą informacinėmis priemonėmis – bijo ar nežino, kur kreiptis pagalbos“, – teigė visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ generalinė sekretorė Loreta Trakinskienė.

Pasaulyje vis didesnis dėmesys skiriamas smurtui internetinėje erdvėje ir mobiliaisiais telefonais. Dažnai paaugliai yra pirmieji, kurie pasinaudoja naujovėmis, todėl didžiausia rizika, kad jie nukentės nuo smurto šiomis priemonėmis, tiek psichologiškai, tiek ir fiziškai. Publikacijoje akcentuojamos būtinos priemonės, galinčios informacinėje visuomenėje apsaugoti paauglius nuo neigiamų veiksnių ir pasekmių. Tačiau, anot L.Trakinskienės, Lietuvoje nėra nei techninių, nei teisinių priemonių, leidžiančių užkirsti kelią tokiam smurtui. Jau ketvirtus metus „Gelbėkit vaikus“

¹²² CHADASEVIČIUS, Saulius. Iš ekranų – traumos vaikams? [interaktyvus]] [žiūrėta 2007 sausio mėn. 20 d. 00:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹²³ Keturiolikmečiai laiptinėje padegė vyriškį. ? [interaktyvus]] [žiūrėta 2006 lapkričio mėn. 7 d. 18:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹²⁴ Plinta smurtas prieš vaikus informacinėmis priemonėmis. [interaktyvus]] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 30 d. 13:16]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rengiamos akcijos „Gegužė – mėnuo be smurto“ šiemetiniai tikslai – informuoti vaikus, jų tėvus bei plačiąją visuomenę apie grėsmes vaikų saugumui naudojantis informacinėmis priemonėmis. Smurto apraiškomis straipsnyje laikomos medžiagos, susijusios su seksualiniu vaikų išnaudojimu arba psichologine žala vaikui, jų kūrimas ir platinimas, verbavimas internete (naudojimasis vaiko patiklumu, siekiant jį nuskriausti), taip pat įžeidinėjimai ir grasinimai.

Publikacijoje aptartos problemos aktualios ne vien Lietuvos erdvei. Kinijos valdžia panašiu klausimu laikosi daug griežtesnės pozicijos. Ji, kovodama su internetiniais azartiniais žaidimais, uždraudė nepilnamečiams lankytis interneto kavinėse. Straipsnyje „Kinijoje uždrausta atidaryti naujas interneto kavines“¹²⁵ teigiama, kad naujieji suvaržymai – dalis kampanijos, kuria siekiama užkirsti kelią vis didėjančiai žmonių priklausomybei nuo interneto. Kavines, nesilaikančias minėtų nurodymų, Kinijos valdžia žada „apdovanoti“ didelėmis bandomis. Panašios taktikos imamasi ir Australijoje. „Australijos Viktorijos valstija mokyklose uždraudė kompiuteriais naršyti „YouTube“ svetainėje. Toks sprendimas priimtas po to, kai šiame puslapyje pasirodė filmuota medžiaga, kurioje vieni mokiniai tyčiojasi iš kitų. Taip pat prie to prisidėjo didelio visuomenės atgarsio sulaukusi istorija, kai keliolika nepilnamečių nufilmavo ir į svetainę patalpino filmuotą medžiagą, kurioje jie tyčiojosi iš septyniolikmetės merginos bei vertė ją atlikti seksualinius veiksmus“¹²⁶. Pasak Viktorijos valstijos švietimo ministrės Jacintos Allan, šiuo veiksmu valstijos valdžia aiškiai parodė, kad nežada taikstyti su patyčiomis mokyklose.

Deja, Lietuvos valdžia šiuo klausimu nesiskubina palikdama ideliai tinkamą terpę agresijai ir smurtui daugintis. Monitoringo metu aptiktoje publikacijoje „Nauja mada – internete platinti mokyklinių egzekucijų vaizdo įrašus“ teigiama, kad Lietuvos moksleiviams įprasta pramoga tampa mokykloje ar po pamokų mobiliaisiais telefonais nufilmuotų muštynių ar kitų egzekucijų vaizdo įrašų siuntinėjimas internetu.

„Jei anksčiau tuo užsiimdavo 6–11 klasių vaikinai, pastaruoju metu užsikrečia vis daugiau mergaičių“¹²⁷, – teigė Lietuvos mokinių parlamento pirmininkas Laurynas Skendelis. Anot moksleivio, lietuviškų mokyklinio smurto vaizdų galima rasti bet kurioje jaunimo pokalbių

¹²⁵ Kinijoje uždrausta atidaryti naujas interneto kavines. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 6 d. 14:20]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹²⁶ Australijos mokyklose draudžiamas „YouTube“. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 1 d. 13:00]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹²⁷ URBONAITĖ, Ieva. Nauja mada – internete platinti mokyklinių egzekucijų vaizdo įrašus. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 23 d. 00:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

svetainėje, kuri priima iš lankytojų filmuotą medžiagą. Vienas tokių pateko ir į elektroninio portalo „Delfi“ pašto dėžutę. Jame mobiliuotu telefonu nufilmuota, kaip vienoje iš Suvalkijos mokyklų paauglės mergaitės kitų akivaizdoje daužo, įžeidinėja, spardo, verčia klauptis ir visų iš eilės atsiprašinėti „prasikaltusią“ bendraamžę¹²⁸. Kalbinti policijos pareigūnai prisipažino negirdėję, kad paaugliai filmuoja muštynes ir siuntinėja jų įrašus. Kaip viena rimčiausių neefektyvų policininkų darbą paaiškinančių priežasčių minima jų nekompetencija: „Jei policijos darbuotojas, kurio funkcija rūpintis nepilnamečiais, nedirba kompiuteriu, nemoka naršyti po internetą, jis nežino, kuo gyvena 14-17 metų žmogus. Tai irgi problema“. Pilietinių iniciatyvų centro direktorius Girvydas Duoblis teigia, kad „visuomenė kol kas nėra suradusi, kaip tą problemą spręsti. Norint ją įveikti, reikia aiškaus politinio sprendimo, reikia pripažinti, kad psichologinis ir fizinis mokinių smurtas – didžiulė problema, o jos sprendimui reikia labai daug pinigų“.

Aptarta situacija sudėtinga dar ir dėl to, kad aksčiau Lietuva nebuvo su ja susidūrusi. Liūdniausia, kad mobiliuosiuose telefonuose ir internete plintančiam fizinio ir psichologinio smurto demonstravimui kelias iki šiol atviras. Internetinių svetainių kūrėjai nuo internetu platinamo smurto atsakomybės taip pat išsisuka. Atsiribodami užrašu, kad už skaitytojų atsiųstų failų turinį neatsako, internetinių portalų kūrėjai ir savininkai lieka nenubausti.

Didžiąją dalį monitoringo metu atrinktos informacijos sudarė publikacijos, kuriose aptariami įvairūs Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimai. Vienas tokių pažeidimų – laikraštyje „L.T.“ išspausdintos Kelmės rajone žuvusių broliukų, gulinčių karstuose, nuotraukos¹²⁹. Anot Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertizės skyriaus vedėjos Silvijos Ladygienės, vaikų nuotraukas ir duomenis galima skelbti tik vykstant paieškai, tačiau juos suradus informacijos skelbimas turi būti nutrauktas. Už tokį poelgį Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba ketina konstatuoti įstatymo pažeidimą. „Jeigu nėra reikalo nustatyti asmens tapatybės, rodyti mirusio žmogaus kūno negalima“, – aiškino Žurnalistų etikos inspektorius R.Gudaitis.

Turinio analizės metu užfiksuotose publikacijose gana dažnai nesilaikoma transliuotojui būtinų įstatymų. Vienas tokių Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo kriterijaus pažeidimų – animacinio serialo „Popiežiaus miestas“ rodymas be reikiamų

¹²⁸ URBONAITĖ, Ieva. Nauja mada – internete platinti mokyklinių egzekucijų vaizdo įrašus”. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 23 d. 00:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

¹²⁹ JACKEVIČIUS, Mindaugas. R.Gudaitis: „Susimokėkite – išspausdinsime“ tampa kasdienybe. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 27 d. 12:33]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

indeksų. Ekspertų sprendimu, šį animacinį filmą reikėtų žymėti indeksu „N-14“, tuo tarpu filmas rodytas be jokio perspėjančio ženklo¹³⁰. Ekspertai konstatavo, kad animaciniame seriale „Popiežiaus miestas“ kurstoma diskriminacija dėl religijos, dvasininkija pavaizduota kaip destruktivi sistema. Kaip žinia, tokios informacijos įtaka jaunam individui gali būti neatitaisoma. Animacinio filmuko visiškai pakanka, kad nepilnamečiai susidarytų ne visiškai teisingą įspūdį apie dvasininkijos luomą. Toks neapgalvotas žingsnis UAB „MTV Networks Baltic“ vadovui Mariui Veseliui kainavo 3000 Lt baudą.

Iš „Delfi“ portale esančių ir pagal raktinį žodį „nepilnamečiai“ atrinktų 241 publikacijų, žalingam turiniui priskirtos – 86 publikacijos. 47 iš jų priskiriamos kaip darančios smurtinio pobūdžio įtaką, 26 – erotinio, o likusios 13 – naujausių informacinių technologijų įtaką.

Elektroniniame „Zebra“ portale iš 55 publikacijų, 34 priskiriamos smurtinio pobūdžio, 13 – erotinio, 8 – naujausių informacinių technologijų. Iš gautų rezultatų matyti, kad nepilnamečiams žalingiausi smurtinio ir erotinio pobūdžio informaciniai pranešimai (žr. 2 priedą). Palyginus populiariausiuose šalies portaluose („Delfi ir „Zebra“) nepilnamečiams žalingos informacijos turinį paaiškėjo, kad nepilnamečiams pagal savo turinį kenksmingiausias „Delfi“ portalas (žr. pav.1).

Nepilnamečiai ne tik namuose, interneto kavinėse, bet ir mokyklose gali be didelių trukdžių susipažinti su seksualinio pobūdžio, prievartą, neapykantą ir agresiją skatinančia informacija, kuri ne tik trikdo moralinę vaiko raidą, bet ir gali jį padrašinti įsitraukti į pavojingą ir neteisėtą veiklą (tą rodo tyrime analizuotų publikacijų pavyzdžiai).

¹³⁰ M. Veseliui už „Popiežiaus miestą“ - 3000 Lt bauda. [interaktyvus] [2007 kovo mėn. 21 d. 18:31]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

IŠVADOS

Darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog Lietuvos žiniasklaida nepilnamečių auditorijai daro neigiamą įtaką pasitvirtino. Remiantis užsienio bei Lietuvos mokslininkų, žurnalistų bei kritikų mintimis galima teigti, kad žiniasklaida tapo ne visuomenei tarnaujančia, bet į savo interesus nukreipta galinga jėga. Žurnalistai nesilaiko etikos principų, pasiduoda žiniasklaidos magnatų reikalavimams, o tai lemia žiniasklaidos nutolimą nuo pagrindinės jos misijos, paaiškina atsidavimą pinigams, verslui, pramogai, vienadienėms sensacijoms, smurtui, erotikai, kitaip tariant, bet kam, kas didina skaitomumą, žiūrimumą ar perkamumą. Reitingai ir tiražai rodo, kad populiarios pozicijos Lietuvos rinkoje atitenka neetiškai žiniasklaidai, didžiausią pavojų keliančiai dar nesubrendusių individų vystymuisi.

Tokiu būdu nepilnamečiai Lietuvoje turi galimybes pasiekti jų amžiui dar netinkančias interneto svetaines, gali žiūrėti smurtą, agresiją skatinančias televizijos programas. Pažintis su žalingo turinio informacija, galinčia sutrikdyti moralinę paauglių vystymosi raidą, gali neigiamai paveikti ir asmenybės formavimąsi. Spaudos ir elektroninės žiniasklaidos leidiniuose bei televizijoje gana dažnai itin detaliai papasakojami nusikaltimų scenarijai, tokiu būdu žiniasklaidos pranešimai nepilnamečius moko nusikalstamos veiklos. Interneto portaluose analizuoti pavyzdžiai rodo, kad internetas (kaip televizija ar spauda) vis labiau išstumia informacinę ar pažintinę žiniasklaidos funkciją. Vis dažniau internetas atlieka iškrypėlišką misiją.

Ištyrus paauglių auditorijos ypatumus matyti, kad interneto vartotojais tampa vis jaunesni šalies gyventojai (7 – 10 metų). Jie dar neturi stabilios vertybių sistemos, todėl negatyvūs interneto portalų reiškiniai daro didelę įtaką jų asmenybei, keičia santykį su pačiu savimi, išoriniu pasauliu, nutraukia realaus pasaulio saitus. Per ilgos valandos, praleistos interneto erdvėje, paaugliams gali grėsti šios priemonės priklausomybe ar net psichikos sveikatos problemomis: depresija, socialinėmis fobijomis, įvairiomis priklausomybėmis. Jaunieji interneto vartotojai yra labai pažeidžiami, o tai gana dažnai nulemia problemas šeimoje, moksloje, asmeniniame gyvenime, todėl ateityje būtina užtikrinti interneto saugumą, įdiegti interneto turinio filtravimo programas mokyklose, pagalvoti ir apie neigiamų interneto socialinių reiškinių prevencijos būdus, profesinio, pilietinio elgesio modeliavimą, šeimos ir moralės vertybių formavimą bręstančiai asmenybei.

Atlikta internetinių portalų publikacijų analizė parodė, kad tėvai per menkai domisi savo atžalų, prisėdusių prie televizoriaus ar kompiuterio, veikla. Net 40 proc. tėvų visai nesidomi, ką

veikia jų nepilnamečių atžalos, patekusios į internetinę erdvę, 15 proc.— tik retsykais, 6 proc. — tuo rūpinasi nuolatos. Atlikta internetinių portalų turinio analizė taip pat leidžia daryti išvadą, kad nepilnamečių apsauga nėra vien tėvų rūpestis, tai internetines paslaugas teikiančių bendrovių, Seimo narių, pilietinės visuomenės ir pačių nepilnamečių atsakomybės reikalas. Analizėje matomi ir teigiami pokyčiai: paskutiniu metu didėja pačių nepilnamečių sąmoningumas. Susidurdami su žalingo turinio informacija kai kurie nepilnamečiai piktinasi suaugusiųjų aplaidumu, domisi, kodėl tokio pobūdžio informacija jiems prieinama, ja bodisi. Matant pavienius pilietinio sąmoningumo pavyzdžius, daugėja vilties, kad ateityje panašių problemų sprendimo būdai sulauks kur kas racionalesnių ir operatyvesnių sprendimų ir jais pagrįstų veiksmų tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu.

Kuri laiką užsitęsęs interneto turinio teisinio reguliavimo nenuoseklumas įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose daugeliui viešosios žiniasklaidos erdvės magnatų išugdė už žalingos informacijos internete paskelbimą nebaudžiamumo jausmą. Tačiau internetas nėra visuomenės informavimo terpė, kurioje vyrauja nebaudžiamumas. Akivaizdu, kad būtina ieškoti išeities iš šios problematiškos situacijos. Darbe apžvelgti keli būdai, kaip būtų galima tai padaryti. Būtina keisti visuomenės požiūrį į žiniasklaidą, ugdyti kritišką mąstymą, taip pat ugdyti kokybiškų naujienų poreikį. Tai galima padaryti, valstybei skiriant daugiau lėšų kokybiškai žiniasklaidai, žiniasklaidos kritikai bei mokyklose įvedant medijų raštingumo pamokas. Dabartinės situacijos įvertinimas rodo, kad interneto reguliavimo srityje turėtų veikti specifinė savireguliacijos (savitvarkos) grandis. Tai, kad interneto savitvarkos sistema netrukus turėtų susikurti, liudija šios visuomenės informavimo rūšies išskirtinis dėmesys žiniasklaidos etikos problemoms.

Vienas iš svarbiausių dalykų, šalinant neigiamą žiniasklaidos įtaką nepilnamečių auditorijai, yra žiniasklaidos reguliavimas. Išanalizavus Lietuvos savitvarkos ir valstybinių reguliavimo institucijų veiklą, paaiškėjo, kad reguliavimo sistema veikia itin prastai. Taigi reikėtų skatinti šios grandies aktyvumą.

Galima prognozuoti, kad žiniasklaidos įtaka visuomenei, o juo labiau nepilnamečiams, dabar turi ir neabejotinai turės ateityje, milžinišką įtaką. Todėl, jau šiandieną, labai svarbu tinkamai išspręsti paauglio – viešosios informacijos vartotojo, o taip pat vaiko, visuomenei teikiamos viešosios informacijos objekto, tinkamos teisių ir įstatymais saugomų interesų apsaugos klausimus. Taip pat reikėtų supažindinti žurnalistus, leidėjus bei reklamos užsakovus su pasaulio žiniasklaidos

kritikų mintimis bei mokslininkų tyrimais, kad smurtą ir agresiją skatinanti žiniasklaida nedidina pelno: vaikantis sensacijų pasiekiamas tik trumpalaikis efektas.

Vis labiau intensyvėjant interneto sklaidai, vertėtų skirti daugiau dėmesio ir saugaus interneto klausimams. Lietuvoje iki šiol nesama etiškos internetinės veiklos kodekso. Nesusitarta ir dėl interneto, kaip savito socialinio reiškinių teisinio reguliavimo, tarptautiniu lygiu. Tol, kol nebus surastas tinkamas sprendimas, nepilnamečiai ir toliau kentės nuo jiems daromo neigiamo žiniasklaidos kanalų poveikio.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SARAŠAS

Apie vaikus žiniasklaidoje. *Žurnalistų žinios*, 2006, gruodžio mėn., nr., 12, pls. 4.

Australijos mokyklose draudžiamas „YouTube“. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 1 d. 13:00]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

BALČYTIENĖ, A. Naujosios žiniasklaidos taikymo perspektyvos: modernaus kūrinio ir skaitytojo paieškose. [interaktyvus][žiūrėta 2006 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą <<http://np.ipc.lt/projektai/01-03.lt.html>>

BALSYTĖ, Lina. Pilietinė žurnalistika Lietuvoje: mitas ar pasiekiamą realybė? [interaktyvus][žiūrėta 2005 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą <www.bernardinai.lt>

BANDŪRA, A. Transmission of Aggression Through Imitation of Aggressive Models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63, 575, 582. Kanada, 1961 m.

BARANAUSKAITĖ, Andželika. Lietuviškos spaudos strategijos: reitingai ar reputacija. Iš *Žurnalistų žinios*. 2006, nr. 10.

BAUMAN, Z. Globalizacija. Vilnius, 2002, p.28.

BERESNEVIČIUS, D. Karta pavojuje: Vaiko teisės ir valstybinė vaikų kultūros ugdymo programa. Jungtinių tautų vaikų fondo (UNICEF) Lietuvos nacionalinio kžto, LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros k-to, LR Seimo Šeimos ir vaiko reikalų k-jos Penktoji konferencija. [Pranešimas]. Vilnius, 2001, p. 40.

BYNUM J.E., THOMPSON W.E., (1989), *Juvenile Delinquency: a sociological approach*. Boston, London, etc.: Allyn and Bacon.

BULOTAITĖ, L. Narkotikai ir narkomanija. Iš *Iliuzijos ir realybė*. Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 79.

Buvusiam Rokeriui Glitteriui už vaiko tvirkimą paskirta bausmė. [interaktyvus][žiūrėta 2006 kovo mėn. 3 d. 15:17]. Prieiga per internetą: <www.zebra.lt>.

CASTELL, M. Tinklaveikos visuomenės raida. Informacijos amžius. *Ekonomika, visuomenė ir kultūra*. I tomas/. – K.: Poligrafija ir informatika, 2005. p.372

CHADASEVIČIUS, Saulius. Iš ekranų – traumos vaikams? [interaktyvus][žiūrėta 2007 sausio mėn. 20 d. 00:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

CHARAUDEAU, P. GHINGLIONE. R. *La parole confisque. Un genre televisuel: le talk show*. Paris: Dunod, 1997.

ČEKUTIS, Ričardas. Geltonėjanti žiniasklaida. Iš *Atgimimas*. 2006, lapkričio mėn. 10 d.

DAŠKEVIČIENĖ, J. *Kaip susidraugauti su televizorium.* [interaktyvus] [žiūrėta 2006 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://www.saugus-vaikas.lt/skaitykla_11.html.

DIGRYTĖ, Eglė. Kovai su paauglių pamėgtu silpnu alkoholiu – sunkieji ginklai. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 17 d. 14:17]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

DOBRYNINAS, Aleksandras. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. [interaktyvus][žiūrėta 2000 kovo mėn. 17 d. 14:17]. Prieiga prie interneto: <<http://www.onlinechildprotection.org/lt/?p=6>>.

DOBRYNINAS, Aleksandras. Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 268

DUBENS E., MAZZOLENI G. The media in the age of Digital communications // Media policy: convergence, concentration & commerce. London, 1998.

Estų žurnalistas pasodintas į kalėjimą už pedofiliją. [interaktyvus][žiūrėta 2006 gruodžio mėn. 22 d. 19:57]. Prieiga per internetą: <www.zebra.lt>.

FISKE, John. Įvadas į komunikacijos studijas. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 240.

FŪRST, Marija. Psichologija. Vilnius: Lumen, 1998, p. 150.

Gemius Baltic, *gemiusAudience*, 2006 kovo mėn. [interaktyvus][žiūrėta 2006 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <www.marketingas.lt/index.php?cid=853>.

GINTALAITĖ, Laura. Keičiu žmona, parduodu butą. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 16 d. 14:17]. Prieiga per internetą: <www.lzs.lt>.

GINTALAITĖ, Laura. Mokėsiu brangiau – elgsiuos atsakingiau? [interaktyvus][žiūrėta 2007 vasario mėn. 18 d. 15:25]. Prieiga per internetą: <www.lzs.lt>.

GIRNIUS, Kęstutis. Naujasis židinys. 2000 m, nr. 6.

Girti paaugliai tapo vežėjų košmaru. [interaktyvus]] [žiūrėta 2007 balandžio mėn. 18 d. 11:52]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

GUDONIENĖ, Vilija. Įvadas į masinių komunikacijų teorijas. Vilnius: Žana, 1999 m, p.15.

GUDONIENĖ, Vilija. Įvadas į komunikacijos teorijas. Vilnius: Žana, 1999 m, p. 21.

GROEBEL J. The UNESCO Global Study on Media Violence. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 23 d. 19:45]. Prieiga per internetą: < BULLETIN 49, August 1999 / The Major Project of Education >.

HALLORAN I. D. Mass Communication Research. London, 1994.

JACKEVIČIUS, Mindaugas. R.Gudaitis: „Susimokėkite – išspausdinsime“ tampa kasdienybe. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 kovo mėn. 27 d. 12:33]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

JAZUKEVIČIUTĖ, D., KUČINSKAITĖ, J. Nepilnamečiai nusikaltėliai sapnuoja Europą. Iš *Veidas*, 2004 m. lapkr. mėn. p.41.

JAZUKEVIČIŪTĖ D. Internetinis nuopolis. Iš *Veidas*, 2005 m. rugs. mėn. 8 d., p.37.

JOSEPHSON, Wendy L. Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages (Report of the Department of Canadian Heritage, Feb. 1995). Iš *Media Awareness Network*. Prieiga per internetą: http://www.media-awareness.ca/english/resources/research_documents/reports/violence/tv_violence_child.cfm >.

JUSTICKIS. V. Nepilnamečių teisės pažeidėjų charakterio nukrypimai. K., 1984

KAUNECKAS, Jonas. Serganti žiniasklaida.[interaktyvus] [žiūrėta 2007 m, balandžio 20 d. 19:55]. Prieiga per internetą: <www.bernardinai.lt

Keturiolikmečiai laiptinėje padegė vyriškį.[interaktyvus][žiūrėta 2006 lapkričio mėn. 7 d. 18:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Karta pavojuje. Vaiko teisės ir valstybinė vaikų kultūros ugdymo programa. Vilnius, 2001. p.43.

Kinijoje uždrausta atidaryti naujas interneto kavines. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 6 d. 14:20]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

KUNCAITIS R., MILIENĖ M., MURAŠKIENĖ D., TAMOŠAITYTĖ J., Internet galimybės ir panaudojimas. Vilnius, 1999.

KVIETKIENĖ, Giedrė. Pozityvioji socializacija.Vilnius:Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005 m, p. 186.

MCLUHAN, Marshall. Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai. Vilnius: Baltos lankos, 2003 m, p. 347.

Lenkų paauglių alkoholio vartojimas kelia susirūpinimą. [interaktyvus][žiūrėta 2006 vasario mėn. 15 d. 14:52]. Prieiga per internetą: <www.zebra.lt>.

Lietuvoje daugėja interneto vartotojų. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 balandžio mėn. 2 d. 20:57]. Prieiga per internetą: < www.lrt.lt >.

Lietuvos Respublikos kino įstatymas, 2002 Nr. IX-752.

Lietuviai nelinkę kontroliuoti, kas daroma su jų kompiuteriais. [interaktyvus][žiūrėta 2006 gruodžio mėn. 27 d. 18.30].Prieiga per internetą: <www.takas.lt>.

MAYNARD N. H. Digitalization and the News Nieman reports. Vol. 54, 2000.

MEHL. D. La television de l'intimite. Paris, 1996.

MYERS David G. Psichologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2000, p.135.

MENSER, M. and ARONOWITZ S., D. Cultural Case Studies/ Techno Science and Cyber Culture, 1996.

MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. Žiniasklaidos teisė. 2004 m. p.78.

MOTIEJŪNIENĖ, Virginija. Vaikai lengvai įsigyja erotinių filmų. [interaktyvus] [žiūrėta 2007 balandžio mėn. 11 d. 20:25].Prieiga per internetą:www.delfi.lt>.

Parlamentarai susirūpino kompiuterinių žaidimų įtaka nepilnamečiams.[interaktyvus] [žiūrėta 2006 lapkričio mėn. 20 d. 15:17].Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

M.Veseliui už „Popiežiaus miestą“ – 3000 Lt bauda. [interaktyvus][2007 kovo mėn. 21 d. 18:31]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Nuo šiol alaus gamintojų tinklapis neprieinamas nepilnamečiams. [interaktyvus][žiūrėta 2006 gruodžio 29]. Prieiga per internetą: <www.takas.lt >.

PATTE Y. La culture est-elle en péril ? 50 ans de débats sur les moyens de diffusion // http://www.acrimed.org/article.php3?id_article=538

PAULAUSKAS R. (1988). Delinkventiškos asmenybės formavimosi priežastys ir jos perauklėjimo problemos. Vilnius.

PEČIULIS. Ž. Europos visuomeninės televizijos koncepcijos genezė ir perspektyvos // Informacijos mokslai. 2003, t. 27, p. 40–51.

PIKŪNAS J., PALUJANSKIENĖ A. Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. Kaunas, 2000.

Plinta smurtas prieš vaikus informacinėmis priemonėmis. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 30 d. 13:16]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

POSTMAN, N. Amusing Ourselves to Death, 1985.

SARCEVIČIUS, Andrius. Žiniasklaida leidžia sau daugiau nei įstatymai ir Etikos kodeksas. *Žurnalistų žinios*, 2005, lapkričio mėn., nr.11, p. 4-7.

SERBENTIENĖ, Sigita. Jo Didenybė Internetas. *Žurnalistų žinios*, 2006, lapkričio mėn., nr.11, p. 9.

SERBENTIENĖ, Sigita. Jo Didenybė Internetas. *Žurnalistų žinios*, 2006, lapkričio mėn., nr.11, p. 10.

SUSLAVIČIUS A., VALICKAS G. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius,1999, p.19.

Siūloma riboti nepilnamečių lankymosi interneto kavinėse laiką. [interaktyvus][žiūrėta 2006 gegužės mėn. 3 d. 19:30]. Prieiga per internetą: <www.zebra.lt>.

Šeštokams – informatika su porno intarpais. [interaktyvus][žiūrėta 2006 gruodžio mėn. 27 d. 00:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

Šv. Izidorius – interneto globėjas? *Žurnalistų žinios*, 2001, nr. 2 (96).

TIDIKIENĖ, Z. Televizija ir kinas moksleivių auklėjime. [interaktyvus][žiūrėta 2006 balandžio mėn. 19 d. 14:12]. Prieiga per internetą: http://gimtasizodis.w3.lt/vaikas_tv.htm.

Tyrimas: žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. [interaktyvus][žiūrėta 2006 m. vasario mėn. 9 d. 12:33]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

URBONAITĖ, Ieva. Nauja mada – internete platinti mokyklinių egzekucijų vaizdo įrašus”. [interaktyvus][žiūrėta 2007 kovo mėn. 23 d. 00:01]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt>.

URBONAS, Vytas. *Žurnalistikos pagrindai*. Klaipėda, 2002 m, Klaipėdos universiteto leidykla. p. 92.

VALATKA, Rimvydas. – Truputį apie globalizmą.[interaktyvus][žiūrėta 2002 balandžio mėn. 3 d. 17:12]. Prieiga per internetą: <www.omnilaikas.lt>.

Visuomenės informavimo įstatymas 2000 m. Nr. VIII-19051.

Žiniasklaida tampa vis labiau bulvarinė. *Žurnalistų žinios*, 2006 m, nr.2, pls. 15.

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. Vilniaus universiteto leidykla, 2004 m. Vilnius.

ŽUKAUSKIENĖ R. Vaikai agresyvėja. Ar žiniasklaida kalta? Iš *Švietimo naujovės*. 1997 m, nr. 12, p. 27.

WHITNEY C., Wartella E. Violence and Media // *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. – Elsevier Science Ltd. 2001.

Einfluss der litauischen Massenmedien auf das Auditorium Minderjähriger

Der Markt der litauischen Massenmedien hat sich nicht bis zum Ende herausgebildet, man muss sich also nicht wundern, dass die Information, die durch verschiedene Kanäle der Massenmedien verbreitet wird, mit ihrer Vorlage oder Streuung dem jüngsten Teil der Gesellschaft, Minderjährigen, schadet. In Litauen ist dies zurzeit ein sehr *aktuelles* Problem. Damit der Einfluss der schädlichen Information auf Minderjährige vermindert wird, ist es nötig, die Sicht der Gesellschaft auf Massenmedien zu ändern und das Bedürfnis auf qualitative Nachrichten zu entwickeln.

Das Objekt dieser wissenschaftlichen nachgeforschten *Magisterarbeit* ist die Information über Minderjährige in den Mitteln der Massenmedien (Fernsehen und Internet). *Das Ziel* der Arbeit ist es, den Einfluss der litauischen Massenmedien auf das Auditorium Minderjähriger zu erörtern. Damit die aufgestellte Ziele erreicht werden, wurden folgende *Hauptaufgaben der Arbeit* erhebt: die Mission und die Verpflichtungen an die Gesellschaft der litauischen Massenmedien, sowie die Eigenart des Auditoriums Minderjähriger zu analysieren.

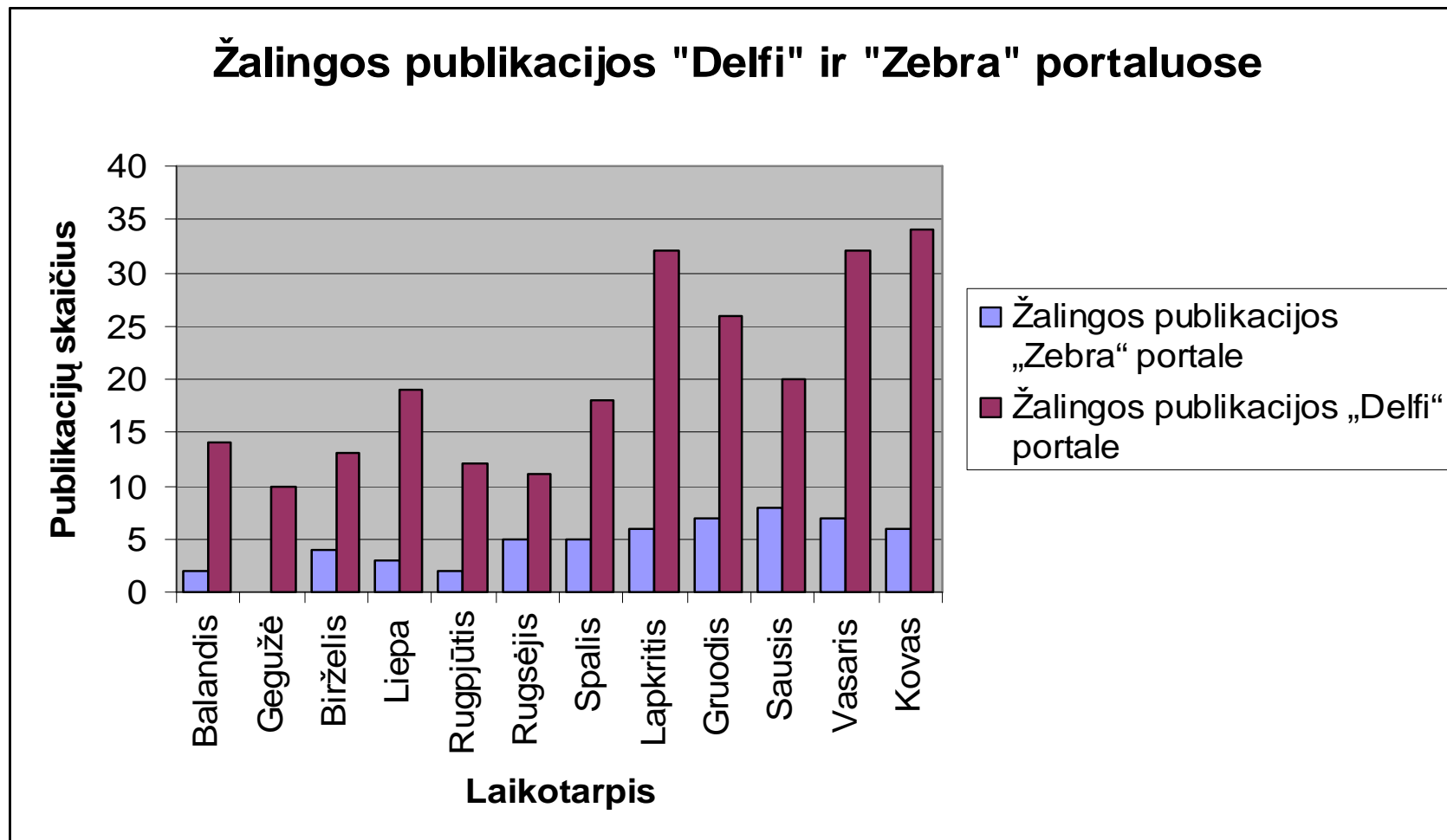
Mit der Methode der qualitativen Analyse des Inhalts wurde festgestellt, dass informative Mitteilungen des gewaltigen und erotischen Charakters den größten negativen Einfluss auf Minderjährige haben. Ohne große Störungen lernen sich Minderjährige mit der Information des sexualen Charakters und Information, die Gewalt, Hass und Aggression verbreitet, kennen, welche ihre moralische Entwicklung stört und sie auch dabei ermutigt, sich in den gefährlichen und rechtswidrigen Tätigkeiten nachzuhängen (davon zeugen die Beispiele der analysierten Publikationen in den Webportalen).

Aus der Analyse, die in der Arbeit durchgeführt wurde, sieht man, dass immer mehr jüngere Landeseinwohner Netzbürger werden. Sie besitzen noch nicht das stabile Wertsystem, deshalb haben die negativen Ausdrücke der Webportale einen großen Einfluss auf ihre Persönlichkeit. Zu lange Stunden, die Minderjährige im virtuellen Raum verbringen, drohen ihnen mit der Abhängigkeit zu diesem Mittel oder sogar mit Problemen der psychischen Gesundheit.

Die Analyse des Inhalts der Webportale, die in der Magisterarbeit durchgeführt wurde, erlaubt die Schlussfolgerung zu ziehen, dass der Schutz Minderjähriger von dem Einfluss der schädlichen Information nicht ausreichend ist. Also ist es nicht nur die Angelegenheit der Verantwortung der Eltern, sondern auch die Angelegenheit der Verantwortung der Gesellschaften,

die die Internet-Dienstleistungen erbringen, Mitglieder des Seimas, bürgerlichen Gesellschaft, sowie die Angelegenheit der Verantwortung Minderjähriger selbst.

Die wissenschaftliche nachgeforschte Magisterarbeit kann den Lehrkräften, sowie den Studenten der Journalistik- und Kommunikationsdisziplinen vom Nutzen sein. Die Daten der Arbeitsanalyse können in der Zukunft als Lehrstoff, welcher erlaubt, den wechselnden Einfluss der schädlichen Information auf Minderjährige zu vergleichen, zweckdienlich sein.

Žalingos informacijos pagal svarbiausius kriterijus "Delfi" ir "Zebra" portaluose pasiskirstymas

